

5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun Bazı Hükümlerinin “Vatansızlığın Önlenmesi” Hedefi Bağlamında Değerlendirilmesi (*)

Evaluation of Certain Provisions of the Turkish Nationality Act No. 5901 in the Context of the Goal of "Preventing Statelessness"

Dr. Öğr. Üyesi Hande ÜNSAL**

Öz

Vatansızlık statüsünün hem devletler hem de bireyler bakımından sakıncalı sonuçları bulunmaktadır. Bu nedenle vatansızlık uluslararası toplumun gündemini uzun süredir meşgul eden konular arasındadır. Nitekim vatandaşlık hukukunun köklü bir ilkesi olan “herkesin bir vatandaşlığı olmalıdır” ilkesi vatansızlık hallerinin önlenmesi amacıyla hizmet etmektedir. Devletler bu amaçla vatandaşlık düzenlemeleri kapsamında çeşitli önlemlere yer vermektedirler. Ayrıca, uluslararası sözleşmeler kapsamında vatansızlığın önlenmesine yönelik kurallar benimsenmektedir. “Herkesin bir vatandaşlığı olmalıdır” ilkesi Türk Vatandaşlık Hukukunca da benimsenmiş, 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK) kapsamında vatansızlığın önlenmesine yönelik çeşitli hükümlere yer verilmiştir. Çalışmamız TVK’nın bazı hükümlerinin vatansızlığın önlenmesi hedefi odağında değerlendirilmesine ilişkindir. Değerlendirme kapsamında Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun vatandaşlığının kazanılmasına ve kaybına ilişkin düzenlemelerinin vatansızlığın önlenmesi hedefi bağlamında uluslararası sözleşmelerle uyumluluğu da ele alınmaktadır. Vatansızlığın önlenmesine ilişkin en önemli sözleşmelerden biri münhasıran vatansızlığın önlenmesine yönelik olan 1961 tarihli Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’dir (CRS). Bunun yanı sıra Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi (AVS) kapsamında da vatansızlığın önlenmesine ilişkin hükümler yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti CRS ve AVS’ye taraf değildir. Ancak bu Sözleşmeler vatansızlığın önlenmesine ilişkin genel eğilim ve önlemleri belirlemeleri bakımından önem

* Makale Geliş Tarihi: 08.10.2023 – Makale Kabul Tarihi: 13.12.2023 – Makale Yayın Tarihi: 31.12.2023

DOI: 10.56701/shd.1373034

** Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı, İzmir – Türkiye Tübingen Eberhard Karls Üniversitesi’nde (Almanya) TÜBİTAK 2219 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırması Burs Programı Kapsamında Misafir Araştırmacı

E-posta: hande.unsal@bakircay.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7841-9157

taşılmaktadır. Bu nedenle Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümlerinin uluslararası sözleşmelerle uyumluluğuna ilişkin değerlendirmeler, özellikle bu iki Sözleşme üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Vatansızlık, Vatansızlığın önlenmesi, Türk Vatandaşlığı Kanunu, 1961 tarihli Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi

Abstract

The status of statelessness has unfavorable repercussions both for states and individuals. As a result, statelessness has long been on the agenda of international community. To that purpose, states include a variety of provisions in their citizenship regulations. In addition, rules to prevent statelessness are adopted under international conventions. Indeed, the well-established principle of nationality law that "everyone should have a nationality" serves to prevent statelessness. The principle that "everyone should have a nationality" has also been adopted by the Turkish Nationality Law and various provisions have been included in the Turkish Nationality Act No. 5901 (TNA) to prevent statelessness. Our study focuses on the evaluation of some provisions of the TNA with a focus on the goal of preventing statelessness. Within the scope of the evaluation, the compatibility of the provisions of the TNA regarding the acquisition and loss of nationality with international conventions in the context of the purpose of preventing statelessness is also considered. One of the most important Conventions on the prevention of statelessness is the 1961 United Nations Convention on the Reduction of Statelessness (CRS), which is exclusively aimed at preventing statelessness. Furthermore, the European Convention on Nationality (ECN) also includes provisions for preventing statelessness. The Republic of Turkey is neither a party to the CRS nor the ECN. However, these Conventions are significant since they establish general trends and measures to prevent statelessness. Therefore, assessments of the compatibility of the provisions of the TNA with international conventions particularly focus on these two Conventions.

Keywords

Statelessness, Prevention of statelessness, Turkish Nationality Act, 1961 United Nations Convention on the Reduction of Statelessness, European Convention on Nationality

GİRİŞ

En genel haliyle kişinin hiçbir devletle vatandaşlık bağı bulunmaması olarak tanımlanan vatansızlık¹, uluslararası toplumun gündemini uzun süredir meşgul eden bir sorundur. Sayıları

¹ Osman Fazıl Berki, "Vatansızlık", *AÜHFD* 5/1 (1948), 167-192; Vahit Doğan vd., *Türk Vatandaşlık Hukuku*, (Ankara: Rehber Kitabevi, 2023), 25-31; Gülin Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2020), 28; Ergin Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2019), 42.

tam olarak belirlenememekle² birlikte BM, günümüzde herhangi bir devletle vatandaşlık bağı olmayan en az 10 milyon kişinin bulunduğunu bildirmektedir³. Hem devletler hem de bireyler bakımından istenmeyen sonuçları olan bir durumu işaret eden⁴ bu statüye ilişkin daha ayrıntılı bir tanımlama ise Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 tarihli Sözleşme kapsamında getirilmiştir. Sözleşme'nin "bireyi" temel alan tanımına göre vatansız kişi, kendi hukukunun işleyişi içerisinde hiçbir devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan kişidir (m. 1/1). Öğretide ve uluslararası hukukta kabul gören bu tanım⁵ Türk hukukunca da benimsenmiştir. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu⁶ da vatansız kişiyi, "Hiçbir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı bulunmayan ve yabancı sayılan kişi" olarak tanımlamaktadır (YUKK m. 3/ş).

Tanımların da gösterdiği üzere vatansızlık kavramı hemen her zaman vatandaşlık kavramı üzerinden açıklanmaktadır. Zira vatansızlık bir kişinin herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanma koşullarını yerine getirmemesi⁷ nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Şu hâlde vatansızlık sorununun kökenlerinin vatandaşlık anlayışı ve bu anlayışı somutlaştıran vatandaşlık düzenlemeleri içinde bulunduğunu söylemek de mümkündür. Bu nedenle vatansızlık üzerine yapılacak herhangi bir değerlendirme öncelikle vatandaşlık kavramının irdelenmesini gerekli kılmaktadır.

Vatandaşlık, izleri Antik dönemlere kadar sürülebilen, eski ve köklü bir kavramdır⁸. Bu uzun tarihçeye rağmen vatandaşlığa ilişkin tartışmalar çözüme kavuşturulabilmiş değildir. Elbette vatandaşlığın uzun tarihçesi boyunca kavramın içeriği ve anlamlandırılmasında değişiklikler yaşanmış, buna bağlı olarak konunun farklı mülahazalar üzerinden tartışılması söz konusu olmuştur. Özellikle ulus-devlet anlayışına dayalı modern devletlerin ortaya çıkışı vatandaşlık kavramının içeriğinin belirlenmesinde bir kırılma noktası yaratmıştır. Zira ulus-devlet mülahazaları üzerine kurulu modern devlet anlayışında Dünya devletler arasında sınırlara ayrılmış ve hemen her bireyin vatandaşlık vasıtasıyla bu devletlerden -en az- birine bağlanması sağlanmıştır⁹. Böylece vatandaşlık, kişinin, mevcut siyasi sistemin en etkili aktörleri olan devletlerden biriyle ilişkisini kuran bağ olarak ön plana çıkmıştır. Öte yandan eşitlik ve genellik

² Vatansız ve vatandaşlığı tespit edilemeyen kişilere ilişkin istatistiki bilginin toplanması ve derlenmesi konusunda yetkili merci UNHCR'dir: United Nations Economic and Social Council (ECOSOC), *Expert Group on Refugee, Internally Displaced Persons and Statelessness Statistics*, (New York: ECOSOC, 2022), 15. Vatansız kişilerin sayısının kesin olarak belirlenememesinin birkaç nedeni bulunmaktadır. Bu sebeplerin başında ulusal çapta toplanan bilgilerin eksikliği gelmektedir. Diğer bir neden ise, vatansızlığa ilişkin istatistiki bilgilerin birbirleri ile uyumlu olmamasıdır. Vatansızlık kavramının vasıflandırılmasında ve sınıflandırılmasında devletlere özel politikaların izlenmesi de bu konuda bir kesinliğe erişilmesine engel olmaktadır. Diğer yandan kimi devletlerde vatansız grupların varlığının tanınmaması tutarlı bilgiye erişimi engellemektedir. Yine önemli bir sorun vatansız kişilerle devlet yetkilileri arasındaki etkileşimin yetersizliğidir. Pek çok durumda vatansız kişiler idarî mercilere başvurma konusunda çekimser davranmaktadır: ECOSOC, *Expert Group on Refugee, Internally Displaced Persons and Statelessness Statistics*, 5; Institute on Statelessness and Inclusion (ISI), *The World's Stateless*, (PDF: Wolf Legal Publishers, 2014), 6-7.

³ Bkz. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), "Statelessness Around the World", (Erişim 27 Eylül 2023).

⁴ Rona Aybay – Nimet Özbek, *Vatandaşlık Hukuku* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015), 52.

⁵ United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Handbook on Protection of Stateless Persons* (PDF: UNHCR, 2014)

⁶ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), *Resmî Gazete* 28615 (11 Nisan 2013), Kanun No. 6458.

⁷ Nomer, *Vatandaşlık*, 42.

⁸ Nomer, *Vatandaşlık*, 5. Bkz. <https://www.britannica.com/topic/citizenship> Erişim 27 Eylül 2023.

⁹ Derek Heater, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, çev. Meral Delikara Üst (İstanbul: İmge Kitabevi, 2007), 13.

ilkeleri üzerine dayalı bu vatandaşlık anlayışında, “vatandaş ile yabancı arasındaki ayrımın hukuken çizilmesi”¹⁰ devletle vatandaş arasındaki bağın niteliğinin belirginleşmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu bağ, bir yandan kişinin belli hak ve yükümlülere sahip olduğunu belirlerken, diğer yandan kişinin bir topluma aidiyetini göstermektedir¹¹. Dolayısıyla bu bağın kurulamaması, kişinin haklara sahip olma ve aidiyet bakımından eksiklik yaşayacağı anlamına gelmektedir.

Üzerinde yapılan tüm tartışmalara rağmen vatandaşlığın hem birey hem de devlet için halen büyük önem taşıyan bir bağ olduğu tartışılmayacak bir gerçektir¹². Bu bağ ile devlet, üzerinde hükümler kurabileceği insan topluluğunu belirlemekte, sadakat yükümlülüğü, askerlik ve olağanüstü hâl durumunda hizmet yükümlülüğü gibi özel talepleri kimlere yöneltebileceğini saptamaktadır¹³. Bireyler ise vatandaşlık sayesinde, diplomatik koruma, ülkeye kabul, sınır dışı edilememe gibi haklar başta olmak üzere günlük hayatta kendisine kolaylık sağlayan pek çok kolaylığa kavuşmaktadır. Yabancılara neredeyse hiç tanınmayan siyasi haklar ya da belirli koşullar altında tanınan ikamet hakkı, çalışma hakkı gibi haklar, vatandaşlara koşulsuz olarak tanınmaktadır. Bir devletin vatandaşı olmayan kişinin o devlet ülkesinde bu haklara erişimi engellenebilmekte, çeşitli sınırlara ya da uzun usulî muamelelere tâbi kılınabilmektedir. Her ne kadar insan hakları alanında yaşanan gelişmeler yabancıların da temel ve özgürlüklere erişiminde önemli kazanımlar sağladıysa da bir ülkede en geniş haklara sahip olan kişiler halen vatandaşlardır. Bu nedenle bir vatandaşlığa sahip olmak kişinin hayat akışı üzerinde büyük önem taşımaktadır¹⁴.

Vatandaşlığın taşıdığı bu önem vatansızlığı hem bireyler hem devletler bakımından istenmeyen bir durum haline getirmiştir. Vatansızlığın bireyler bakımından sonuçları zorlayıcıdır. Bir vatandaşlık sahibi olmayan yani vatansız kişi, belirli bir devlet ülkesinde yaşamakta ancak vatandaşlığın getirdiği hak ve kolaylıklardan ya hiç faydalanamamakta ya da belirli sınırlar içerisinde faydalanabilmektedir¹⁵. Yine bu kişiler belirli bir devletin korumasının yokluğu altında sıklıkla yerlerinden edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar¹⁶. Ayrıca vatansız kişiler hiçbir devletin vatandaşlığına sahip olmamaları nedeniyle Dünyanın hangi ülkesine giderlerse gitsinler yabancı konumunda olmakta ve bu yönde muamele görmektedirler¹⁷. Diğer taraftan vatansızlık, devletler bakımından da sakıncalı bir durumdur, çünkü vatansız kişi bulunduğu ülkede toplumun ve devletin sağladığı olanaklardan yararlanmakta, ancak devlete karşı vatandaşlığın getirdiği yükümlülüklerle bağlı olmamaktadır¹⁸.

¹⁰ Banu Şit, “Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış”, *TBB Dergisi* 76 (Temmuz-Ağustos 2008), 66, dn. 8.

¹¹ Nomer, *Vatandaşlık*, 3.

¹² Nomer, *Vatandaşlık*, 3.

¹³ Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 4.

¹⁴ Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 4.

¹⁵ Savannah Price, “The Right to Renounce Citizenship”, *Fordham International Law Journal* 42/5 (Mayıs 2019), 1553.

¹⁶ ISI, *The World's Stateless*, 21. Birleşmiş Milletlerin verilerine göre 2023 senesi itibarıyla yerlerinden edilmiş ve vatansız kişilerin toplam rakamının 117,2 milyon kişiyi bulması beklenmektedir. Yaşanan çatışmalar ve savaşlar bu rakamın artmasına neden olmaktadır: United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), “Global Appeal 2023” (Erişim 27 Eylül 2023).

¹⁷ Institute on Statelessness and Inclusion, *The World's Stateless*, 19.

¹⁸ Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 53.

Yarattığı bu sakıncalar nedeniyle vatansızlığın önlenmesi günümüzde devletler bakımından önlenmeye çalışılan bir statü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle çok sayıda devlet bir yandan kendi vatandaşlık yasalarında vatansızlığın önlenmesini sağlamaya yönelik çeşitli önlemlere yer verirken, diğer yandan da vatansızlık sorununa doğrudan ya da dolaylı olarak çözüm getirmeye yönelik bölgesel veya uluslararası düzeyde gerçekleşen çeşitli sözleşmelere taraf olmaktadır. Bu çabalar vatansızlık sorununun tamamen önüne geçilmesini sağlayamamışlarsa da vatansız nüfusun azaltılmasına hizmet etmeleri bakımından kıymetlidirler. Öte yandan, uluslararası düzeyde gerçekleştirilen bu çalışmalar sayesinde “vatansızlık hallerinin önlenmesinin” uluslararası hukukun genel kabul gören bir kuralı haline geldiğini söylemek de mümkündür.

Türk Vatandaşlık Hukuku da uluslararası hukuktaki genel eğilimle uyumlu olarak, vatansızlık hallerinin önlenmesini bir ilke olarak benimsenmiştir. Gerek 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun¹⁹ (Eski TVK), gerekse 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun²⁰ (TVK) bazı hükümleri kapsamında vatansızlık hallerinin ortaya çıkmasını önlemeye yönelik düzenleyici tedbirlere yer verilmiştir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Kişi Halleri Komisyonunun 13.09.1973 tarihinde imzalanarak 31.07.1977 tarihinde yürürlüğe giren Vatansızlık Hallerinin Azaltılması İçin Sözleşmeye taraf olmuştur²¹. Ne var ki, TVK kapsamında vatansız kişilere Türk vatandaşlığının kazandırılmasını sağlayan kolaylaştırıcı hükümlerin sayısı sınırlıdır. Öte yandan TVK Türk vatandaşlığının kişinin iradesine bağlı olmayan sebeplerle kaybı hallerini kişinin vatansız duruma düşmemesi koşuluna bağlamamaktadır. Bu noktaların vatansızlığın önlenmesi hedefi bakımından bir eksiklik olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Çalışmamız 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun bazı hükümlerinin vatansızlık hallerinin önlenmesi ilkesi doğrultusunda değerlendirilmesine ilişkidir. Çalışma kapsamında TVK'nın vatandaşlığın kazanılması ve kaybına ilişkin düzenlemeleri konuya ilişkin uluslararası sözleşmeler ve çağdaş vatandaşlık yasalarındaki eğilimlerle birlikte değerlendirilecektir. TVK hükümlerinin uluslararası sözleşmelerle uyumluluğu bakımından incelenmesinde CRS ve AVS'nin ilgili hükümlerine ayrıca ağırlık verilecek ve TVK düzenlemelerinin bu sözleşmelerin hükümleri karşısındaki durumu değerlendirilecektir. Değerlendirmelerde bu iki uluslararası sözleşmeye özel önem verilmesinin belirli bir nedeni vardır: CRS vatansızlık hallerinin azaltılmasına yönelik tek uluslararası sözleşme olması nedeniyle uluslararası hukukun önemli bir kaynağı kabul edilmekte ve ulusal vatandaşlık yasalarının kaleme alınmasında etki yaratmaktadır. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi²² ise, doğrudan vatansızlığın önlenmesine yönelik olmamakla birlikte vatandaşlığa ilişkin çağdaş eğilimleri yansıtması ve bu minvalde

¹⁹ Türk Vatandaşlığı Kanunu (Eski TVK), *Resmî Gazete* 11638 (22.02.1964), Kanun No. 403.

²⁰ Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK), *Resmî Gazete* 27356 (12.06.2009), Kanun No. 5901.

²¹ Türkiye Sözleşmeyi tarihli 17.4.1975 ve 1883 sayılı Kanunla onaylamıştır: Bkz. *Resmî Gazete* 15226 (4 Mayıs 1975). Vatansızlık Hallerinin Azaltılması İçin Sözleşme doğumla meydana gelen vatansızlığı önlemeye yönelik hükümler içermektedir (Vatansızlık Hallerinin Azaltılması İçin Sözleşme m. 1-3): Nimet Özbek Hadimoğlu – Barış Teksoy, “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi (1961) Karşısında Türk Vatandaşlığı Kanunu”, *TBB Dergisi* 107 (Temmuz-Ağustos 2013), 226, dn. 21. Sözleşme metni için bkz. <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020094307bm_15.pdf> Erişim 27 Eylül 2023.

²² Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi metni için bkz. <<https://rm.coe.int/168007f2c8>> Erişim 27 Eylül 2023. Sözleşmeye taraf ülkelerin listesi için bkz. <<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=166>> Erişim 27 Eylül 2023.

vatansızlığın önlenmesini temel ilkelerden biri olarak benimsemesi nedeniyle konu bakımından büyük önem taşımaktadır. Öte yandan 5901 sayılı Kanun’un hazırlığında Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi’ne defalarca atıfta bulunulmuştur ve bu Sözleşme ile uyumun gözetildiği Kanun’un gerekçesinde de açıkça belirtilmiştir²³.

I. VATANSIZLIĞIN NEDENLERİNE VATANDAŞLIK KAVRAMI ÜZERİNDEN BAKIŞ

A. Devletlerin Vatandaşlarını Belirleme Konusunda Sahip Oldukları Münhasır Yetki

Vatandaşlığın hayatın hemen her alanı üzeri etki gösteren çok boyutlu yapısı, bu kavramın pek çok alanın ilgi alanına girmesi sonucunu doğurmuştur. Nitekim sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında vatandaşlık kavramı ele alınmakta ve kavramı açıklığa kavuşturmaya yönelik tanımlamalar getirilmektedir. Bu bağlamda hemen her alanın vatandaşlığa değişik açılardan yaklaştığı ve kavramın farklı yönlerini ön plana çıkardığı görülmektedir. Hukuk alanında ise vatandaşlık kavramı, devlet ile birey arasındaki bağ üzerinden tanımlanmaktadır. Doktrinde de kabul gören genel bir tanıma göre vatandaşlık bir devletle birey arasında kurulan hukuki ve siyasi bağıdır²⁴. Nitekim, AVS de bu tanıma benimsemiş ve vatandaşlığı “devletle kişi arasındaki hukuki ve siyasi bağ” olarak tanımlamıştır (AVS m. 2/a).

Bununla birlikte kavramın içeriğine ilişkin daha ayrıntılı bir tanım, bu bağın koşullarının kendine özgü niteliğini anlamak daha faydalıdır. *Uluocak* vatandaşlığı, “devletin tek taraflı egemenlik hakkını kullanarak koşullarını ve hükümlerini saptadığı bir hukukî statüyü gerçekleştiren kişi ile arasında kurulan hukukî bağ” olarak tanımlamaktadır²⁵. *Uluocak*’ın bu tanımı, devletin bu statüsünün koşullarının tek taraflı egemenlik hakkını kullanarak belirlenmesine işaret etmesi bakımından önemlidir. Zira bu koşulların tek taraflı egemenlik hakkını kullanarak belirlenmesinin iç hukuk ve uluslararası hukuk düzenine ait olmak üzere iki temel sonucu bulunmaktadır²⁶. İç hukuka ilişkin sonuç, vatandaşlığın kazanılması ve kaybı koşullarını belirlemede bireylerin bir etkisinin bulunmamasıdır²⁷. Devletler çeşitli düzenlemeleri ile belirledikleri koşulları sağlayan kişilere vatandaşlık izafe etme ve belirli durumların gerçekleşmesi halinde de kişiyi vatandaşlıktan mahrum edebilme yetkisine sahiptirler²⁸. Kişinin vatandaşlığı kazanması ve muhafaza etmesi, devletlerce belirlenen bu

²³ Kanun Tasarısının genel Gerekçesinde bu husus açıkça belirtilmiştir: Tasarı’daki ifade, şu şekildedir: “(...) Bu sözleşmeyi Avrupa Konseyi üyesi 12 ülke onaylamış, 27 ülke de imzalamıştır. Türkiye bu sözleşmeyi henüz imzalamamakla birlikte, Avrupa Birliği üyeliği sürecinde ülkemizin gündemine gelmesi muhtemel görünmektedir. Çünkü Avrupa Birliği düzeyinde yapılan değerlendirmelerde vatandaşlık alanında Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinin temel alınması gerektiği yönünde eğilim ağırlık kazanmıştır. (...)”. Bkz. Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (1/458) <<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss90.pdf>,> s. 3. Erişim 27 Eylül 2023. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Rifat Erten, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı’nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirmeler”, *Ankara Barosu Dergisi* 66/4 (Aralık 2008), 36; Gülin Güngör, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, *MHB* 17/1-2 (1997), 229-250; Feriha Bilge Tanrıbilir, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku”, *MHB* 22/2 (2002), 791-818.

²⁴ Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 17; Erdoğan Göger, *Türk Tabiiyet Hukuku* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979), 6.

²⁵ Nihal Uluocak, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1986), 5-6. Aynı yönde bkz. Nomer, *Vatandaşlık*, 21.

²⁶ Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 16.

²⁷ Nomer, *Vatandaşlık*, 18.

²⁸ Nomer, *Vatandaşlık*, 18.

koşullara uygun olmasına bağlıdır²⁹. Öte yandan vatandaşlığın kazanılması ve kaybına ilişkin pek çok durumda devletler takdir haklarını saklı tutmakta, kanun yoluyla (*ex lege*) kazanma ve kayıp hallerine sınırlı olarak yer vermektedirler. Bu bağlamda kişinin kendisini o devlete bağlı hissetme, o devlet topluluğuyla bütünleşmiş olma veya uzun zamandır o devlet topraklarında ikamet ediyor olma iddiaları dahi, vatandaşlığın izafesi veya muhafazası konusunda bireye kesin bir hak sağlamamaktadır. Nitekim, belirli bir devlet topraklarında doğmuş ve hayatlarının büyük bir kısmını aynı devlet topraklarında sürdürmüş olmalarına rağmen, o devletin vatandaşlığını kazanamadığı için vatansız statüsünde bulunan insan toplulukları bulunmaktadır³⁰.

Devletlerin vatandaşlık düzenlemelerinin uluslararası hukuk bakımından sonucu ise, her devletin kendi vatandaşlarının belirleme konusunda münhasır yetki sahibi olmasıdır³¹. Bu yetkinin sonucu olarak, her devlet kimlerin kendi vatandaşı olacağını özgürce belirleme hakkına sahiptir³². Devletlerin sahip olduğu bu özgürlük, uluslararası mahkeme kararlarıyla teyit edilmiştir. Uluslararası Daimî Adalet Divanı (*International Permanent Court of Justice-UDAD*) Tunus ve Fas Vatandaşlık Kararnameleri Meselesi kapsamında 1923 yılında aldığı tavsiye kararında, “uluslararası hukukun hali hazırdaki durumunda vatandaşlık meseleleri, prensip itibarıyla, mahfuz sahaya (*reserve domain*) dahildir. Her devlet telsik koşullarını belirlemek konusunda olduğu gibi kendi vatandaşlığının izafesi koşullarını da belirlemek hususunda serbesttir.” ifadesiyle devletlerin vatandaşlığa ilişkin münhasır yetkisini hüküm altına almıştır³³. İlerleyen yıllarda bu yetki Uluslararası Adalet Divanı (*International Court of Justice-UAD*) tarafından 06.04.1953 tarihli *Nottebohm* Kararı kapsamında, “Uluslararası hukuk vatandaşlığının izafesine dair kuralları belirlemeyi devletlere bırakmıştır” ifadesiyle³⁴ bir kez daha teyit edilmiştir.

Vatandaşlığa ilişkin uluslararası sözleşmeler incelendiğinde de konuya ilişkin hükümlerin en başında devletlerin vatandaşlığa ilişkin münhasır yetkisini belirleyen düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. 12 Nisan 1930 tarihli Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına İlişkin Çeşitli Meseleler Hakkında *Lahey Sözleşmesi* (1930 *Hague Convention on Certain Questions Relating to the Conflict of Nationality Laws-1930 Lahey Sözleşmesi*)³⁵ uyarınca, her devlet kimin vatandaşı olduğunu kendi yasalarınca tayin edecektir (1930 Lahey Sözleşmesi m. 1). AVS uyarınca da “her devlet kendi vatandaşlarının kim olduğunu kendi yasalarınca belirleyecektir” (AVS m.3/1).

Böylelikle devletlerin vatandaşlarını belirleme konusundaki münhasır yetkisi, uluslararası hukukun köklü ve yerleşik kurallarından biri haline gelmiştir. Bu yetki devletlerin eşitliği ilkesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve devletler kendi iradeleriyle uluslararası bir

²⁹ Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 16.

³⁰ Bkz. <<https://emergency.unhcr.org/protection/legal-framework/stateless-person-definition>> Erişim 27 Eylül 2023.

³¹ Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 19.

³² Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 16.

³³ Bkz. *Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco, Permanent Court of International Justice, Advisory Opinion No.4, 7 February 1923* <<https://www.refworld.org/cases,PCIJ,44e5c9fc4.html>> Erişim 27 Eylül 2023.

³⁴ Bkz. *International Court of Justice, Liechtenstein v. Guatemala, 6 April 1953*, <<https://www.icj-cij.org/en/case/18>> Erişim 27 Eylül 2023.

³⁵ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <<https://www.refworld.org/docid/3ae6b3b00.html>> Erişim 27 Eylül 2023

sözleşmeye taraf olmadıkları müddetçe herhangi bir sınırlandırılmaya tâbi tutulamamaktadır. Bununla birlikte devletlerden bu yetkilerini kullanırken uluslararası hukuk tarafından da kabul görmüş belirli ölçütleri gözetmeleri, vatandaşlığın izafesi ve vatandaşlık bağının kesilmesi konusunda belirli olay ve ilişkilerden hareket etmeleri beklenmektedir³⁶. Sıklıkla doğum, evlat edinilme, evlilik, ahali mübadelesi, kişinin o devletle sosyolojik, kültürel veya ekonomik bakımdan bir yakınlığının bulunması ve bu yakınlığını ispat etmesi halinde iradi olarak vatandaşlığa alınma isteğini beyan etmesi gibi ilişkiler, devletle birey arasında gerçek bir bağın varlığına karine teşkil etmekte³⁷, böylelikle kurulan vatandaşlık bağına meşruiyet kazandırmaktadır. Öte yandan, kişilerin belirtilen ilişkiler ve olaylar nedeni ile bir devlete bağlanması, bu kişiler bakımından vatansızlık ihtimalini ortadan kaldırmakta, böylece vatansızlığı önleyici rol oynamaktadır. Bununla birlikte şunu da belirtmek gerekir ki, vatandaşlık izafe etmek için kullanılan bu ölçütlerin kişilerin vatandaşlıkla ilişkisini kesmek için kullanılması da mümkündür. Kimi devletler yasalarında bir başka devletin vatandaşıyla evlilik, bir başka devletin vatandaşı tarafından evlat edinilme ya da irade yoluyla bir başka devletin vatandaşlığını kazanma gibi halleri kendi vatandaşlıklarının kaybı nedeni olarak niteleyebilmektedirler. Özellikle evlat edinme veya evlenme gibi hallerde kişinin diğer devletin vatandaşlığını kazanmaksızın kendi vatandaşlığını kaybetmesi, vatansızlık haline yol açabilecek niteliktedir.

Şu hâlde vatansızlığın temel nedeninin, devletlerin vatandaşlarını belirlemede sahip oldukları münhasır yetki olduğunu söylemek mümkündür³⁸. Devletler kimlerin vatandaşları olacağını belirlerken, aynı zamanda kimlerin de vatandaşları olmayacağına karar vermiş olmaktadır. Bir başka deyişle vatandaşlık bağının kurulması ile belirli kişilerin kendi topluluğuna dahil olmasına karar veren devletlerin, bu bağı hiç kurmayarak ya da kurulmuş bağı sona erdirerek kişilerin bu topluluğun dışında kalmasını sağlaması mümkündür. Herhangi bir devletle bu tür bir bağı bulunmayan kişi ise hiçbir devletin topluluğuna dahil olmamakta ve vatansız kişi haline gelmektedir.

B. Vatansızlık Halleri

Vatansızlık halinin devletlerin vatandaşlık alanındaki münhasır yetkilerinin kullanımı çerçevesinde pek çok teknik sebepten ötürü ortaya çıkması mümkündür. Vatansızlığın ortaya çıkışı zamansal olarak ikiye ayrılarak doğum anında ve doğumdan sonra ortaya çıkan vatansızlık kategorileri altında incelenebilir. Vatandaşlık yasalarının birbirleriyle uyumlu olmayan hükümleri doğum anında vatansızlığın ortaya çıkışının önemli bir nedenidir³⁹. Yine,

³⁶ Nomer, *Vatandaşlık*, 10. Nitekim 1930 Lahey Sözleşmesi uyarınca da devletlerin vatandaşlık yasaları, uluslararası sözleşmelere, uluslararası geleneğe ve vatandaşlığa dair genel kabul gören ilkelerce uyumlu olduğu sürece diğer devletlerce tanınacaktır (1930 Lahey Sözleşmesi m. 1)

³⁷ Nomer, *Vatandaşlık*, 10.

³⁸ Vatansızlığın önlenmesi adına pek çok uluslararası sözleşme akdedilse de bu sözleşmelerin devletlere yönelik doğrudan bağlayıcı hükümler içermemesi mahfuz yetkinin sınırlandırılmasının önüne geçmektedir. Konu hakkında bkz. Hande Ünsal, “Çocuk Vatansızlığı”, *BÜHFD* 3/5 (2022), 80-85.

³⁹ Vatandaşlık yasalarındaki hükümlerin uyumsuzluğu, bu yasaların vatandaşlığın izafesine ilişkin kuralları belirlerken diğer yasaların benimsedikleri ilke ve kuralları gözetmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu duruma ilişkin olarak verilen tipik örnek, münhasıran *ius soli* esası kapsamında vatandaşlık izafesini kabul eden devlet vatandaşlarından, münhasıran *ius sanguinis* ile vatandaşlık izafesini kabul eden bir devlet ülkesinde doğan çocukların vatandaşlık durumlarına ilişkindir.

ayırıcı düzenlemeler ve/veya uygulamalar, ana babanın bilinmemesi, vatandaşlığın izafesi için gerekli usullerin yerine getirilmemiş olması gibi nedenler, doğum anında vatansızlığı ortaya çıkaran diğer durumlardır⁴⁰.

Kişinin doğum anında bir vatandaşlığı bulunmasına rağmen, daha sonra vatansız duruma düşmesi de mümkündür. Vatandaşlık yasalarının hemen hepsi, kişinin vatandaşlıkla ilişkisinin iradesi dışında kesilmesine dair hükümlere yer vermektedir. Bu düzenlemeler kapsamında devletlerin, kişinin vatansız kalma ihtimalini göz önünde bulundurmaması mümkündür. Böyle bir durumda birden fazla vatandaşlık taşımayan veya bir başka devletin vatandaşlığına hak kazanamayan kişi, ilgili devletle vatandaşlık bağının kesilmesiyle vatansız duruma düşmektedir.

Vatansızlığın hem doğum anında hem de sonrasında ortaya çıkmasının önemli bir diğer nedeni ise, devletlerin benimsemiş olduğu ayırıcı vatandaşlık yasaları veya ayırıcı uygulamalardır. Kimi devletlerin vatandaşlık düzenlemeleri kapsamında bazı grupları etnik köken, din, kültürel aidiyet gibi nedenlere bağlı olarak vatandaşlık hakkından mahrum bıraktıkları görülmektedir⁴¹. Bu grup mensupları çoğunlukla o devlet ile yakın bir bağ içerisinde bulunan, örneğin o devletin topraklarında doğmuş ve/veya ikamet eden kişilerdir. Buna rağmen ilgili devletler bu gruba mensup kişileri vatandaşlığa alma konusunda zorlanamamaktadırlar⁴². Bu durumda söz konusu kişilerin toplu halde vatansız konuma düşmesi söz konusu olmaktadır⁴³.

II. VATANSIZLIK HALLERİNİN ÖNLENMESİNDE “HERKESİN BİR VATANDAŞLIĞI OLMALIDIR” İLKESİ

Vatandaşlık statüsünün devletler ve bireyler bakımından taşıdığı önem, uluslararası hukuk nezdinde bu statüye ilişkin bazı temel ilkelerin benimsenmesine sebebiyet vermiştir. Bu ilkeleri “herkesin bir vatandaşlığı olmalıdır”, “kişi vatandaşlığını değiştirmede serbest olmalıdır”⁴⁴ ve “herkesin yalnız bir vatandaşlığı olmalıdır” başlıkları altında toplamak mümkündür⁴⁵. Devletlerden vatandaşlık düzenlemelerini gerçekleştirirken bu ilkelere uygun hareket etmeleri

⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünsal, “Çocuk Vatansızlığı”, 86-109.

⁴¹ IOM, *Glossary on Migration*, 208.

⁴² Ayrımcılık nedeniyle ortaya çıkan vatansızlık hallerinin önlenmesi maksadıyla uluslararası sözleşmelerde çeşitli hükümlere yer verilmektedir. 1956 tarihli Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme [(International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination-HIKS) kapsamında ırk, renk veya ulusal veya etnik köken ayrımı gözetilmeksizin tanınacak haklar arasında vatandaşlık hakkı sayılmaktadır (HIKS m. 5/d-iii). CRS, kapsamında da taraf devletlerin kişi veya kişi gruplarını ırk, etnisite, din veya siyasi nedenlerle vatandaşlıktan mahrum edilemeyeceğini düzenlemektedir (CRS m. 9). AVS'nin de “Ayrımcılık Yapmama” (Non-discrimination) başlığını taşıyan 5. Maddesi'nde taraf devletlerin vatandaşlık kurallarının cinsiyet, din, ırk, renk veya ulusal veya etnik kökene dayanan ayrımcılık içeren hükümlere veya ayrımcılık anlamına gelen uygulamalara yer veremeyeceğini düzenlemiştir (AVS m. 5). Bu hükümlerin ayrımcılık nedeniyle vatansızlığın ortaya çıkmasını önlemeye yönelik etkili hükümler olduğunu söylemek mümkündür. Ne var ki, bu Sözleşmelere taraf devletlerin sayısı sınırlıdır ve ayırıcı yasalar veya uygulamalar kapsamında vatansızlık halleri ortaya çıkmaya devam etmektedir.

⁴³ Yine devlet halefiyeti hallerinde de halef devletlerin belirli kişi ya da grupları etnik, dini, kültürel vs. nedenlerle vatandaşlık yasalarının kapsamı dışında bırakması toplu vatansızlık hallerine sebebiyet verebilmektedir. Bkz. Carol A. Batchelor, “Statelessness and the Problem of Resolving Nationality Status”, *International Journal of Refugee Law* 10/1-2 (1998), 157.

⁴⁴ Bu ilke “kimseye zorla vatandaşlık yükletilmemelidir.” şeklinde de ifade edilmektedir. Bkz. Nomer, *Vatandaşlık*, 7.

⁴⁵ İlkelerin incelemesi için bkz. Doğan vd., *Vatandaşlık*, 22-36.

beklenmekte, böylece devletlerin vatandaşlık düzenlemeleri konusunda sahip olduğu sınırsız yetkinin dengelenmesi hedeflenmektedir. Bununla birlikte belirtmek gerekmektedir ki, bu ilkeler, devletlere kılavuzluk etme niteliği taşıyıp uyulması zorunlu kurallar değildirler. Bu nedenle devletlerin yasalarında bu ilkelere aykırı ya da bu ilkeleri göz ardı eden düzenlemelere de yer verdikleri görülmektedir⁴⁶.

“Herkesin bir vatandaşlığa olmalıdır” ilkesi, doğrudan vatansızlık halinin önlenmesini ilişkindir. Bu ilke kapsamında vatansızlığın önlenmesi iki boyutta gerçekleşmektedir. Bunların ilki her bireyin bir devletle hukuki ve siyasi bir bağ kurma hakkına ilişkin olup, bireyin doğum anı itibarıyla ya da sonrasında bir vatandaşlık sahibi olmasını ifade eder. Vatansızlığın önlenmesinin diğer boyutu ise kişinin sahip olduğu vatandaşlığı muhafaza edebilmesidir. Bu anlamda vatandaşlık düzenlemelerinin kişinin vatandaşlıkla ilişkilerinin kesilmesine yönelik hükümlerin keyfiligi önleyecek biçimde kaleme alınması gerekliliğinden bahsedilebilir.

Hali hazırda birçok uluslararası metin kişinin vatandaşlık hakkını güvence altına almaya yönelik düzenlemeler getirmektedir. Bu minvalde gündeme gelen ilk uluslararası metin, Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyanname’si’dir (İHEB)⁴⁷. İHEB’nin 15. Maddesinin 1. fıkrası kapsamında, herkesin bir vatandaşlık hakkı olduğu belirlenmiştir. Maddenin 2. fıkrası kapsamında ise, hiç kimsenin keyfi olarak vatandaşlıktan yoksun bırakılamayacağı düzenlenmektedir. Beyanname bağlayıcı nitelik taşımamakla birlikte, vatansızlığın önlenmesini genel bir hedef olarak belirlemesi bakımından önem taşımaktadır. Nitekim ilerleyen yıllarda, herkesin bir vatandaşlığa hakkı olduğu ilkesi BM tarafından hazırlanan diğer sözleşmelerde de yer bulmuştur. 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (*International Covenant Civil and Political Rights-MSHS*)⁴⁸, 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (*Convention on the Rights of the Child-ÇHDS*)⁴⁹, 1957 tarihli Evli Kadınların Vatandaşlığı Hakkındaki Sözleşme [(*Convention on the Nationality of Married Women-EKVHS*)⁵⁰, 1956 tarihli Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination-HIKS*)⁵¹, 1979 tarihli Kadınlara Karşı Her Türlü

⁴⁶ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 25.

⁴⁷ İHEB’nin Türkçe metni için bkz. <<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>> Erişim 27 Eylül 2023.

⁴⁸ Türkiye Sözleşme’yi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme’nin onaylanması 4 Haziran 2003 tarih ve 4868 sayılı Kanun’la uygun bulunmuştur. Bkz. *Resmî Gazete* 25142 (18 Haziran 2003). Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf> Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>> Erişim 27 Eylül 2023

⁴⁹ ÇHDS, 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Hali hazırda 196 ülkenin taraf olması itibarıyla ÇHDS Dünya’da en fazla ülkenin taraf olduğu uluslararası sözleşme niteliğini taşımaktadır: <<https://www.unicef.org/child-rights-convention#learn>> Erişim 27 Eylül 2023. Türkiye Sözleşmeyi 09.12.1994 tarihli ve 4058 sayılı Kanunla onaylamıştır: *Resmî Gazete* 22184 (27 Ocak 1995).

⁵⁰ Evli Kadınların Vatandaşlığı Hakkındaki Sözleşme Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <https://treaties.un.org/doc/treaties/1958/08/19580811%2001-34%20am/ch_xvi_2p.pdf> Erişim 27 Eylül 2023.

⁵¹ Türkiye Sözleşmeyi 03.04.2002 tarihli ve 4750 sayılı Kanunla onaylamıştır: *Resmî Gazete* 24721 (9 Nisan 2002). Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/insanHaklari/docs/ulusal_belgeler/kanuntbmmc08604750.pdf>. Erişim 27 Eylül 2023. Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial>> Erişim 27 Eylül 2023.

Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women-CEDAW*)⁵², 1990 tarihli Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme [(*International Convention on the Rights of All Migrant Workers-GIS*)⁵³, Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme⁵⁴ (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities-EHDS*) gibi pek çok uluslararası sözleşme kapsamında vatandaşlık bir hak olarak nitelendirilmektedir.

İHEB'in "herkesin" vatandaşlık hakkını vurgulayan düzenlemesine karşın diğer Sözleşmeler, düzenledikleri konular çerçevesinde farklı durum ve kategorilerdeki bireylerin vatandaşlık hakkına ilişkin düzenlemeler getirmektedirler. Bu bağlamda MSHS ve ÇHDS çocukların vatandaşlık hakkına ilişkin düzenlemeler getirmekte ve her çocuğun vatandaşlığa hakkı olduğunu düzenlemektedir⁵⁵ (MSHS m. 24/3, ÇHDS m. 7/1). Yine Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme ile göçmen işçinin her çocuğunun vatandaşlık hakkına sahip olduğu kabul edilerek çocukların vatandaşlık hakkı teyit edilmiştir (GIS m. 29)⁵⁶. Evli Kadınların Vatandaşlığı Hakkındaki Sözleşme aslen kadının vatandaşlık durumunun evlenmeden ve evlenmenin sona ermesinden kadının rızası hilafına etkilenmemesine yönelik hükümler içermektedir (EKVHS m. 1)⁵⁷. Bununla birlikte Sözleşme, giriş kısmında İHEB'nin "herkesin bir vatandaşlığa hakkı olduğu" ve kimsenin vatandaşlıktan keyfi olarak mahrum edilemeyeceğine" dair hükümlerine vurgu yaparak evli kadınların vatandaşlık hakkını güvence altına almayı da hedeflemektedir. Her Türü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme herkesin yararlanacağı hakları belirlerken vatandaşlık hakkına da yer vermiştir (HIKS m. 5/d-3). CEDAW kapsamında ise⁵⁸ kadınların vatandaşlığı ile ilgili oldukça kapsamlı bir düzenleme benimsenmiştir. Sözleşme ile Taraf Devletlere, tâbiyetin kazanılması, değiştirilmesi veya muhafazası konularında kadınlara ve erkeklere eşit haklar tanıma yükümlülüğü getirilmiştir. Bu bağlamda Taraf Devletlere yabancıyla evliliğin kadının vatansızlığına yol açmayacağını teminat altına alma yükümlülüğü de getirilmiştir (CEDAW m. 9/1). CEDAW ayrıca, çocukların vatandaşlığı konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar sağlama yükümlülüğü getirmektedir⁵⁹ (CEDAW m. 9/2). Sözleşmenin,

⁵² *Resmî Gazete* 18898 (14 Ekim 1985) Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. <<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18898.pdf>> Erişim 27 Eylül 2023. (Bkz. m. 9/2).

⁵³ *Resmî Gazete* 25516 (8 Temmuz 2004) Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040708.htm#7>> Erişim 27 Eylül 2023.

⁵⁴ *Resmî Gazete* 27288 (14 Temmuz 2009). Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm>> Erişim 27 Eylül 2023.

⁵⁵ MSHS m. 24/3 uyarınca "Her çocuğun bir vatandaşlık kazanma hakkı vardır". ÇHDS m. 7/1 uyarınca "Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır".

⁵⁶ Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme m. 29 uyarınca "Göçmen işçinin her çocuğu isim, doğum kaydı ve vatandaşlık hakkına sahip olacaktır".

⁵⁷ Radhe Shyam, "UN Convention on the Nationality of Married Women", *International Journal of Multidisciplinary Research and Development* 2/3 (2015), 720.

⁵⁸ CEDAW m. 9/1 uyarınca "Taraf Devletler, tâbiyetin kazanılmasında, değiştirilmesinde veya muhafazasında kadınlara erkekler ile eşit haklar tanıyacaklar ve özellikle bir yabancıyla evlenmenin veya evlilik sırasında kocanın tâbiyetini değiştirmesinin, kadının da otomatik olarak tâbiyet değiştirmesine, tâbiyetsiz kalmasına veya kocanın tâbiyetini zorla almasına yol açmamasını temin edeceklerdir." (CEDAW m. 9/1).

⁵⁹ CEDAW m. 9/2 uyarınca "Taraf Devletler, çocukların tabiiyeti konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar sağlayacaklardır" (CEDAW m. 9/1).

çocuğun anaya bağlı olarak vatandaşlık kazanmasını engelleyen düzenlemeleri bertaraf etmeyi hedefleyen bu hüküm, çocuk vatansızlığının önlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Nihayet Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme'nin “Seyahat Özgürlüğü ve Uyrukluğun” başlıklı 18. Maddesi altında engellilerin vatandaşlık kazanma ve değiştirme hakkı düzenlenmiş ve bu kişilerin keyfi olarak veya engelli olmaları nedeniyle vatandaşlıktan mahrum bırakılmayacakları öngörülmüştür (EHDS m. 18/1-a)⁶⁰.

Sözleşmeler kapsamında kişilerin vatandaşlık hakkının yanı sıra, keyfi olarak vatandaşlıktan mahrum edilemeyecekleri ve vatandaşlıklarını değiştirmelerinin engellenmeyeceği belirtilmektedir. Böylece, devletlerin vatandaşlığın kazandırılması ve kaybı konusunda uyması gereken temel ilkeler belirlenmiş olmaktadır. Ne var ki, bu Sözleşmeler kapsamında, kişiye vatandaşlık kazandırma konusunda yükümlü devleti gösteren herhangi bir düzenleme bulunmaması, vatandaşlık talebinin belirli bir devlete yöneltilmesi imkanının önüne geçmektedir. Yine de bu düzenlemeler, herkesin bir vatandaşlığa sahip olmasını uluslararası düzeyde kabul gören bir ilke ve temel bir hak olarak belirlemesi⁶¹ bakımından önem taşımaktadır⁶².

III. VATANSIZLIĞIN ÖNLENMESİNE YÖNELİK ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR

Vatandaşlığın bir sorun olarak ortaya çıkması modern toplumlara özgü, yeni bir gelişme değildir⁶³. Ancak, vatansızlığın yaygın bir sorun olarak ele alınarak küresel bir boyut kazanması II. Dünya Savaşı'nı takip eden döneme denk gelmektedir⁶⁴. Özellikle 1945 yılında Birleşmiş Milletler'in kurulmasını takiben vatansızlık uluslararası toplumun dikkatine sunulmuş bir konu haline gelmiş ve BM bünyesinde vatansızlığın önlenmesine dair çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu minvalde Vatansız kişilere hitap eden ilk önemli⁶⁵ Sözleşme, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yerinden edilmiş kişilere yönelik önlem olan 1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmesidir. Sözleşme bir kişinin hangi şartlar altında mülteci olarak kabul edilebileceğini düzenlerken bu şartları taşıyan kişinin aynı zamanda vatansız statüsünde de

⁶⁰ Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme m. 18/1-a uyarınca “Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında seyahat ve yerleşim yerini seçme özgürlüğüne ve uyrukluğunun hakkına sahip olduğunu kabul eder ve engellilerin aşağıdaki haklarını sağlar:

- a) Uyrukluğun kazanma ve değiştirme hakkı olması ve keyfi olarak veya engelli olması nedeniyle uyrukluktan mahrum bırakılmaması,
(...)”

⁶¹ Council of Europe (COE), *Explanatory Report to the European Convention on Nationality*, (StrazbuRG. COE, 1997), 6.

⁶² Price, “The Right to Renounce Citizenship”, 1553.

⁶³ Price'a göre, tarih boyunca köleleştirilmiş ve boyun eğdirilmiş nüfus, bugünün terimleriyle vatansız olarak adlandırılacaktır: Price, “The Right to Renounce Citizenship”, 1554.

⁶⁴ Laura van Waas, *Nationality Matters: Statelessness Under International Law*, (Tilburg. Tilburg University, Doktora Tezi, 2008), 16.

⁶⁵ Vatansızlık konusuna Milletler Cemiyeti tarafından 1930 tarihli Bazı Vatansızlık Halleri Hakkında Protokol (*Protocol Relating to a Certain Case of Statelessness*) kapsamında ele alınmıştır. Bununla birlikte Protokol düzenlediği ilişkilerin sınırlılığı nedeniyle konuya ilişkin bir ilerleme kaydetmek konusunda yetersiz kalmıştır. Weiss, agm., s. 1074; Yılmaz Altuğ, “Vatansızlar Hakkında İki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 29/1-2 (1963), 202. 1930 tarihli Bazı Vatansızlık Halleri Hakkında Protokol'ün İngilizce metni için bkz. <https://www.refworld.org/docid/3ae6b39520.html>. Erişim 27 Eylül 2023.

olabileceğini belirlemiştir. Böylece Sözleşme vatansız mülteciler bakımından da uygulama alanı bulmuştur⁶⁶ (1951 Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme m. 1/2).

1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmesi'nden kısa süre sonra, Birleşmiş Milletler bünyesinde geliştirilen 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme (1954 *Convention Relating To The Status Of Stateless Persons-CRS*) bağtlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin de taraf olduğu 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme⁶⁷, vatansızlığın önlenmesine ilişkin bir hüküm içermemekle birlikte vatansız kişilerin ikamet, eğitim, çalışma hakkı, konut hakkı gibi temel bazı haklardan faydalanmasını sağlamaya yönelik düzenlemeler kabul etmektedir. Sözleşmeyle taraf devletlere vatansız kişilere kimlik belgesi, seyahat belgesi ve idari yardım sağlanması gibi yükümlülükler getirilmiştir, böylece vatansız durumda bulunan kişilere belirli düzeyde koruma sağlanmıştır⁶⁸. Sözleşme vatansız kişilere yönelik muamelelere standartlarını düzenleyen tek uluslararası antlaşma olması bakımından önem taşımaktadır⁶⁹. Ayrıca Sözleşmeye taraf devlet sayısının yüksekliği⁷⁰ vatansız kişilere muamele konusunda ulusal ve uluslararası düzlemlerde belirli standartlara erişilmesini sağlamıştır.

1954 tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme'nin vatansızlık halinin önlenmesi bakımından bir önlem getirmiyor olması, konuya ilişkin çalışmaların devamlılığını gerektirmiştir. Böylece vatansızlığı ve buna eşlik eden sorunları hafifletmek için oluşturulmuş "Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi" 30 Ağustos 1961 tarihinde imzalanmış ve 13 Aralık 1975 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1961 tarihli Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, belirli bir devletin vatandaşlığının kazanılması ve kaybı koşullarını düzenleyici hükümler içermemektedir⁷¹. Bununla birlikte Sözleşme, vatansızlığın önlenmesi ve azaltılması amacına hizmet eden uluslararası ilkeleri ortaya koymakta, böylece vatandaşlık hakkının güvenceye alınması ve vatansızlığın önlenmesi konusunda bazı somut önlemler getirmektedir⁷². Sözleşmenin doğum anında ortaya çıkan vatansızlığı önleme hükümleri, belirli şartların gerçekleşmesi halinde taraf devletlere ülkelerinde doğup da ana-babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanamayan çocuklara ve ülkelerinde bulunmuş çocuklara vatandaşlık izafe etme yükümlülüğü getirmektedir (CRS m.1/1). Bu husus özellikle doğum anından itibaren vatansızlığın önlenmesi konusunda oldukça önemli bir adımdır. Diğer yandan

⁶⁶ Konu hakkında ayrıntılı bir inceleme için bkz. Neva Övünc Öztürk, "1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Sona Ermesine Yönelik Ölçütlerin İncelenmesi ve Türk Hukuku Üzerindeki Yansımalarının Değerlendirilmesi", *AÜHFD* 65/2 (Haziran 2016), 393-448.

⁶⁷ *Resmî Gazete* 29156 (25 Ekim 2014). Sözleşme'nin İngilizce metni için bkz. <<https://www.unhcr.org/protection/statelessness/3bbb25729/convention-relating-status-stateless-persons.html>> Erişim 27 Eylül 2023. Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141025-5-1.pdf>> Erişim 27 Eylül 2023.

⁶⁸ <<https://www.unhcr.org/what-we-do/protect-human-rights/ending-statelessness/un-conventions-statelessness>>

⁶⁹ UNHCR, "Fact Sheet: The 1961 Convention on The Reduction of Statelessness" <<https://www.refworld.org/docid/612608084.html>>. Erişim 27 Eylül 2023.

⁷⁰ Sözleşmeye 96 devlet taraftır. Taraf ülkeler için bkz. <https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-3&chapter=5&Temp=mtdsg2&clang=en> Erişim 27 Eylül 2023.

⁷¹ Gülin Güngör, "Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Bazı Hükümlerinin 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Üzerindeki Etkisi", *AÜHFD* 63/3 (2014), 482.

⁷² Güngör, "BM Sözleşmesi", 482.

Sözleşme doğumdan sonra ortaya çıkması olası vatansızlık hallerine yönelik hükümler de barındırmakta⁷³ (CRS m. 5), özellikle vatandaşlık bağının kesilmesi hallerinde vatansızlık durumunun ortaya çıkmasını önleyerek vatandaşlık hakkını korumayı yönelik tedbirler getirmektedir⁷⁴ (CRS m. 8). Sözleşmeye taraf devletlerin böylece vatandaşlık hukuku alanındaki münhasır yetkilerini kullanmayı uluslararası hukukun belirlediği sınırlar içinde kullanma sözü vermesi *Weiss*'a göre ilginç bir gelişmedir⁷⁵. Zira Sözleşme, taraf devletlerin vatandaşlık hukuku gibi hassasiyetle korudukları bir alanda münhasır yetkilerini, kabul edilmiş bazı ilkeler altında, iç hukuklarına uygun yollardan sınırlamayı taahhüt etmeleri sonucunu doğurmaktadır. Ne var ki Sözleşmeye katılımın, vatandaşlık hakkını içeren diğer BM sözleşmelerine kıyasla daha yavaş olduğu görülmüştür⁷⁶. Sözleşmeye katılımın BM Genel Kurulu ve diğer uluslararası organlarca da desteklenmesiyle bu sayı zaman içerisinde artış göstermiştir⁷⁷.

Nihayet Avrupa Konseyi tarafından hazırlanarak 6 Kasım 1997'de imzaya açılan ve 1 Mart 2000'de yürürlüğe giren Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi, vatandaşlıkla ilgili ilkeleri ve kuralları tespit eden, vatandaşlık konusunda ulusal ve uluslararası hukuklardaki son eğilimleri yansıtan bir metin olması bakımından önem taşımaktadır⁷⁸. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi kapsamında vatansızlığın önlenmesini açık bir hedef olarak ortaya konulmuştur. AVS de, CRS ile uyumlu düzenlemeler benimseyerek⁷⁹ vatansızlık hallerinin önüne geçmeye yönelik bir sistem getirmektedir.

AVS, herkesin vatandaşlık hakkına sahip olduğunu (AVS m. 4/a), vatansızlıktan kaçınılması gerektiğini (AVS m. 4/b) ve kimsenin vatandaşlıktan keyfi olarak mahrum edilemeyeceğini (AVS m. 4/c) açıkça düzenlemiş, böylece vatansızlığın önlenmesi konusunda oldukça kesin bir tavır belirlemiştir. Bu bağlamda Sözleşme öncelikle doğum anında vatansızlığın önlenmesi maksadıyla taraf devletlere ülkelerinde doğan ve ana-babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanamayan çocuklara (AVS 6/2-a, b) ve ülkelerinde bulunmuş çocuklara vatandaşlık izafe etme yükümlülüğü getirmektedir (AVS 6/1-b). Sözleşmenin devam eden maddelerinde ise doğumdan sonra ortaya çıkan vatansızlık halini önlemeye yönelik bazı hükümlere yer verilmiş ve devletlere vatansız kişilere vatandaşlık kazandırılması konusunda kolaylaştırılmış usuller benimsemesi yükümlülüğü getirilmiştir (AVS m. 6/4-g).

⁷³ Özbek Hadimoğlu - Teksoy, "BM Sözleşmesi", 226.

⁷⁴ Özbek Hadimoğlu - Teksoy, "BM Sözleşmesi", 226.

⁷⁵ Paul Weis, "The United Nations Convention on the Reduction of Statelessness, 1961", *The International and Comparative Law Quarterly* 11/4 (Ekim 1962), 1088; Güngör, "BM Sözleşmesi", 480.

⁷⁶ United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Extracts of International Documents Encouraging States to Accede to the 1954 Convention Relating to the Status of Stateless Persons and the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness*, (Cenevre: UNHCR 2013); Price, "The Right to Renounce Citizenship", 1554.

⁷⁷ 2013 yılında UNHCR tarafından başlatılan "I belong" kampanyası kapsamında uluslararası toplumu vatansızlığı sona erdirmek için tam taahhütte bulunmaya davet etmiş ve bu amaçla 2014-2024 yılları arasında geçerli olacak "Küresel Eylem Planı" nı kabul etmiştir. 10 maddeden oluşan küresel eylem planının bir bacağı da CRS'ye katılımın artırılmasıdır. Sözleşmeye taraf devletler için bkz. <https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-4&chapter=5&clang=en> Erişim 27 Eylül 2023

⁷⁸ Tanrıbilir, "Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi", 793.

⁷⁹ COE, *Explanatory Report to the European Convention on Nationality*, 7.

IV. 5901 SAYILI TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNU'NUN HÜKÜMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Vatandaşlığın Doğum Yoluyla Kazanılması

Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybına ilişkin esasları düzenleyen 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'na göre (TVK m.2), Türkiye Cumhuriyeti Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan kişi Türk vatandaşı olmaktadır (TVK m. 3/1-ç). Kanun vatandaşlığın kazanılmasını doğumla veya sonradan olmak üzere ikili bir tasnife tabi tutmuştur (TVK m. 5/1). Doğumla vatandaşlığın kazanılması ise, soy bağı (*ius sanguinis*) veya doğum yeri (*ius soli*) esasına göre gerçekleşmektedir⁸⁰. Böylelikle TVK kapsamında vatandaşlığın doğumla kazanılması bakımından her iki esasa da yer verilmiş olmaktadır. Bununla birlikte doğum yeri esasına göre vatandaşlığın kazanılması, Türkiye'de doğan her çocuk bakımından getirilmiş bir hak olmayıp vatansızlığın önlenmesine yönelik bir yöntem olarak belirlenmiştir⁸¹.

1. Soybağı Esası Kapsamında Vatandaşlık Kazanılması

Türk hukukunun doğumla vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin hükümlerin vatansızlığın halinin ortaya çıkışının önlemek bakımından oldukça etkili hükümler olduğunu söylemek mümkündür. Türk vatandaşlığının doğumla izafesinde birincil yöntem olarak belirlenen soy bağı esası TVK m. 7/1 kapsamında düzenlenmiştir. Madde uyarınca, Türkiye içinde veya dışında Türk vatandaşı ana veya babadan evlilik birliği içinde doğan çocuk Türk vatandaşı olacaktır (TVK m. 7/1). TVK her şeyden önce Türk vatandaşlığının ebeveynlerden herhangi birine bağlı olarak kazanılabileceğini düzenlemiş, böylece vatandaşlığın soy bağı esası kapsamında kazanılması konusunda “cinsiyetler arası eşitlik” ilkesi kesin bir biçimde kabul etmiştir⁸². Çocuğun Türk vatandaşlığını kazanması için ana veya babadan birinin Türk vatandaşı olması yeterlidir. Diğer ebeveynin yabancı ya da vatansız statüsünde olmasının çocuğun Türk vatandaşlığını kazanması üzerinde bir etkisi olmamaktadır.

TVK m. 7/1'in ifadesi, ilk bakışta Türk vatandaşlığının kazanılmasını çocuğun evlilik içinde doğması koşuluna bağlıyor gibi görünse de maddenin devam fıkralarından bu hususun vatandaşlık hakkı bakımından getirilmiş kurucu bir koşul olmadığı anlaşılmaktadır. Çocuğun evlilik birliği içinde doğmuş olması koşulu, ananın yabancı olması yani çocuğun anaya bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanamayacak olması halinde, çocuğun babalık karinesine dayanarak Türk vatandaşlığını kazanmasını sağlamaya yöneliktir. Nitekim TVK m. 7/2 Türk vatandaşı anadan ve yabancı babadan “*evlilik birliği dışında*” doğan çocuğun Türk vatandaşı olacağını, TVK m. 7/3 ise Türk vatandaşı baba ve yabancı anadan evlilik birliği dışında doğan

⁸⁰ Feriha Bilge Tanrıbilir, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı İçin Bazı Öneriler”, *TBB Dergisi* 81 (Mart-Nisan 2009), 31.

⁸¹ Nomer, *Vatandaşlık*, 72; Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 102; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 51.

⁸² UNHCR, 2020 yılı itibarıyla 25 devletin çocuklarına vatandaşlık kazandırmak bakımından kadın ve erkek arasında ayrımcılık yapan düzenlemeler benimsediğini belirtmiştir: Bkz. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), “Time for all nationality laws to uphold women and men's equality, says UN and civil society leaders” (27 Eylül 2023). Yukarıdaki bölümlerde de açıklandığı üzere, bu tür düzenlemeler özellikle babayla çocuk arasında soy bağının kurulmadığı veya babanın vatansız olduğu durumlarda çocuk vatansızlığının ortaya çıkmasının önemli nedenlerinden birisidir: <https://www.equalnationalityrights.org/news/2-uncategorised/35-gender-discrimination-nationality-law>. Erişim 27 Eylül 2023.

çocuğun soy bağı kurulmasını sağlayan usul ve esasların yerine getirilmesi halinde Türk vatandaşlığını kazanacağı düzenlenmektedir⁸³.

Türk hukukunda ana ile doğurduğu çocuk arasındaki doğal soy bağına, aynı zamanda hukuki anlamda soy bağına kurulmasını da sağladığı kabul edilmektedir. Bir başka deyişle ana ile çocuk arasında soy bağı kurulması için doğum dışında maddi ya da usulî herhangi bir ek koşul aranmamaktadır. Bu nedenle Türk vatandaşı anadan doğan çocuğun evlilik dışında ya da içinde doğması hususunda Kanunda bir farklılık öngörülmemiştir⁸⁴. Yine bu çerçevede çocuk ile baba arasında sonradan soy bağı kurulması ya da çocuğun herhangi bir usul kapsamında yabancı babaya bağlı olarak yabancı devlet vatandaşlığını kazanması çocuğun anaya bağlı olarak kazandığı Türk vatandaşlığı üstünde etki doğurmamaktadır⁸⁵. Bu anlamda TVK m. 7/1 kapsamında getirilen “*evlilik birliği içinde*” ifadesi çocuğun evlilik içinde veya dışında doğmuş olmasına yönelik bir ayrımcılık içermemek olmayıp⁸⁶, çocuğun baba yönünden ilave bir usule gerek olmaksızın Türk vatandaşlığını kazanmasını sağlamaya yöneliktir. TVK’nın benimsemiş olduğu bu kapsayıcı yaklaşım, vatansızlığın ortaya çıkmasını önleyici niteliktedir⁸⁷. Zira, ananın veya babanın yabancı olması ya da doğumun evlilik bağı içinde gerçekleşmiş olmaması nedenleriyle çocuğa Türk vatandaşlığının izafesi engellenmemektedir.

Evlilik birliği dışında ve yabancı anadan doğan çocuğun ise Türk vatandaşı olması için baba ile çocuk arasında hukukî anlamda soy bağı kurulmuş olması gereklidir⁸⁸. Bu nedenle baba ile arasında soy bağı kurulmamış çocuk, Türk hukuku bakımından yabancı statüsünde olacaktır. Soy bağına nasıl ve hangi koşullar altında kurulacağı konusunda TVK bir hüküm barındırmamaktadır. Bu durumda yabancılik unsuru taşıyan soy bağı ilişkilerine uygulanması gerekli hukukun MÖHUK uyarınca tespit edilmesi gerekmektedir⁸⁹. Nitekim TVK Yönetmelik kapsamında da bu konuda özel bir düzenlemeye yer verilmiştir. Düzenleme uyarınca “*Türkiye içinde veya dışında evlilik birliği dışında Türk vatandaşı babadan olan ve yabancı anadan doğan çocuk, 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun hükümlerine göre, Türk vatandaşı babaya soy bağı ile bağlanması halinde doğumundan itibaren Türk vatandaşlığını kazanır*” (TVK Yönetmelik m. 7/4).

MÖHUK kapsamında soy bağına kurulması “Soybağının Kurulması” başlıklı 16. madde kapsamında düzenlenmiştir. Buna göre, “*Soy bağına kuruluşu, çocuğun doğum anındaki millî hukukuna, kurulamaması hâlinde çocuğun mutad meskeni hukukuna tâbidir. Soy bağı bu hukuklara göre kurulamıyorsa, ananın veya babanın, çocuğun doğumu anındaki millî hukuklarına, bunlara göre kurulamaması hâlinde ana ve babanın, çocuğun doğumu anındaki müsterek mutad mesken hukukuna, buna göre de kurulamıyorsa çocuğun doğum yeri hukukuna*

⁸³ Nomer, *Vatandaşlık*, 69.

⁸⁴ Nomer, *Vatandaşlık*, 69; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 37-41.

⁸⁵ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 41.

⁸⁶ Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 102;

⁸⁷ Evlilik bağı dışında doğan çocukların ana ve/veya babanın vatandaşlığını kazanamayacağını öngören düzenlemeler çocuk vatansızlığının önemli nedenlerinden birisidir: Sarah Thanawala, *Preventing statelessness among children born out of wedlock*, Tilburg. Tilburg University, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 7.

⁸⁸ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 43-44.

⁸⁹ Nomer, *Vatandaşlık*, 71; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 43; Erten, “Tasarı”, 42.

tâbi olarak kurulur."⁹⁰. Bu hükümde yer alan hukuklardan birinin uygulanması suretiyle soy bağının kurulması halinde çocuğun doğum anından itibaren Türk vatandaşlığını babaya bağlı olarak kazanması söz konusu olacaktır⁹¹. Türk Vatandaşlık Hukuku'nda benimsenen bu yaklaşım ile evlilik dışında doğmuş çocuğun babaya bağlı olarak vatandaşlık kazanmasının soy bağının kurulması dışında başkaca bir koşula bağlanmaması ve bu şekilde kazanılan vatandaşlığın doğum anından itibaren hüküm ifade edeceğini öngörmesi, vatansızlık hallerinin önlenmesi bakımından elverişli bir hükümdür.

TVK soy bağı esası altında vatandaşlığın kazanılmasında doğum yerinin etkisine ilişkin bir hüküm de içermektedir. TVK m. 7/1 kapsamında "*Türkiye içinde veya dışında (..) doğan çocuk Türk vatandaşıdır*" ifadesine yer verilmiştir. Bu ifadeyle çocuğun soy bağı esası kapsamında vatandaşlığın kazanılması hususunda doğum yerinin önem taşımadığı güvence altına alınmıştır⁹². Böylece çocuğun yurt dışında doğmuş olması halinde vatandaşlığı kazanması bakımından bazı ek şartlar aranmasının da önüne geçilmiş olmaktadır. Zira vatandaşlık yasalarının bir kısmında yurt dışında doğan çocuğun vatandaşlık kazanması, çocuğun konsolosluklar, nüfus idaresi gibi mercilere kaydının yaptırılması veya ana-babanın bu yönde bir beyanda bulunması gibi koşullara bağlanmakta⁹³, zaman zaman bu usulün yerine getirilmesi, belirli bir süre ile de kısıtlanmaktadır⁹⁴. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi de taraf devletlerin vatandaşlık yasalarında bu tür bir düzenlemeye imkân tanıyan bir hüküm içermektedir [(AVS m. 6/1/a (İlk Cümle)]. Bu tür düzenlemeler, çocuğun vatandaşlık durumunu ana-babanın inisiyatifine bağlı kılmakta, gerekli usullerin yerine getirilmediği durumlarda vatansızlığa yol açabilmektedir. TVK m. 7 kapsamında doğum yerine önem atfedilmemesi, yurt

⁹⁰ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Neşe Baran Çelik, *Milletlerarası Özel Hukukta Soybağının Kurulması*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 74 vd.

⁹¹ Nomer, *Vatandaşlık*, 70.

⁹² TVK m. 7/2 ve m. 7/3 kapsamında çocuğun evlilik dışında doğduğu durumlar bakımından "*Türkiye içinde veya dışında (..) doğmuş olma*" ifadesine yer verilmemiştir. TVK m. 7/1 ile kıyaslandığında bu iki fıkrada böyle bir hükme yer verilmemiş olması bir eksiklik olarak nitelenebilir. Ancak, Kanun'un takip eden maddelerinde evlilik birliği dışında ve yurt dışında doğan çocuklar bakımından gerçekleştirilmesi gereken başka bir usule yer verilmediği görülmektedir. Üstelik Yönetmeliğin ilgili maddeleri kapsamında da (TVK Yönetmelik m. 7/3 ve m. 7/4) çocuğun "*Türkiye içinde veya dışında*" doğmuş olması ifadelerine yer verilmiştir. Böylece evlilik içinde veya dışında doğan çocuklar bakımından Türkiye içinde veya dışında doğmak konusunda bir ayırım gözetilmediği teyit edilmiş olmaktadır.

⁹³ Örneğin Portekiz Vatandaşlık Yasası'nda Portekizli ana veya babadan yurt dışında doğan çocuğun vatandaşlık kazanması doğumunun nüfus idaresi nezdinde kayıt yapılmasına veya ana-babanın çocuklarının Portekiz vatandaşı olması iradelerini beyan etmeleri koşuluna bağlanmıştır (m. 1/1/c). Bu koşullar Portekiz içinde doğan çocuklar bakımından aranmamaktadır. (Portekiz Vatandaşlık Yasası m. 1/1-a). https://ec.europa.eu/migrant-integration/sites/default/files/2010-02/doc1_12213_57693451.pdf. Erişim 27 Eylül 2023. Ayrıca bkz. 1955 tarihli Hindistan Vatandaşlık Yasası (*India Citizenship Act No: 57, 1955*) m. 4/2. Hindistan Vatandaşlık Yasası'nın İngilizce metni için bkz. <https://www.refworld.org/docid/3ae6b57b8.html>. Erişim 27 Eylül 2023

⁹⁴ 2001 tarihli İsveç Vatandaşlık Yasası (*The Swedish Citizenship Act, 2001*) m. 5 yurt dışında doğan çocuğun vatandaşlık kazanmasını yurt içinde doğan çocuklara kıyasla farklı koşullara bağlamıştır (İsveç Vatandaşlık Yasası m. 1-4). Bu kapsamda doğumundan itibaren İsveç vatandaşı olan bir babadan doğan çocuk babasının 18 yaşına kadar bildirim yapması halinde İsveç vatandaşlığını kazanabilecektir. (İsveç Vatandaşlık Yasası m. 5). İsveç Vatandaşlık Yasası'nın İngilizce metni için bkz. <https://www.refworld.org/pdfid/420cadf64.pdf>. Erişim 27 Eylül 2023. Aynı yönde bkz. 2014 tarihli İsviçre Vatandaşlık Yasası (*Swiss Citizenship Act, 2014*) m. 1/2 ve m. 5. İsviçre Vatandaşlık Yasası'nın İngilizce metni için bkz. <https://fedlex.data.admin.ch/filestore/fedlex.data.admin.ch/eli/cc/2016/404/20190709/en/pdf-a/fedlex-data-admin-ch-eli-cc-2016-404-20190709-en-pdf-a.pdf>. Erişim 27 Eylül 2023.

dışında ve yurt içinde doğan çocuklar bakımından yapılan ayırımının önüne geçmiş, bu nedenle ortaya çıkabilecek bir vatansızlık halini bertaraf etmiştir.

Bu noktada akla gelebilecek bir husus, Türk hukukunda da aranan çocuğun bildirimine ilişkin yükümlülüğün vatandaşlık üzerinde bir etkisi olup olmadığıdır. 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu⁹⁵ (NHK) m. 15/1 düzenlemesi uyarınca “*Sağ olarak dünyaya gelen her çocuğun, doğumdan itibaren Türkiye’de otuz gün içinde nüfus müdürlüğüne, yurt dışında ise altmış gün içinde dış temsilciliğe bildirilmesi zorunludur*”. Bu düzenleme ile Türk vatandaşlarından doğan her çocuk için bildirim yükümlülüğü getirilmiştir. Özellikle yurt dışında gerçekleşen doğumlarda bildirim yükümlülüğüne uyulmadığının görülmesi üzerine, 18 yaşının tamamlanmasına kadar doğum bildirimi yapılmamış çocuklara ilişkin bir hükme Yönetmelik kapsamında ver verilmiştir⁹⁶. Yönetmeliğin 8. maddesi uyarınca “*Yurt dışında yaşayan ve onsekiz yaşını tamamladığı halde doğumuna ilişkin bildirimde bulunulmayan kişilerin aile kütüğüne tescili, Türk vatandaşı ana veya babadan dolayı Türk vatandaşlığını kazandıklarının Bakanlıkça yapılacak inceleme sonucunda tespiti halinde mümkündür.*” (TVK Yönetmelik m. 8/1). Kişinin başvuru esnasında sunacağı belgeler Yönetmeliğin 9. maddesinde belirlenmiş, ayrıca İçişleri Bakanlığınca (Bakanlık) gerekli görülen hallerde, belirtilen belgelerle birlikte, ilgilinin vatandaşlığının ispatına esas olabilecek başka belgelerin de ibraz edilmesi istenebileceği düzenlenmiştir (Yönetmelik m. 9/2). Bununla birlikte sunulan belgelerin incelenmesi sonucu yapılacak işlem vatandaşlığın kazanılması için değil, ispatı ve kayıt altına alınması için gereklidir. Nitekim Yönetmeliğin maddesinde de açıkça ifade edildiği gibi bu belgeler “*ilgilinin vatandaşlığının ispatına esas olabilecek*” belgeler olmaları nedeniyle talep edilmektedirler (Yönetmelik m. 9/2). İçişleri Bakanlığı tarafından incelenecek belgelerin doğruluğu tespit edilirse kişi aile kütüğüne tescil edilecektir. Bu minvalde Bakanlığın yaptığı inceleme ibraz edilen belgelerin gerçekliği ve doğruluğuyla sınırlı olup, kişinin Türk vatandaşlığını kazanmasına ilişkin bir incelemeyi içermemektedir⁹⁷.

Buna karşın kişinin aile kütüğüne tecilinin vatandaşlık durumu üzerinde etkili olabileceği izlenimini yaratan bir hükme 19.10.2017 tarihinde TVK’ya eklenen ve “Saklı Nüfus” başlığını taşıyan Ek Madde 1 kapsamında yer verilmiştir. Ek Madde 1 uyarınca Türk vatandaşlığı on sekiz yaşına kadar nüfus kütüğüne herhangi bir sebeple kaydedilmemiş olan kişiler ancak yabancı bir devlet vatandaşlığına sahip değillerse, tıbbi rapor ibrazı ile Türk vatandaşlığını “kazanacaklardır” (TVK Ek Madde 1). Doktrinde eleştirilen bu madde⁹⁸ kapsamında yer verilen

⁹⁵ Nüfus Hizmetleri Kanunu (NHK), *Resmî Gazete* 26153 (29.04.2006), Kanun No. 5490.

⁹⁶ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 48. Şu hâlde, çocuk 18 yaşını tamamlayana kadar yurt dışından yapılan bildirimler NHK’da bildirilen usule göre, 18 yaşının tamamlanmasından sonra yurt dışından yapılan bildirimler ise TVK Yönetmelik ile belirlenen hükümlerine uygun olarak yapılacaktır: Doğan vd., *Vatandaşlık*, 48.

⁹⁷ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 49.

⁹⁸ Bkz. Barış Teksoy, “Türk Vatandaşlığının Kazanılmasındaki Güncel Eğilim ve Anayasal Kurallar Işığında Saklı Nüfusa İlişkin Düzenlemeler”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 76/2 (Haziran 2021), 437-473; Nomer, *Vatandaşlık*, s 72 dn. 28a; Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, 59; B. Bahadır Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (İstanbul: Beta, 2019), 111. Güngör, soy bağı esasıyla Türk vatandaşlığının izafesinin Anayasa’da da temel bir esas olarak düzenlenerek güvence altına alındığını (Anayasa m. 66/2) belirterek Ek m. 1’in Anayasa’ya aykırılık teşkil ettiğini ifade etmektedir: Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, 59. Erdem ise hükmün kanunda kabul edilen çok vatandaşlık hakkına aykırı olduğunu ileri sürmektedir: Erdem, *Vatandaşlık*, 111. Türk Vatandaşlık Hukukunda çifte vatandaşlığın tarihsel gelişimi için bkz. Hande Ünsal, “History of Dual Nationality in Turkish Law: Changing Understanding and Rules”, *The Borders of Integration*, ed. Bianca Maria Pirani (Cambridge Scholars Publishing, 2018), 250-266.

“yabancı bir devlet vatandaşlığına sahip değillerse” ifadesi düzenlemenin vatansız kişiler bakımından uygulanabilir bir hüküm olduğu yönünde anlaşılmasına zemin yaratmaktadır. Halbuki, madde kapsamında vatandaşlık kazanacağı belirtilen kişiler aslında Türk vatandaşlığını ana/babasına bağlı olarak doğumla kazanmış olup vatandaşlık durumları aile kütüğüne kaydedilmemiş olan kişilerdir⁹⁹.

Belirtildiği üzere soy bağı esası ile vatandaşlığın kazanılması, bir Türk vatandaşından doğumla kendiliğinden gerçekleşmektedir. TVK'nın soy bağı ile vatandaşlık kazanılmasına ilişkin düzenlemesi de bu yolla vatandaşlığın kazanılması bakımından Türk ana/babadan doğum dışında bir koşulun aranmadığını güvence altına alır niteliktedir (TVK m. 6/1)¹⁰⁰. TVK m. 6/1 ile vatandaşlığın kazanılması için çocuğun doğumu ve ana-baba ile arasında soy bağının kurulmuş olması yeterli koşullar olarak değerlendirilmiş, örneğin ana-babanın talebi¹⁰¹, doğum kaydının yapılması, çocuğun belirli bir yaşa gelmesi¹⁰² gibi ayrıca bir koşula gerek duyulmamıştır. Bu anlamda Nüfus Müdürlüklerine veya dış temsilciliklere yapılacak bildirim, çocuğun vatandaşlığı kazanması için bir koşul değil, vatandaşlığı kazandığının ispatını ve vatandaşlığın kayıt altına alınmasını sağlayan bir usul olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yapılacak bu bildirim kişinin vatandaşlığı “kazanmasına” değil aile kütüğüne kaydına ilişkindir. Şu halde, Ek m. 1 kapsamında belirlenen kişiler için başvuru “Türk vatandaşlığını kazanırlar” ifadesi yerinde değildir¹⁰³. Zira söz konusu kişiler zaten Türk vatandaşlığını taşımaktadırlar¹⁰⁴.

Saklı nüfusa ilişkin bir düzenlemenin yapılmasındaki amaç, kayıtsızlığın önüne geçerek Türk vatandaşı iken nüfusa kaydı yapılmayan kişilerin kaydının yapılmasını sağlamak olmalıyken, hüküm bu haliyle amacının da dışında bir etkiye kavuşturulmuştur. Düzenlemenin belirtilen esaslar çerçevesinde yeniden kaleme alınması ve hükmün amacına uygun şekilde TVK yerine NHK'ya taşınması daha isabetli olacaktır¹⁰⁵.

⁹⁹ Nomer, *Vatandaşlık*, s 72 dn. 28a; Teksoy, “Saklı Nüfus”, 457.

¹⁰⁰ Nomer, *Vatandaşlık*, 67.

¹⁰¹ Nitekim bu nedenle vatandaşlığın kazanılmasının sağlanması bakımından yapılacak bildirimle ilişkin bir süre sınırı da getirilmemiştir. Bildirimin geç yapılması halinde dahi çocuk doğumdan itibaren Türk vatandaşlığını kazanacaktır. Bu anlamda, Yönetmelik m. 7/1'de yer alan “Yapılan bildirim üzerine doğumdan itibaren Türk vatandaşlığı kazanılır” ifadesinin kanunun açık ifadesi karşısında hatalı olarak kaleme alınmış bir hüküm olduğu düşünülmektedir. Zira bildirim, vatandaşlığın kazanılmasına dair getirilmiş bir koşul olmayıp, vatandaşlığın ispatına ilişkindir.

¹⁰² Özbek Hadimoğlu - Teksoy, “BM Sözleşmesi”, 228.

¹⁰³ Teksoy, “Saklı Nüfus”, 459; Nomer, *Vatandaşlık*, s. 72, dpn. 28a. Ek m. 1 vatandaşlığın kazılmasını tıbbî raporun sunulması tarihine bağlaması bakımından vatandaşlığın soy bağıyla kazanılmasında doğum anını esas alan TVK m. 6/1 hükmüyle de çelişmektedir. Maddenin uygulanması ile kişi aslında Türk vatandaşlığını kazanma koşullarını yerine getirerek doğumla Türk vatandaşlığını kazanmış olmasına rağmen aile kütüğüne kayıttan önceki tarihler bakımından vatansız olarak nitelendirilmiş olacaktır. *Teksoy'un da belirttiği üzere “Saklı nüfusa ilişkin hükmün yeni bir kazanma yolu olarak kabulü halinde, tescilin kendisi vatandaşlık kazandıran bir işlem olacağından, bu yolla kazanılan vatandaşlığın da tescil tarihinden itibaren geçerli olması gerekecektir. Oysa burada ilgili kişiler için söz konusu olan soy bağı esasına göre doğumla Türk vatandaşlığının kazanılması olup, bu kişiler doğum tarihinden itibaren Türk vatandaşlıdır.”*: Bkz. Teksoy, “Saklı Nüfus”, 459. İlaveten, vatandaşlığın “ispatının” sadece tıbbi rapor ibrazına indirilmesi (hastane kaydı, mahkeme dışı tanımayaya imkân verilmemesi), hükümde eleştirilmesi gereken bir diğer husustur. Aynı yönde bkz. Teksoy, “Saklı Nüfus”, 457.

¹⁰⁴ Teksoy, “Saklı Nüfus”, 459; Nomer, *Vatandaşlık*, s. 72, dpn. 28a

¹⁰⁵ Nitekim saklı nüfusa ilişkin önceki dönem düzenlemeleri nüfus hizmetlerine ilişkin düzenlemelerde yer almaktaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Teksoy, “Saklı Nüfus”, 444-452.

TVK'nın soy bağı ile vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin TVK m. 6 hükmü, CRS ve AVS ile getirilen hükümlerle uyumludur. Hatta, TVK, soy bağıyla kazanılan vatandaşlık hallerinde çocuğun vatansız duruma düşmesinin önlenmesi konusunda bu Sözleşmelerde belirlenen hükümlerden daha etkili hükümlere yer vermektedir. CRS uyarınca, Taraf Devletin topraklarında evlilik içerisinde dünyaya gelmiş çocuğun annesi ilgili Devletin vatandaşlığını taşıyorsa ve çocuk, annesinin vatandaşlığını kazanmaması halinde vatansız duruma düşecekse o devletin yurttaşlığını alacaktır (CRS m. 1/3)¹⁰⁶. Ayrıca Taraf Devlet, Taraf Devletin topraklarında doğmamış ancak aksi takdirde vatansız duruma düşecek bir kişiye, kişinin doğumu sırasında ebeveynlerinden birinin bu Devletin vatandaşlığına sahip olması durumunda vatandaşlık hakkı tanıyacaktır (CRS m. 4/1). Elbette bu hükümler, ana-babasına bağlı olarak soy bağı yoluyla vatandaşlık kazanması mümkün olmayan çocuklar bakımından, vatansızlık durumunun önüne geçmek maksadıyla getirilmiş hükümlerdir. Bununla birlikte TVK'nın çocuğun soy bağı ile vatandaşlık kazanmasına ilişkin elverişli hükümleri nedeniyle Türk hukuku bakımından CRS'nin bu hükümlerin işletilmesine gerek olmamaktadır¹⁰⁷. Nitekim, yukarıda da belirtildiği üzere, Türk anadan doğan çocuk, ana ile arasında soy bağının kurulması dışında bir koşul aranmaksızın Türk vatandaşı olacaktır. Bu minvalde çocuğun evlilik dışında içinde doğmuş olması, ana veya babasının yabancı olması veya Türkiye topraklarında doğmuş olması belirleyici olmamaktadır. Yine çocuğun ananın vatandaşlığını kazanmak için vatansız duruma düşmesi koşulu da bulunmamaktadır.

AVS m. 6/1-a kapsamında da çocuğun soy bağı ile vatandaşlık kazanmasına ilişkin hükümlere yer verilmektedir. Sözleşme uyarınca taraf devletler doğum sırasında, ebeveynlerinden birisi ilgili devletin vatandaşı olan çocuğa vatandaşlık izafe edeceklerdir. Böylelikle bu çocukların ilgili devletin vatandaşlığının kanun yoluyla (*ex lege*) kazanılacağı düzenlenmiştir. Ancak Sözleşme maddenin devamında taraf devletlere, yurtdışında doğan çocukların soy bağı ile vatandaşlık kazanmaları konusunda bir istisna yapma imkânı tanımıştır¹⁰⁸. Sözleşmede taraf devletlere ayrıca, soy bağının tanıma, mahkeme kararı veya benzer bir usulle kurulması halinde kendi iç hukuklarınca belirlenen usulleri izleyerek vatandaşlık izafe etme hakkı tanınmıştır (AVS m. 6/1-a). Böylece Sözleşme bu iki durumda çocukların hukuki durumunu belirlemeyi taraf devletlerin yetkisine bırakmış olmaktadır¹⁰⁹. Bu hususlar, Sözleşmenin doğumla vatansızlığın önlenmesine ilişkin hükümlerini zayıflatır niteliktedir¹¹⁰.

Türk hukukunda yurt dışında doğan çocuklar bakımından istisnaî bir usule yer verilmiş olmayıp, bu çocuklara da doğumla vatandaşlığı kazanma imkânı tanınmıştır. Ayrıca, evlilik dışında doğan çocuk, soy bağı kurulmasını sağlayan usul ve esasların yerine getirilmesi halinde Türk vatandaşlığını kendiliğinden kazanacaktır; bu konuda yasada bir istisnaya yer verilmemiştir. Bu bakımdan TVK'nın soy bağı yoluyla vatandaşlığın kurulmasına ilişkin

¹⁰⁶ Kaldı ki TVK m. 8 uyarınca Türkiye'de doğan ve yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumdan itibaren Türk vatandaşı olacaktır. Bu bakımdan Türkiye'de doğan ve ana-babasına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanamayan bir çocuğun da bir çocuğun vatansız statüye düşmesi TVK m. 8 bakımından önlenmiş olmaktadır.

¹⁰⁷ Özbek Hadimoğlu - Teksoy, “BM Sözleşmesi”, 228.

¹⁰⁸ Güngör, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, 237; Tanrıbilir, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, 237; Andreas Zimmermann, “Introductory Note by Andreas Zimmermann”, *International Legal Materials* 37/1 (Ocak 1998), 44.

¹⁰⁹ Güngör, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, 237.

¹¹⁰ Aynı yönde bkz. Güngör, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, 237.

hükümlerinin vatansızlığı önleme hedefini en geniş ve etkili biçimde tanıdığını söylemek mümkündür.

2. Doğum Yeri Esası Kapsamında Vatandaşlık İzafesi

TVK, soy bağı ile vatandaşlığın kazanılmasının yanı sıra, doğum yeri yoluyla vatandaşlığın kazanılmasına da olanak sağlamaktadır. TVK'nın "Doğum Yeri" başlığı taşıyan 8. maddesi kapsamında getirilmiş bu olanak münhasıran doğum yoluyla ortaya çıkacak vatansızlık hallerinin önlenmesi amacıyla yöneliktir¹¹¹. Madde doğum yeri esası kapsamında Türk vatandaşlığını kazanabilecek çocukları iki grup altında toplamaktadır:

a. Türkiye'de Doğmuş Olup da Ana ve Babasına Bağlı Olarak Vatandaşlık Kazanamayan Çocuklar

TVK uyarınca doğum yeri esası uyarınca vatandaşlık kazanabilecek ilk grup çocuk, Türkiye'de doğmuş olup da ana ve babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanamayan çocuklardır (TVK m. 8/1). Bu durumdaki çocuklar, doğum anından itibaren Türk vatandaşı olacaklardır. Kanunun ifadesiyle bu yolla vatandaşlık kazanılması çocuğun doğum anı itibariyle ana ve babadan vatandaşlık kazanamaması koşuluna bağlandığından Türkiye'de doğmuş olsalar dahi doğum anında ana babadan en az birisine bağlı olarak herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanmış, fakat sonradan vatansız duruma düşmüş çocuklar bakımından bu madde uygulanabilir nitelikte değildir.

TVK doğum yeri esası kapsamında vatandaşlık izafesi hususunda çocuğun vatansızlık durumunun nedeniyle ilgilenmemektedir. Kanun kapsamında çocuğun ana-babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanamıyor olmasını yeterli görülmüş, vatansızlığın ortaya çıkış sebebi bakımından bir sınırlamaya gidilmemiştir. Dolayısıyla, çocuğun ana babasının vatansız olması; çocuğun anasının vatansız olması ve babasının bilinmemesi; çocuğun anasının vatansız olması ve çocuk ile babası arasında soy bağı kurulamaması¹¹² veya çocuğun ana-babasının vatandaşı olduğu devlet hukukunun çocuğa vatandaşlık izafe etmemesi gibi haller arasında çocuğa vatandaşlık izafesi bakımından bir ayırım yapılmamıştır. Şu hâlde ana ve babasına bağlı olarak herhangi bir devlet vatandaşlığını kazanamayarak vatansız duruma düşen çocuğun doğum yeri esası kapsamında Türk vatandaşlığını kazanması için aranan tek koşul, çocuğun Türkiye'de doğmuş olmasıdır.

"Türkiye'de doğma" çocuğun doğumunun Türkiye'nin siyasal sınırları içerisinde gerçekleşmesi gerekliliğini ifade etmektedir¹¹³. Bu kapsamda Türkiye'nin karasal ülkesi içerisinde gerçekleşen doğumların yanı sıra, kara suları ve bunların üzerindeki hava sahasında gerçekleşen doğumlar Türkiye sınırları içerisinde gerçekleşmiş olacaktır¹¹⁴. İlaveten açık denizlerde Türk bayrağını taşıyan gemilerinde doğan çocuklar ve yine bu alan üzerindeki Türk

¹¹¹ Nomer, *Vatandaşlık*, 72; Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 102; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 49-50.

¹¹² Soy bağının sonradan kurulması halinde doğum yeri esasıyla kazanılan Türk vatandaşlığının akıbeti tartışmalıdır. İlgili görüşler ve ayrıntılı bilgi için bkz. Sercan Ecemiş, "Türk Vatandaşlığının Doğum Yeri (Ius Soli) Esasıyla Kazanılması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25/1 (Mayıs 2023), 252-255.

¹¹³ Nomer, *Vatandaşlık*, 73; Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 101-102; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 50-51.

¹¹⁴ Nomer, *Vatandaşlık*, 73; Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 101-102; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 50-51.

hava gemilerinde doğan çocuklar da Türkiye’de doğmuş sayılacaklardır¹¹⁵. Doktrinde deniz ya da hava gemisi olması fark etmeksizin Türk savaş gemilerinde doğan kişilerin de Türkiye’de doğmuş olacağına dair genel bir kabul bulunmaktadır¹¹⁶. Buna göre, bu gemiler yabancı devletin kara sularında ya da hava sahasında bulunsalar dahi, bayrağını taşıdıkları devletlerin bir parçası sayılırlar¹¹⁷; dolayısıyla burada doğan çocukların da Türkiye’de doğmuş olacağı kabul edilmelidir¹¹⁸. Doktrindeki bu ağırlıklı görüşe rağmen gemilerde doğmuş çocukların vatandaşlık durumunun TVK kapsamında düzenlenmiş bulunmaması kanaatimizce vatansızlığın engellenmesi hedefi bakımından bir eksikliklidir. Her ne kadar her devletin, kimlerin vatandaşı olduğuna karar vermek hususunda münhasır yetkisi bulunmaktaysa da değişen koşullar ve anlayışlar karşısında gemilerde doğan çocukların vatandaşlık durumunun tartışmaya açık hale gelmesi mümkündür¹¹⁹. Vatandaşlık yasalarının varlık nedenlerinden birisi de devletin geniş yetkisi karşısında bireylere vatandaşlık hakkı konusunda güvence sağlamaktır. Gemilerde doğan çocukların vatandaşlık durumlarının vatandaşlık yasaları kapsamında güvence altına alınması konuyu yoruma açık olmaktan çıkaracak ve vatansızlığın önlenmesi bakımından daha etkili bir güvence sunacaktır. Nitekim, çağdaş vatandaşlık yasalarının bir kısmı, gemilerinde doğan çocukların ülkelerinde doğmuş sayılacağına dair açık hükümlere yer vermektedirler¹²⁰. Keza CRS m. 3 kapsamında da bir devletin bayrağını çekmiş gemide veya o devlete kayıtlı bir hava aracında doğmuş olan kişilerin o devlet toprağında doğmuş olacağını düzenlemiştir¹²¹. *Güngör*’ün de belirttiği gibi bu madde ile Sözleşme, iç hukuktan kaynaklanan

¹¹⁵ Nomer, *Vatandaşlık*, 73; Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 101-102; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 50-51. Açık denizlerdeki gemilerin bayrak devletinin bir parçası kabul edileceği uluslararası hukukta da genel kabul görmüş bir ilkedir. Uluslararası Sürekli Adalet Divanı (*Permanent Court of International Justice*) tarafından 1927 yılında verilen Bozkurt-Lotus Davasında kararında, Divan “*Açık denizlerin serbestliği ilkesine göre açık denizde seyreden bir gemi, bayrak devletinin bölgesine dahildir, (...) o gemi bayrak devletinin ulusal sınırları içinde bir bölge gibi olup, o gemi üzerinde gerçekleşen tüm hadiseler, o bayrak devletinde olmuş olur*” ifadesine başvurmuştur. Karar metni için bkz. <<https://www.icj-cij.org/public/files/permanent-court-of-international-justice/serie A/A 10/30 Lotus Arret.pdf>>. Erişim 27 Eylül 2023. Divan tarafından tespit edilen bu ilke uluslararası sözleşmelere de konu olmuştur. Bkz. 1958 tarihli Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi (*1958 Geneva Convention on the High Seas*) m. 6; 1984 tarihinde imzalanarak Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (*United Nations Convention on the Law of the Sea*)¹¹⁵ m. 92/1. Anılan Sözleşmeler kapsamında da açık denizde seyreden gemiler üzerinde bayrak devletinin münhasıran yetkili olduğu düzenlenmektedir. Sözleşmelerin İngilizce metinleri için sırasıyla bkz. Sözleşme metni için bkz. <https://www.legal-tools.org/doc/7b4abc-1/pdf/>; https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf Erişim 27 Eylül 2023.

¹¹⁶ Nomer, *Vatandaşlık*, 73; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 50-51; Güngör, “BM Sözleşmesi”, 485.

¹¹⁷ Nomer, *Vatandaşlık*, 73; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 50-51; Güngör, “BM Sözleşmesi”, 485.

¹¹⁸ Nomer, *Vatandaşlık*, 73; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 50-51; Güngör, “BM Sözleşmesi”, 485.

¹¹⁹ Nitekim Amerika Birleşik Devletleri (ABD) mahkemeleri kararları kapsamında gemilerin ülkenin bir parçası sayılıp sayılmadığı ve dolayısıyla gemilerde doğan çocukların ABD vatandaşlığını kazanıp kazanamayacağı çok kereler tartışılmıştır. Bkz. Bkz. *United States Supreme Court United States v. Wong Kim Ark* (1898), No: 132, Decided on March 28, 1898; *United States Supreme Court Cunard S. S. CO. v. Mellon* (1923), No. 659 Decided: April 30, 1923; *Lam Mow v. Nagle* U.S (1928), Decided on February 20, 1928. Karar metinleri için sırasıyla bkz. <<https://constitutioncenter.org/the-constitution/supreme-court-case-library/united-states-v-wong-kim-ark-1898>>; <<https://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/262/100.html>>; <<https://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/262/100.html>> Erişim 27 Eylül 2023.

¹²⁰ Bkz. 1956 tarihli İrlanda Tâbiyet ve Vatandaşlık Yasası (*Irish Nationality and Citizenship Act, 1956*) m. 13; 1955 tarihli Hindistan Vatandaşlık Yasası m. 2/2. İrlanda Vatandaşlık Yasası metni için bkz. <<https://www.irishstatutebook.ie/eli/1956/act/26/enacted/en/print.html>> Erişim 27 Eylül 2023.

¹²¹ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Güngör, “BM Sözleşmesi”, 485-489.

bir tâbiyet tartışmasının önüne geçilmiş olmaktadır¹²². Bizim de katıldığımız görüş uyarınca¹²³, TVK kapsamında da bu tür bir hükme yer verilmesi, buralarda doğan çocukların vatandaşlık durumu hususunda ortaya çıkabilecek bir belirsizliğin yaşanmasının önüne geçmesi bakımından etkili olacak ve vatansızlığın önlenmesi hedefi bakımından daha güçlü bir koruma yaratacaktır¹²⁴.

Toprak yoluyla kazanılan vatandaşlık da soy bağı yoluyla kazanılan vatandaşlıkta olduğu gibi, kendiliğinden kazanılmakta ve doğum anından itibaren hüküm ifade etmektedir¹²⁵ (TVK m. 8/1). Dolayısıyla çocuğa bu yolla vatandaşlık izafesi için çocuğun ana ve babaya bağlı olarak vatandaşlık kazanmadığının ve Türkiye’de doğduğunun ispat edilmesi yeterlidir. Çocuğun vatandaşlığı kazanması konusunda, herhangi bir makamın takdiri söz konusu değildir. TVK Yönetmelik m. 11 kapsamında Türk vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin başvurularda müracaat makamlarınca istenilecek belgeler sayılmıştır¹²⁶. Sunulan belgeler doğrultusunda anılan şartları taşıdığı tespit edilen çocuk, doğumundan itibaren Türk vatandaşlığını kazanacaktır (TVK Yönetmelik m. 12/1). Kanun ve Yönetmeliğin ifadelerinin birlikte değerlendirilmesinden çocuğun vatandaşlığı kazanması konusunda Bakanlığın vereceği kararın tespit kararı niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Zira Kanunda bu çocukların vatandaşlık kazanması hususunda ek bir şart öngörülmediği gibi, vatandaşlığın kazanılıp kazanılmaması hususunda da Bakanlığa takdir yetkisi tanınmış değildir. Bu nedenle burada Bakanlık kararının Türk vatandaşlığının varlığının tespiti için gerekli bir işlem olduğu anlaşılmaktadır.

TVK’nın hükümleri uluslararası sözleşmelerde birlikte değerlendirildiğinde vatansız çocuklara vatandaşlığın doğum yeri yoluyla kazanılmasına ilişkin imkânın en geniş biçimde tanındığı görülmektedir. CRS, Sözleşmeciler Devletlere, kendi ülkesinde doğmuş olan ve aksi takdirde vatansız duruma düşecek bir kişiye vatandaşlık hakkını tanıyacağını düzenlemektedir. CRS uyarınca bu vatandaşlık hakkı kanunî olarak doğumla, tanınabileceği gibi, ilgili kişi tarafından ya da onun adına, ulusal hukukta belirtildiği biçimde, gerekli mercilere yapılan başvuru üzerine de tanınabilir¹²⁷ (CRS m. 1/b). Böylece CRS, vatansız kişiye vatandaşlığın kazandırılması

¹²² Güngör, “BM Sözleşmesi”, 487. Yazar’ın bu ifadesi, doktrindeki genel kabule rağmen gemilerde doğan çocukların vatandaşlığı bakımından iç hukukta bir tartışma yaşanması olasılığına dikkat çeker niteliktedir.

¹²³ Bkz. Ecemiş, “Türk Vatandaşlığının Doğum Yeri (Ius Soli) Esasıyla Kazanılması”, 244-245.

¹²⁴ Ecemiş, kanunda yer alan “Türkiye’de doğan” ifadesinin, “Türkiye’de yahut yurt dışında Türk tabiiyetindeki bir gemide doğan” şeklinde değiştirilmesini önermektedir. Bkz. Ecemiş, “Türk Vatandaşlığının Doğum Yeri (Ius Soli) Esasıyla Kazanılması”, 244-245.

¹²⁵ Güngör, “BM Sözleşmesi”, 485.

¹²⁶ TVK Yönetmelik m. 11/b uyarınca bu belgeler şunlardır:

“a) İsteği belirten form dilekçe.

b) Çocuğun Türkiye’de doğduğunu ispatlayan doğum belgesi.

c) Doğum belgesine dayanılarak düzenlenen doğum tutanağı.

ç) Çocuğun ana ve babadan dolayı herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanmadığını ispatlayan belge.

d) Ana ve babanın vatansız olması halinde temini mümkün ise bu durumu ispatlayan belge”

¹²⁷ CRS, vatandaşlık izafesinin bir başvuru üzerine de yapılabileceğini kabul etmiş olmakla birlikte bu başvurunun reddi sebeplerini sınırlamıştır. CRS m. 1/1-b uyarınca taraf devlet, bu başvuru CRS m. 1/2 kapsamında düzenlenen koşulların bir ya da birden fazlasının varlığı halinde ilgili kişiye vatandaşlık izafe edecektir. Koşullar şöyledir:

- Başvuru taraf devletçe tanınan süre içerisinde yapılmış olmalıdır. Taraf devlet kişinin başvuruyu kendi kendine yapabilmesi için en az bir yıllık bir süre tanıyacak ve bu süre on sekiz yaşından daha geç başlamayan ve yirmi bir yaşından daha önce bitmeyen bir süre olacaktır (CRS m. 1/2-a).

konusunda taraf devlete, başvuru şartı getirme imkânı tanımıştır. Bu şekilde kazanılan vatandaşlığın hangi andan itibaren hüküm ifade edeceği de madde kapsamında belirlenmiş değildir. Bu durumda kişinin vatandaşlık kazanması doğum anında olabileceği gibi doğumdan sonraki bir ana da denk gelebilecektir.

AVS kapsamında da CRS'nin benimsediği yaklaşıma paralel bir yaklaşım benimsenmiş bulunmaktadır. AVS m. 6/2-a uyarınca taraf devletler kendi topraklarında doğan çocuklara doğum anında *ex lege* vatandaşlık kazandıracaklardır. Bunun yanında AVS, m. 6/2-b kapsamında taraf devletlere doğum anında vatansızlık halinde, vatandaşlığın yetkili makamlara yapılabilecek başvuru üzerine kazandırılması imkanını da tanımıştır. Madde uyarınca taraf devletler vatandaşlığın kazanılmasını ilgili kişi ya da onun adına, ulusal hukukta belirtildiği biçimde, gerekli mercilere yapılan başvuru üzerine de tanıyabileceklerdir¹²⁸. Bu halde taraf devletin başvuru tarihinden geriye doğru 5 seneyi geçmemek üzere ülkede mutaden sakin olma şartının aranabileceğini de düzenlenmiştir.

CRS ve AVS'nin ülke topraklarında doğan ve ana ve babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanamayan çocuklara ilişkin hükümleri değerlendirildiğinde, Türk hukukunda bu çocuklara vatandaşlık izafesinin en geniş biçimiyle tanındığı görülmektedir. Zira, Türk hukukunda vatandaşlığın kazandırılması bakımından çocuğun Türkiye de doğmuş olması ve ana babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanamayacak olması yeterli olup belirli bir süre ikamet veya bir başvuru yapma gibi bir koşul aranmamaktadır. Bu açıdan TVK m. 8/1, doğumla vatandaşlık kazanamayan vatansız çocuklar bakımından oldukça avantajlı bir düzenlemedir.

b. Türkiye’de Bulunmuş Çocuk

Türk vatandaşlığını doğum yeri itibariyle kazanabilecek ikinci grup ise, Türkiye’de bulunmuş çocuklardır. Bulunmuş çocuğa ilişkin bir tanım ne TVK ne de uluslararası hukuk kapsamında getirilmiştir. Bununla birlikte ailesinden ayrı ve tek başına bulunan çocuk ana ve babasının kimliğine ilişkin makul bir ipucu gösterilememesi halinde bulunmuş çocuk olarak kabul edilmektedir¹²⁹.

Bulunmuş çocuğun ana ve/veya babası kesin olarak belirlenemediğinden onlara bağlı olarak vatandaşlık kazanması söz konusu olmamakta, böylece çocuk vatansız duruma düşmektedir. Bulunmuş çocuğun üst soyuyla bağlantı da kurulamadığından, doğum yerini ispat etmek her zaman mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla toprak esası kapsamında öngörülen “*ülkede doğmuş olma*” koşulunun bu çocuklar bakımından gerçekleştiğini ispat etmek çoğu zaman büyük zorluklar yaratmaktadır. Bu nedenle vatandaşlık yasaları ve uluslararası anlaşmalar

- İlgili kişi Taraf Devletin topraklarında, taraf devletçe belirlenecek süre boyunca ikamet ediyor olmalıdır. Taraf devletçe belirlenen bu süre başvurunun hemen öncesinde beş yıl ya da toplam olarak on yılı aşmayacaktır (CRS m. 1/2-b).

- İlgili kişinin ulusal güvenliğe karşı işlenmiş bir suçtan dolayı mahkûm olmamış ya da herhangi bir adi suçtan dolayı beş yıl veya daha uzun sürelik bir hapis cezası almamış olmalıdır (CRS m. 1/2-c).

- İlgili kişinin sürekli olarak vatansız olmasıdır (CRS m. 1/2-d).

¹²⁸ Güngör, “BM Sözleşmesi”, 238.

¹²⁹ Mai Kaneko-Iwase, *Nationality of ‘Foundlings’: Are Your Parents Really ‘Unknown’? Assessment of ‘Foundlinghood’ Under International Law to Avoid Statelessness* (Maastricht: Maastricht University, Doktora Tezi, 2020), 2.

kapsamında bulunmuş çocuğa ilişkin ayrıca hükümlere yer verilmektedir¹³⁰. Bu hükümler kapsamında sıklıkla bulunmuş çocuğun bulunduğu ülkede doğduğu ve/veya bulunduğu ülke devletin vatandaşı ana/babadan doğduğu kabul edilmektedir¹³¹. Bununla birlikte bu hükümler genellikle bir karineye bağlanmış olup çocuğun ülkede doğduğunun kabulü, “aksi ispat edilmediği sürece” ya da “aksine kanıt bulunmadığı sürece” gibi ifadelerle birlikte yer almaktadır¹³². Böylece çocuğun ülke dışında doğduğunun ispatı halinde o devlet vatandaşlığını kazanmasının önüne geçilmektedir.

TVK kapsamında da da bulunmuş çocuklarla ilgili ayrı bir hükme yer verilmiştir. Buna göre “Türkiye’de bulunmuş çocuk aksi sabit olmadıkça Türkiye’de doğmuş sayılacaktır” (TVK m. 8/2). Böylece bu çocuklara Türkiye’de doğmuş ve ana ve babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanamayan çocuklarla aynı hükümler altında vatandaşlık izafesi sağlanmış olunmaktadır¹³³. TVK bu yolla vatandaşlık izafesi için bulunmuş kişinin “çocuk” olmasını yeterli kabul etmiş, diğer bazı vatandaşlık yasalarının¹³⁴ aksine çocuğun bulunduğu yaşa ilişkin bir üst sınır getirmemiştir. Şu halde bulunmuş çocuğun erginliğe erişene kadar bu hükümden faydalanarak Türk vatandaşlığını kazanması mümkün olacaktır¹³⁵.

TVK’nın bulunmuş çocuklar bakımından Türk vatandaşlığının kazanılmasının sağlanması bu çocukların vatansız duruma düşmesini önlemesi bakımından etkili bir çözüm olmakla birlikte, bazı eksiklikleri de barındırması bakımından doktrinde eleştirilmiştir¹³⁶. Her şeyden önce çocuğun Türkiye’de doğduğunun kabulü, çürütülebilen bir karinedir. Ancak, Kanun, kişinin Türkiye’de doğduğunun aksinin ispatının kimin tarafından¹³⁷ ya da ne zaman yapılabileceğine ilişkin herhangi sınırlama da getirmiş değildir¹³⁸. Dolayısıyla kişinin hayatının herhangi bir aşamasında, başka bir yerde doğduğunun ispatı ile Türk vatandaşlığından mahrum kalması ve bir başka vatandaşlığa da sahip olmaması halinde vatansız duruma düşmesi mümkündür¹³⁹. Bu

¹³⁰ Bkz. 1950 tarihli Japonya Vatandaşlık Yasası (*The Nationality Law of Japan, 1950*) m. 2/3; 2004 tarihli Danimarka Vatandaşlık Yasası (*Consolidated Act on Danish Nationality, 2004*) m. 1/2. Yasaların İngilizce metinleri için sırasıyla bkz. <<https://www.moj.go.jp/ENGLISH/information/tnl-01.html>> Erişim 27 Eylül 2023 <<https://ungarn.um.dk/en/-/media/country-sites/ungarn-en/travel-and-residence/consolidated-act-on-danish-nationality.ashx>> Erişim 27 Eylül 2023.

¹³¹ Aybay - Özbek’e göre, bulunmuş çocukların buldukları yerde doğmuş kabul edilmeleri, uluslararası teamül hukukunca da kabul edilmiş bir ilkedir: Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 102.

¹³² Bkz. Danimarka Vatandaşlık Yasası m. 1/2.

¹³³ Nomer, *Vatandaşlık*, 73; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 52.

¹³⁴ Örneğin, 1952 tarihli ABD Göç ve Vatandaşlık Yasası (*US Immigration and Nationality Act, 1952*) bulunmuş çocukların ABD’de doğmuş kabul edilerek vatandaşlık kazanmasını bu çocukların 5 yaşın altında olmaları koşuluna bağlamaktadır (ABD Göç ve Vatandaşlık Yasası m. 301/f). ABD Göç ve Vatandaşlık Yasası metni için bkz. <<https://www.uscis.gov/laws-and-policy/legislation/immigration-and-nationality-act>> Erişim 27 Eylül 2023.

¹³⁵ TVK kapsamında bulunmuş çocuğun “çocukluğunun” yani ehliyet durumunun nasıl tespit edileceğine dair özel bir hükme yer verilmemiştir. Bu durumda çocuk Türkiye Cumhuriyeti Devletine nispetle yabancı durumunda bulunduğundan MÖHUK’un ilgili hükümlerine başvurmak gerekmektedir. Söz konusu çocuk vatansız konumda olduğundan ehliyetinin tespitinin MÖHUK m. 4/1-a kapsamında yapılması gerekmektedir. Çocuğun yaşının tespiti konusunda ise bilimsel yöntemlerden faydalanmak gerekecektir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. D. Sümeyra Demirkıran vd., “Yaş Tespitinde Kullanılan Yöntemler”, *Dicle Tıp Dergisi* 41/1 (Mart 2014), 238-243.

¹³⁶ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 52-53; Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 102.

¹³⁷ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 52-53.

¹³⁸ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 52-53; Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 102.

¹³⁹ Hüküm bu haliyle taşımış olduğu vatansızlığın önlenmesi amacı ile çelişir niteliktedir: Ecemiş, “Türk Vatandaşlığının Doğum Yeri (Ius Soli) Esasıyla Kazanılması”, 260. Doğan – Yılmaz – Ayhan İzmirli’ye göre karinenin

durum hukukî kesinlik ve güvenilirlik bakımından da sakıncalı bir durum teşkil etmektedir¹⁴⁰. Halbuki, bazı devletlerin vatandaşlık yasalarında çocuğun ülkede doğmadığının ispatı için belirli bir süre öngörülmüş veya anılan konunun ispatının kişinin belirli bir yaşa erişene kadar yapılabileceği düzenlenmiştir¹⁴¹. Kanaatimizce Türk hukukunda da böyle bir hükme yer verilmesi yerinde olacaktır. Böylece söz konusu hüküm, hem vatansızlığın önlenmesi bakımından, hem de hukukî öngörülebilirliğin sağlanması bakımından daha etkili hale gelecektir.

TVK'nın bulunmuş çocuklarla ilgili hükmünün CRS ile uyumlu bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. CRS m. 2 kapsamında taraf devletin topraklarında bulunmuş çocuğun, aksine bir kanıt olmadığı sürece, o devlet topraklarında, o devletin vatandaşı kişilerden doğmuş kabul edileceği düzenlenmektedir. Böylece CRS kapsamında da bulunmuş çocuğa vatandaşlık kazandırılması çocuğun o devlette doğduğunun aksine bir kanıt olmaması koşuluna bağlanmış olmaktadır.

Buna karşın AVS'nin bulunmuş çocuğa vatandaşlık izafesine ilişkin hükmü, TVK'ya kıyasla daha geniş düzenlenmiştir. AVS taraf devletlere ülkelerinde bulunan çocuklara bu çocukların vatansız olması halinde vatandaşlık izafe etme yükümlülüğü getirmektedir. (AVS m. 6/1-b). Bu kapsamda çocuğun o devlet topraklarında bulunmuş olması, ona vatandaşlığın *ex lege* izafe edilmesi için yeterli olmaktadır. Hüküm kapsamında çocuğun o devlet topraklarında doğmuş olduğuna ilişkin bir karine de aranmamaktadır. Dolayısıyla bir başka devlet topraklarında doğduğu tespit edilmiş olsa bile çocuk, topraklarında bulunduğu devletin vatandaşlığını kazanabilecektir. Bu yönüyle AVS'nin bulunmuş çocukların vatansızlığının önlenmesi bakımından en üst düzeyde etkili bir düzenleme benimsediğini söylemek mümkündür.

B. VATANDAŞLIĞIN SONRADAN KAZANILMASI

Kişilerin, doğumdan sonra ve doğum dışı sebeplere dayanarak vatandaşlık kazanmaları da mümkündür. Genel olarak sonradan kazanılan vatandaşlık (müktesep vatandaşlık) olarak da adlandırılan bu vatandaşlık, kazandırmaya ilişkin hukukî işlemin tamamlanmasıyla hüküm ve sonuç doğurmaktadır¹⁴². Vatandaşlığı sonradan kazanan kişinin öncesinde bir başka devlet vatandaşlığını taşıması halinde, kazanılan bu yeni vatandaşlık kişinin vatansızlık durumunu sona erdirmektedir. Bu nedenle vatandaşlığın sonradan kazanılmasına ilişkin hüküm ve koşullar vatansız kişiler bakımından büyük önem taşımaktadır.

TVK uyarınca Türk vatandaşlığının sonradan kazanılması, yetkili makam kararı, evlat edinme ya da seçme hakkının kullanılması ile olmaktadır (TVK m. 9). Evlenme yoluyla vatandaşlığın kazanılması TVK sistemi içinde sonradan kazanılma halleri içinde düzenlenmemiştir. Bununla birlikte bu yolla vatandaşlığın kazanılması da genel olarak vatandaşlığın sonradan kazanılması halleri içinde değerlendirilebileceğinden çalışma kapsamında Türk vatandaşlığının evlenme yoluyla kazanılması da bu başlık altında incelenecektir. Öte yandan yukarıda da belirtildiği

aksinin makul ve icaplara uygun bir süre içerisinde yapılması gereklidir. Aksinin kabulü, vatandaşlığın devamlı-süreklili bir ilişki olduğu ilkesine aykırı olacaktır: Doğan vd., *Vatandaşlık*, 58.

¹⁴⁰ Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 102; Erten, "Tasarı", 43.

¹⁴¹ ABD Göç ve Vatandaşlık Yasası kapsamında çocuğun ABD topraklarında doğmadığının ispatının çocuk 21 yaşına gelene kadar yapılabileceğini öngörmektedir (ABD Göç ve Vatandaşlık Yasası m. 301/f).

¹⁴² Doğan vd., *Vatandaşlık*, 54.

üzere, vatandaşlığın kazanılmasına neden olan hallerin/ilişkilerin vatandaşlık yasalarında vatandaşlık kaybı sebebi olarak da düzenlenmesi, böylece vatansızlık durumunun ortaya çıkmasına neden olması mümkündür. Bu yüzden gerek duyulan hallerde ilgili başlıklar altında bu hallerin/ilişkilerin vatandaşlığın kaybı üzerindeki etkilerine de değinilecektir.

1. Genel Olarak Vatandaşlığa Alınma (Olağan Telsik)

Genel olarak vatandaşlığa alınma yolu, Türk hukukunda TVK m. 10 ve m. 11 kapsamında düzenlenmektedir. TVK madde 10 uyarınca, Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancı Türk vatandaşlık kanunundaki şartları taşımak koşuluyla vatandaşlık kazanabilecektir. Bununla birlikte kişinin bu koşulları taşıması, kişiye vatandaşlık kazanılması için mutlak bir hak tanımakta olmayıp, yetkili makamının takdirine bağlanmıştır¹⁴³ (TVK m. 10/1). Türk hukukunda genel olarak vatandaşlığa alınma konusunda yetkili makam İçişleri Bakanlığı'dır (TVK Yönetmelik m. 15/1).

TVK m. 11 uyarınca vatandaşlık kazanmak isteyen yabancının yerine getirmesi gereken koşullar,

“a) Kendi millî kanununa, vatansız ise Türk kanunlarına göre ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak,

b) Başvuru tarihinden geriye doğru Türkiye'de kesintisiz beş yıl ikamet etmek,

c) Türkiye'de yerleşmeye karar verdiğini davranışları ile teyit etmek,

ç) Genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden bir hastalığı bulunmamak,

d) İyi ahlak sahibi olmak,

e) Yeteri kadar Türkçe konuşabilmek,

f) Türkiye'de kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin geçimini sağlayacak gelire veya mesleğe sahip olmak,

g) Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak¹⁴⁴” olarak belirlenmiştir.

Bu koşulları sağlayan yabancının Türk vatandaşlığını kazanmak üzere başvuruda bulunması mümkündür. Başvuruda bulunan kişiler bir başka devletin vatandaşı olabileceği gibi, vatansız

¹⁴³ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 56; Feriha Bilge Tanrıbilir, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin Hükümleri”, *TBB Dergisi* 75 (Mart-Nisan 2008), 34; Cemil Güner, “Yetkili Makam Kararıyla Genel Yoldan Türk Vatandaşlığının Kazanılmasında Öğrenci Olmanın Etkisi”, *YBHD* 2 (Temmuz 2016), 294. Aynı yönde Nomer, *Vatandaşlık*, 77

¹⁴⁴ Tanrıbilir, bu koşulu “millî güvenlik” ve “kamu düzeni” kavramlarının muğlaklığı nedeniyle eleştirmiştir. Yazar'ın ifadesiyle, “vatandaşlık hukuku gibi kanunîlik ilkesinin cari olduğu bir alanda zaten idarenin takdirine bırakılan, vatandaşlığa alınma şartlarının çok ayrıntılı ve yabancılar hukuku mevzuatı ile de uyumlu olarak düzenlendiği halde bir de ‘mili güvenlik’ ve ‘kamu düzeni’ gibi muğlak kavramlara yer verilmesi yerinde görülmemiştir.”: Tanrıbilir, “Vatandaşlığın Kazanılması”, 42. Aynı yönde bkz. Doğan vd., *Vatandaşlık*, 70. Nomer ise millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından tehlike teşkil eden yabancılara Türk vatandaşlığı kazandırılmamasının zaten karar verecek makamın yetkisi içinde olduğunu, bu itibarla böyle bir şartın aranmasına gerek olmadığını belirtmektedir: Nomer, *Vatandaşlık*, 87; Yazar ayrıca hangi hususların millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından aykırılık teşkil edeceğinin belirlenmesinde tereddütlerin doğmasının mümkün olduğunu ifade etmektedir: Nomer, *Vatandaşlık*, 87.

kişiler de olabilecektir. Nitekim, vatansız kişilerin de bu kapsamda başvuru yapabileceği TVK m. 11/a hükmündeki ifadeyle açıkça belirlenmiş bulunmaktadır. Bu belirlemenin yapılmasıyla bir yandan vatandaşlık başvuruları kapsamında vatansız kişilerin ehliyetlerinin tespitinin Türk hukukuna göre yapılacağı düzenlenirken, diğer yandan vatansızların da vatandaşlığa kabul için başvuruda bulunabileceği güvence altına alınmış ve bu yönde çıkabilecek belirsizliklerin önüne geçilmiş olmaktadır.

Vatansız kişiler genel olarak vatandaşlığa alınma yolu ile Türk vatandaşlığına alınma başvurusu konusunda diğer yabancılarla aynı şartlara tâbi tutulmuşlardır. Bir başka deyişle TVK kapsamında vatansız kişilerin genel olarak vatandaşlığa alınma yolu ile Türk vatandaşlığını kazanmasına ilişkin bir kolaylık getirilmiş değildir. Bu bakımdan TVK'nın yaklaşımı AVS'nin benimsediği yaklaşımdan farklılık göstermektedir. Nitekim, AVS'nin vatandaşlığa alınması kolaylaştırılacak kişilere ilişkin hükmü (AVS m. 6/4) kapsamında vatansız kişiler de sayılmaktadır (AVS m. 6/4-g). Bu hükümlerle taraf devletlere, ülkede mutaden ikamet eden vatansız kişilerin vatandaşlığa kabulünü iç hukukları altında kolaylaştırma yükümlülüğü getirilmiştir. Türk hukukunda da vatansız kişilerin vatandaşlığa alınmasını kolaylaştırıcı hükümlere yer verilmesi düşünülebiyecek bir husustur. Bu anlamda vatansız kişilerin genel olarak vatandaşlığa alınma yolu kapsamında öngörülen diğer koşulları sağlamaları halinde kısaltılmış bir ikamet süresi koşuluyla, örneğin TVK m. 16 ya da TVK m. 14'te düzenlendiği gibi 3 senelik bir ikamet koşuluyla vatandaşlığa kabulü düşünülebilir. Bununla birlikte şunu da belirtmek gereklidir ki, TVK'nın genel olarak vatandaşlığa alınma yolu kapsamında aradığı ikamet süresi koşulu AVS'de öngörülen azami süreye kıyasla oldukça avantajlıdır. Nitekim, AVS m. 6/3 altında devletlere yetkili makam kararıyla vatandaşlık kazandırılmasında aranacak ikamet süresinin başvuru tarihinden geriye doğru 10 seneyi aşmaması yükümlülüğü getirmiştir¹⁴⁵. Bu hükümlerle kıyaslandığı zaman TVK m. 11 kapsamında aranan ikamet süresinin elverişli bir koşul oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Vatansızlığın önlenmesine yönelik benimsenebilecek bir başka yöntem de ülke dışında doğduğu için doğum yeri yoluyla vatandaşlık kazanamamış ancak küçüklük (çocukluk) döneminden beri ülkede ikamet eden vatansızlar kişilere, belirli bir yaşı aşmamaları koşuluyla daha kolay şartlarda vatandaşlık kazandırılmasıdır. TVK kapsamında bulunmayan bu yönde bir hükme CRS (CRS m. 1/1-b) ve AVS (AVS m. 6/2-b)¹⁴⁶ kapsamında yer verilmektedir. Bununla birlikte dikkat çekici bir nokta, her iki Sözleşme kapsamında da bu düzenlemenin, taraf devletlere, doğumla vatandaşlık kazanamayan çocuklara *ex lege* vatandaşlık izafesinin bir seçeneği olarak getirilmesidir¹⁴⁷. Halbuki TVK kapsamında Türkiye'de doğup da ana ve babalarına bağlı olarak

¹⁴⁵ Güngör, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, 238; Tanrıbilir, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, 803; Güner, “Yetkili Makam Kararıyla Genel Yoldan Türk Vatandaşlığının Kazanılmasında Öğrenci Olmanın Etkisi”, 297, dn. 23.

¹⁴⁶ Güngör, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, 238.

¹⁴⁷ Bazı devletlerin vatandaşlık yasaları kapsamında da bu yönde düzenlemelere yer verilmektedir. Örneğin, İsveç Vatandaşlık Yasası, İsveç'te doğan ve ana ve babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanamayan çocuğa doğum yeri esas kapsamında vatandaşlık izafesine ilişkin bir hüküm içermemektedir. Buna karşın Yasa, 18 yaşına gelmiş ancak yirmi yaşını tamamlamamış kişinin sürekli ikamet iznine sahipse veya “on üç yaşından” beri İsveç'te ikamet ediyorsa yapacağı bildirimle İsveç vatandaşlığını kazanabileceğini öngörmektedir. Bu yaş vatansızlar için “on beş yaş” olarak belirlenmiş, böylece genç yaşta vatansız kişiler bakımından 2 senelik bir ek kolaylık sağlanmıştır. Ayrıca bu kişilere vatandaşlık izafesi için beyanları yeterli görülmuş, yetkili makam kararı aranmamıştır (İsveç Vatandaşlık Yasası m. 6). 2001 tarihli İsveç Vatandaşlık Yasası'nın (*The Swedish Citizenship Act, 2001*) İngilizce metni için bkz. <<https://www.refworld.org/pdfid/420cadf64.pdf>> Erişim 27 Eylül 2023.

vatandaşlık kazanamayan çocukların doğumdan itibaren *ex lege* Türk vatandaşı olacakları düzenlenmektedir (TVK m. 8/1). Bu bakımdan Türkiye her iki Sözleşme'nin de vatansız çocuklara vatandaşlık kazandırılması hususunda devletlere getirdiği yükümlülükleri karşılamaktadır. Bununla birlikte vatansız çocuklara genel olarak vatandaşlığa alınma yoluna kıyasla daha kolay şartlarda vatandaşlık kazandırılması, özellikle erken yaşlarda ortaya çıkan vatansızlık halinin önlenmesi bakımından etkili bir hüküm olacaktır.

Genel olarak vatandaşlığa alınma yolunun vatansızlığın önlenmesi bakımından önemli bir rolü de kazanılan vatandaşlığın eş ve çocuklar üzerindeki etkisi bakımından ortaya çıkmaktadır. TVK m. 20'de yetkili makam kararı ile vatandaşlık kazanılmasının geçerliliği ve sonuçları düzenlenmektedir. Madde uyarınca yetkili makam kararı ile vatandaşlığın kazanılması eşin vatandaşlığına tesir etmemektedir¹⁴⁸ (TVK m. 20/2). TVK m. 20 kapsamında eşin yabancı devlet vatandaşı ya da vatansız olması arasında bir ayrıma gidilmemiş, böylece kişinin vatansız dahi olsa eşine bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanmasının önüne geçilmiştir¹⁴⁹. Bununla birlikte TVK'nın bu hükmü, AVS'nin eşin vatandaşlığının bağımsızlığını belirleyen m. 4/d hükmüyle uyumludur¹⁵⁰. Ayrıca, vatansız statüdeki eşin TVK m. 16'nın evlenme yoluyla vatandaşlığın kazanılmasını düzenleyen hükümleri altında Türk vatandaşlığını kazanmak üzere başvurması mümkündür.

Buna karşın yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazanan kişilerin kendileriyle birlikte işlem gören çocukları TVK m. 20/2'ye göre Türk vatandaşlığını kazanabileceklerdir. TVK m. 20/2, Türk vatandaşlığının ana-babanın her ikisi tarafından kazanılması ve sadece biri tarafından kazanılması halleri arasında bir ayrıma gitmiştir. Buna göre, Türk vatandaşlığını birlikte kazanan ana ve babanın çocukları da Türk vatandaşlığını kazanacaktır. Ana veya babadan sadece birinin vatandaşlık kazanması halinde ise, ana veya babanın velayeti kendisinde bulunan çocukları, diğer eşin¹⁵¹ muvafakat etmesi halinde Türk vatandaşlığını kazanacaktır. Diğer eş tarafından muvafakat verilmemesi halinde ise ana veya babanın mutad meskeninin bulunduğu ülkedeki hâkim kararına göre işlem yapılacaktır.

TVK'nın doktrinde de eleştirilen¹⁵² bu hükmünün çocuğun Türk vatandaşlığını kazanmasını diğer eşin muvafakatine bağlaması, özellikle vatansız çocuklar bakımından sıkıntı yaratabilecek niteliktedir. Bir çocuğun vatansız statüde olması onun için zaten dezavantajlı bir durum teşkil etmektedir. Çocuk ebeveynlerinden sadece birisiyle birlikte bulunduğu, bu

¹⁴⁸ Nomer, *Vatandaşlık*, 115; Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 127; Erten, "Tasarı", 55. TVK m. Buna karşın TVK m. 12/1(b) hükmü kapsamında Türk vatandaşlığını kazanan kişinin eşinin de Türk vatandaşlığını kazanabileceği düzenlenerek TVK m. 20/2 hükmüne bir istisna getirilmiştir [(TVK m. 12/1(b)): Doğan vd., *Vatandaşlık*, 115.

¹⁴⁹ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 115.

¹⁵⁰ Erten, "Tasarı", 55.

¹⁵¹ *Güngör* madde ifadesindeki "diğer eş" teriminin kullanımını, tarafların boşanması, diğer ana/babanın ölmesi veya yeni bir evliliğin yapılması gibi hallerde tereddütlere yol açabileceği gerekçesiyle eleştirmektedir. Ancak diğer eş ile kastedilen çocuğun Türk vatandaşı olmayan ana veya babasıdır (Yönetmelik m. 37-38). Bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, 154.

¹⁵² Nomer, hükmü "absürd" bulduğunu ifade ederek, hükmün milletlerarası yetki hukuku prensipleriyle uyumsuzluk içinde olduğunu belirtmektedir: Nomer, *Vatandaşlık*, 116. Yazar'a göre, "Ana ve babanın mutad meskenlerinin yabancı ülkede olması halinde, karar için yabancı bir ülke mahkemesinin yetkilendirildiği (görevlendirildiği) anlamını veren böyle absürd bir hükme Kanunda (ve Yönetmelikte; m. 37 V) nasıl ve hangi gerekçe ile yer verildiği anlaşılammaktadır.": Nomer, *Vatandaşlık*, 116. Aynı yönde bkz. Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 128; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 116, dn. 141; Tanrıbilir, "Öneriler", 16; Erten, "Tasarı", 56.

durum özellikle diğer eşin nerede olduğunun bilinmemesi ya da muvafakat vermekte zorluk çıkarması halinde çocuğun aleyhine bir hal alacaktır. Bu kapsamda vatansız çocukların vatandaşlık kazanan ana veya babalarıyla birlikte vatandaşlık kazanmalarının kabulü çocuğun üstün yararı ilkesi bakımından isabetli olurdu.

Ana ve/veya baba Türk vatandaşlığını kazandığında kendisiyle birlikte işlem görmeyen çocuklar bakımından bir düzenleme ise TVK m. 20/3 kapsamında getirilmiştir. Buna göre ana veya babanın Türk vatandaşlığını kazandığı tarihte kendileriyle birlikte işlem görmeyen çocukları, ergin olduktan sonra TVK m. 11 hükümleri kapsamında Türk vatandaşlığını kazanmak üzere başvuruda bulunabileceklerdir. Şu halde bu çocuklar bakımından vatandaşlığa alınma konusunda ayrıca kolaylaştırıcı bir düzenleme getirilmiş olmayıp, bu kişilerin ergin olduktan sonra genel olarak vatandaşlığa alınma koşulları altında vatandaşlık başvurusu yapabilecekleri kabul edilmektedir¹⁵³. Halbuki AVS, 6/4-c, taraf devletlerin kendi vatandaşlığını kazanan ya da kazanmış kişilerin çocuklarının vatandaşlığı kazanımını kolaylaştıracağını öngörmektedir. Türk hukukunda da Türk vatandaşlığını kazanmış olup da kendilerine bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanamayan vatansız çocuklar bakımından, örneğin daha kısa ikamet süresinin aranması gibi kolaylaştırıcı bir düzenleme benimsenmesi yerinde olurdu.

2. İstisnai Olarak Vatandaşlığa Alınma (İstisnai Telsik)

Çok sayıda devletin vatandaşlık düzenlemelerinde yer bulan istisnai yolla vatandaşlığa alınma¹⁵⁴ (istisnai telsik), vatandaşlığı söz konusu olan ülke ile ileri düzeyde ilgi ve bağlılığı bulunduğu¹⁵⁵, ya da bu ülkeye önemli ölçüde hizmeti geçeceği düşünülen¹⁵⁶ kişilerin diğer yöntemlere kıyasla daha kolay bir şekilde yolla vatandaşlığa alınmasını sağlamak üzere kabul edilmiş bir müessesedir. İstisnai telsik TVK'nun “Türk Vatandaşlığının Kazanılmasında İstisnai Haller” başlıklı 12. maddesi altında düzenlenmektedir.

TVK m. 12 istisnai olarak tanımlanan bazı özelliklere sahip kişilerin Cumhurbaşkanlığı kararı ile vatandaşlığa kabulüne olanak sağlamaktadır. Bu madde altında belirlenen kişilerin vatandaşlık kazanabilmesi bakımından aranan yegâne koşul, bu kişilerin milli güvenlik¹⁵⁷ ve kamu düzeni bakımından uygunluk taşımasıdır (TVK m. 12/1). Dolayısıyla, genel olarak vatandaşlığa alınma yolunda aranan diğer koşullar, bu madde altında belirlenen kişilerin vatandaşlığa alınması bakımından aranmamaktadır.

TVK m. 12/2 kapsamında vatandaşlığa alınabilecek kişiler,

¹⁵³ Nomer, *Vatandaşlık*, 116; Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 128; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 117.

¹⁵⁴ Bkz. İsviçre Vatandaşlık kanunu m. 20 vd.

<<https://fedlex.data.admin.ch/filestore/fedlex.data.admin.ch/eli/cc/2016/404/20190709/en/pdf-a/fedlex-data-admin-ch-eli-cc-2016-404-20190709-en-pdf-a.pdf>> Erişim 27 Eylül 2023.

¹⁵⁵ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 73.

¹⁵⁶ Banu Şit Köşgeroğlu, “İstisnai Yoldan Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin Genel Esaslar ve Son Değişiklikler Çerçevesinde Türk Vatandaşlığının İstisnai Yoldan Kazanılması”, *Hacettepe HFD* 7/1 (Haziran 2017), 189.

¹⁵⁷ “Millî Güvenlik Bakımından Engel Teşkil Edecek Bir Hâli Bulunmamak” koşulu hakkında ayrıntılı bir inceleme için bkz. Rifat Erten, “Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması Yollarında Aranan Ortak Şart: Millî Güvenlik Bakımından Engel Teşkil Edecek Bir Hâli Bulunmamak”, *Public and Private International Law Bulletin* 40/2 (Aralık 2020), 1351–1371.

“a) Türkiye'ye sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen ya da geçeceği düşünülen ve ilgili bakanlıklarca haklarında gerekçeli teklifte bulunulan kişiler;

b) 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 31 inci maddesinin birinci fıkrasının (j) bendi uyarınca ikamet izni alanlar ile Turkuaz Kart sahibi yabancılar ve bunların yabancı eşi, kendisinin ve eşinin ergin olmayan veya bağımlı yabancı çocuğu,

c) Vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişiler;

d) Göçmen olarak kabul edilen kişiler” olarak belirlenmiştir.

TVK m. 12/2 kapsamında vatansız kişilerin vatandaşlığa kabulüne ilişkin kolaylaştırıcı bir hükme yer verilmemiştir. Bununla birlikte bu yolla vatandaşlığa alınabilecek kişiler bakımından ayrıca bir sınırlandırma getirilmediğinden vatansız kişilerin de istisnâi tetsik hükümleri kapsamında vatandaşlığa kabulü mümkündür. Buna ilaveten m. 12/1(b) hükmü Türk vatandaşlığını kazanan yabancıların vatansız eşinin Türk vatandaşlığını kazanmasına olanak sağlar niteliktedir. TVK m. 20/2'nin yetkili makam kararı ile kazanmasının eşin vatandaşlığına etki etmeyeceği hükmüne karşın, TVK m. 12/1(b) kapsamında, vatandaşlığı kazanan ilgiliye bağlı olarak eşine de Türk vatandaşlığını kazanabilme imkânı tanınmıştır¹⁵⁸. Dolayısıyla vatansız olan eşin bu kapsamda Türk vatandaşlığını kazanması ve böylece vatansızlık statüsünün sona ermesi mümkündür.

İstisnâi tetsik düzenlemesinin vatansız kişilere vatandaşlık kazandırılması kapsamında özellikle gündeme gelebilecek hükmü TVK m. 12/2-c'dir¹⁵⁹. TVK m. 12/2-c kapsamında “vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişilerin” istisnâi yoldan vatandaşlığa alınabileceği kabul edilmektedir. Bu kişilerin kim olabileceğine dair ne Kanun'da ne de Yönetmelikte (m.20) bir belirleme getirmiştir. Şu hâlde bir kişinin bu yolla vatandaşlığa kabulünde idarenin bir kimsenin vatandaşlığa alınmasını zarurî görmesi yeterlidir ve başkaca bir gerekçe göstermesine gerek yoktur¹⁶⁰. Dolayısıyla idarenin gerekli görmesi halinde, TVK m. 12 hükmünün vatansızlığın önlenmesi bakımından bir vasıta olarak kullanması mümkündür. Bu bağlamda özellikle TVK m. 11 kapsamında belirlenen şartları taşımayan vatansız kişilerin TVK m. 12 kapsamında vatandaşlığa alınması söz konusu olabilecektir¹⁶¹.

TVK m. 12 kapsamında vatandaşlık başvurusu için ergin olma koşulu aranmamaktadır. Böylece ergin olmadığı için TVK m. 11 kapsamında vatandaşlık başvurusunda bulunamayan vatansız

¹⁵⁸ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 115. *Şit Köşgeroğlu*, TVK m. 12/1(b) hükmünün yetkili makam kararı ile vatandaşlığa alınmanın sonuçlarını Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun sistematığına aykırı bir biçimde genişlettiğini ifade etmektedir: *Şit Köşgeroğlu*, “Türk Vatandaşlığının İstisnâi Yoldan Kazanılması”, 193.

¹⁵⁹ Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, 114.

¹⁶⁰ *Şit Köşgeroğlu*, “Türk Vatandaşlığının İstisnâi Yoldan Kazanılması”, 189.

¹⁶¹ Vatandaşlık yasalarında olağan tetsik yoluyla vatandaşlık kazanamayan bazı kişilere istisnâi tetsik yoluyla vatandaşlık kazandırılmasına yönelik düzenlemeler de bulunmaktadır. Örneğin, Norveç Vatandaşlık Yasası uyarınca bir Norveç vatandaşıyla evli ve eşile birlikte yaşayan kişi tetsik yoluyla vatandaşlığın kazanılması konusunda gerekli koşulları sağlamasa dahi, vatandaşlığa alınması için gerekli koşulların sağladığı düşünülürse Norveç vatandaşlığını kazanabilecektir (Norveç Vatandaşlık Yasası m. 6/4). 1951 tarihli Norveç Vatandaşlık Yasası'nın (*Norwegian Nationality Act, 1951*) İngilizce metni için bkz. <<https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=5d4adf374>> Erişim 27 Eylül 2023.

çocuklara TVK m. 12 kapsamında vatandaşlık izafesi söz konusu olabilecektir¹⁶². Bu kapsamda ayrıca Türk vatandaşlığını kazanan ana veya babasına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanamayan vatansız çocukların da vatandaşlığa kabulü olanaklı görünmektedir¹⁶³. Ana veya babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanamayan çocuklara istisnâî yolla vatandaşlık kazandırılması, AVS'nin taraf devletlere kendi vatandaşlığını kazanan kişilerin çocuklarına kolaylaştırılmış yolla vatandaşlık kazandırmasını düzenleyen hükmü ile de uyumlu olacaktır (AVS m. 6/4-c). Üstelik bu tür bir uygulama yine AVS'nin vatansız kişilere kolaylaştırılmış yoldan vatandaşlık kazandırılmasını öngören hükmü ile uygunluk arz edecektir (AVS m. 6/4-g).

3. Vatandaşlığın Evlilik Yolu ile Kazanılması

Vatandaşlık üzerinde etkili olabileceği kabul edilen hukuki ilişkilerden birisi evliliktir. Bu bağlamda evlilik, vatandaşlığın kazanılmasına ve kaybına sebebiyet verebilen çift yönlü etkiye sahip bir ilişki olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte çağdaş vatandaşlık yasalarında genel olarak evliliğin vatandaşlık üzerindeki etkisi vatandaşlığın kazanılması biçiminde ortaya çıkmaktadır.

Evlilik yoluyla vatandaşlığın kazanılmasına olanak sağlayan düzenlemelerin tarihi eskiye dayanmaktadır. Evlilik birliğinde vatandaşlığın tekliği anlayışına dayanan bu uygulama, aynı zamanda kocanın bu birlik üzerinde egemenliğini kabul ettiğinden¹⁶⁴ evliliğin vatandaşlık üzerindeki etkisi önceki dönemlerde sadece kadın bakımından kabul edilmekte ve kadının kocanın vatandaşlığını kazanması esası üzerine kurulmaktaydı¹⁶⁵. Klasik ya da geleneksel görüş olarak anılan bu yaklaşımı benimseyen yasalar vatandaşları ile evlenen kadınların kendi vatandaşlıklarını kazanmasını sağlamaktaydı¹⁶⁶. Bu düzenlemeler vatansızlık hallerinde kadının bir devletin vatandaşlığını kazanması sağlaması bakımından avantajlı bir hükümler olarak görülmüşse de kadının iradesini göz ardı eden ve kadınla erkek arasında eşitsizliğe yol açan düzenlemeler olması nedeniyle eleştirilmiştir. İlaveten, klasik görüşü benimseyen yasaların bir kısmının, yabancı ile evlenen kadının taşıdığı vatandaşlığını kaybetmesi yönünde düzenlemeler getirmesi¹⁶⁷ vatansızlık hallerinin de ortaya çıkmasına sebebiyet

¹⁶² Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, 113. Benzer bir hükme İsviçre Vatandaşlık Yasası kapsamında yer verilmiştir. Buna göre, vatansız bir çocuk, en az bir senesi başvuru tarihinden geriye doğru bir yıllık süreyi kapsamak koşuluyla 5 yıldır İsviçre'de mukim olduğunu ispat edebilirse, istisnâî telsik yoluna başvurabilecektir (İsviçre Vatandaşlık Yasası m.23). İsviçre Vatandaşlık Yasası kapsamında genel olarak vatandaşlığa alınma konusunda aranan ikamet süresi 10 yıldır. Bu nedenle bu hüküm vatansız çocuklar için kolaylaştırılmış yoldan vatandaşlığın kazanılması imkânı sunmaktadır.

¹⁶³ Aybay-Özbek, *Vatandaşlık*, 128. Yine İsviçre Vatandaşlık Yasası uyarınca ebeveynleri vatandaşlık kazandığında küçük olan çocuk ebeveynlerine bağlı olarak vatandaşlık başvurusunu yapamamışsa, en az 3 yılı başvuru tarihinden geriye doğru olmak şartıyla 5 yıldır İsviçre'de mukim olduğunu kanıtlayabilirse yirmi iki yaşına kadar istisnâî telsik yoluna başvurabilecektir (İsviçre Vatandaşlık Yasası m.24).

¹⁶⁴ Rona Aybay, *Kadının Uyraklığı Üzerinde Evlenmenin Etkisi*, (Ankara: AÜSBF Yayınları, 1980), 12; Tanrıbilir, "Evlenme", 3020; Vahit Doğan, "Aile Hukukundan Kaynaklanan Vatandaşlık Hukuku Sorunları", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/1 (Ocak 2011), 241.

¹⁶⁵ Tanrıbilir, "Evlenme", 3020.

¹⁶⁶ Osman Fazıl Berki, "Türk Hukukunda Evlenmenin Tâbiyete Tesiri", *Prof. Dr. H. C. Oğuzoğlu'na Armağan*, (Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Yayınevi, 1972), 47; Aybay, *Kadının Uyraklığı*, 3.

¹⁶⁷ Christina Beninger - Rashida Manjoo, "The Impact of Gender Discrimination on Statelessness: Causes, Consequences and Legal Responses", *African Human Mobility Review* 8/3 (Eylül-Aralık 2022), 22. Bununla birlikte, vatandaşlık yasalarının kapsamındaki düzenlemeler arasında da farklılıklar bulunmaktaydı. Yasaların bir kısmı,

verebilmekteydi¹⁶⁸. Bu nedenle, özellikle kadın-erkek eşitliği ve kadının vatandaşlığının bağımsızlığı mülahazalarının ön plana çıkmasıyla bu düzenlemelere yönelik eleştiriler artmış ve kadının vatandaşlığının bağımsızlığı uluslararası hukukun da meşgul olduğu konulardan biri haline gelmiştir.¹⁶⁹

Evli kadının vatandaşlığı konusu, ilk defa 1930 Lahey Sözleşmesi kapsamında ele alınmıştır (1930 Lahey Sözleşmesi, m. 8-11). Sözleşme'nin hükümlerinden, Sözleşmenin asıl kaygısının kadının vatandaşlığının evlilikten etkilenmemesini sağlamaktan ziyade evlilik yoluyla ortaya çıkan vatandaşlık hali değişikliklerinde kadının vatansız kalmasını önlemek olduğu anlaşılmaktadır. Zira, Sözleşmede evliliğin kadının vatandaşlığını etkilememesine dair koşul sadece evliliğin sona ermesi haline ilişkin olarak düzenlenmiştir; Sözleşme'nin diğer maddeleri ise yabancı ile evlilik halinde kadının vatansız kalmasını önlemeye yönelik hükümlerdir. Nitekim Sözleşme kapsamında, kadının yabancı devlet vatandaşı ile yaptığı evliliğin vatandaşlığını sona erdirmesi, kocanın vatandaşlığını kazanması koşuluna bağlanmıştır (1930 Lahey Sözleşmesi, m. 8). İlaveten, koca evlilik devam ederken başka bir devletin vatandaşlığını kazanırsa karısının vatandaşlığı ancak kocanın vatandaşlığını kazandığı devlet karısına da vatandaşlık veriyorsa sona erecektir (1930 Lahey Sözleşmesi, m. 9). Sözleşme ayrıca, evliliğin sona ermesinin, kocanın, karının veya çocukların vatandaşlığını etkilemeyeceğini de düzenlemiştir (1930 Lahey Sözleşmesi, m. 11).

1930 tarihli Lahey Sözleşmesi kadının vatandaşlığının bağımsızlığı konusundaki tartışmaları çözüme kavuşturmakta yetersiz kaldığından konuya ilişkin uluslararası çalışmalar ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde konuya ilişkin çalışmaların yoğunlaştığı görülmüştür. Bu doğrultuda Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Evli Kadının Vatandaşlığına Dair Sözleşme (EKVDS) 1957 yılında imzaya açmıştır. Sözleşme adının da ifade ettiği üzere “evli kadınların” vatandaşlık durumuna ilişkindir. Bu bakımdan Sözleşme kapsamındaki hükümler vatandaşlık hukukunun geneline teşmil ettirilebilecek hükümler olmayıp sadece evli kadınları kapsamına almaktadır. Bununla birlikte Sözleşmenin ilk maddesi, günümüz vatandaşlık hukuklarının da genel eğilimini yansıtan “kadının vatandaşlığının bağımsızlığı” ilkesine yer vermesi bakımından önemlidir. Buna göre, evlenme ve evlenmenin sona ermesinin kadının vatandaşlığını kendiliğinden değiştirmeyecektir (EKVDS m. 1). Sözleşmenin 3. maddesi kapsamında ise çağdaş vatandaşlık kanunlarında hem erkek hem de kadınlar bakımından kabul edilen bir yaklaşım sadece kadınları

vatandaşı olan kadının yabancı erkekle evlenmesi halinde vatandaşlığını doğrudan kaybedeceğini öngörürken (Birci Sistem), diğer bazı yasalar kadının vatandaşlığını kaybetmesini vatansız kalmaması koşuluna bağlamaktaydı; Aybay, *Kadının Uyraklığı*, 13. Bazı yasalar ise evlenmenin kadının vatandaşlığı üzerinde bir değişiklik yaratmamasını öngörmekteydi (Bağımsızlık İlkesi). Kocanın vatandaşlığını taşıdığı devletlerin düzenlemeleri arasında da farklılıklar bulunabilmekteydi. Vatandaşlık yasalarının bir kısmı kadının kocasının vatandaşlığını evlilik ile kendiliğinden kazanılacağını öngörürken, diğer bir kısım yasa, bu kazandırmayı kadının isteğine ya da kadının evlilikle vatansız kalması koşuluna bağlamaktaydı. Bazı yasalar ise evliliğin kadının vatandaşlığı üzerindeki tesirini tanınamaktaydı: Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Aybay, *Kadının Uyraklığı*, 14-26. Bu durumda yabancı ile evliliği kadının vatandaşlığının kaybı nedeni olarak gören bir devletin vatandaşı kadının, evlilikle vatandaşlık kazanılmasını öngörmeyen bir devletin vatandaşı erkekle evlenmesi halinde kadın bakımından vatansızlık hali ortaya çıkabilmekteydi: Aybay, *Kadının Uyraklığı*, 13.

¹⁶⁸ Aybay, *Kadının Uyraklığı*, 13; Tanrıbilir, “Evlenme”, 3024.

¹⁶⁹ Linda Guerry - Ethan Rundell, “Married Women’s Nationality in the International Context (1918-1935)”, *Clio. Women, Gender, History* 43 (2016), 74.

konu olarak düzenlemektedir. Madde uyarınca taraf devletler, evli kadının kendi iradesiyle kocasının vatandaşlığını kazanmak istemesi durumunda, milli güvenlik ve kamu düzeni kayıtları saklı kalmak şartıyla, diğer yabancılara nazaran vatandaşlığı daha kolay yoldan kazanması hususunda gerekli düzenlemeleri yapacaklardır (EKVDS m. 3).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 1979 yılında kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) kapsamında ise kadınların vatandaşlığının, evli kadınların yanı sıra evli olmaya kadınları da kapsayacak şekilde düzenlendiği görülmektedir. Sözleşmenin 9. maddesi kapsamında taraf devletler için vatandaşlığın kazanılması, değiştirilmesi ve muhafazasına konusunda kadın ve erkeklere eşit haklar tanıma yükümlülüğü öngörülmüştür (CEDAW m. 9/1). Ayrıca yine Sözleşme'nin 9. maddesi kapsamında, taraf devletlere evlenmenin kadının vatandaşlığı üzerinde etkisine dair düzenlemeler yapma yükümlülüğü getirilmiştir. Buna göre yabancı kişiyle evlenme veya evlilik sürecinde kocanın vatandaşlık değiştirmesi kadının vatandaşlığının kendiliğinden değişmesine, kadının vatansız kalmasına sebebiyet vermeyecektir. Bu hükümleriyle Sözleşme bir yandan kadınların vatandaşlık durumunu erkeklerle aynı düzeye taşımayı, böylece kadının vatandaşlığını erkeğin vatandaşlığından bağımsız kılmayı, diğer yandan da evlenme yoluyla ortaya çıkacak kadın vatansızlığını önlemeyi hedeflemiştir.

Kadının vatandaşlığı ve evlilikle ortaya çıkacak vatansızlık hallerine ilişkin uluslararası çalışmaların çağdaş vatandaşlık hukuku üzerinde önemli etkisi olmuştur. Günümüzde klasik sistemi benimseyen vatandaşlık yasaları halen bulunmaktaysa da¹⁷⁰, yasaların büyük bir kısmında evliliğin kadının vatandaşlığın üzerinde bir etkisi olmadığı kabul edilmektedir¹⁷¹. Nitekim çağdaş vatandaşlık yasalarının genel eğilimi evliliğin vatandaşlık üzerinde doğrudan etki doğurmaması, bu yolla vatandaşlığın kazanılması konusunda bazı ek şartların aranması yönündedir¹⁷². Ayrıca yasaların önemli bir kısmında, evlilik yoluyla eşlerin vatandaşlığını kazanma konusunda cinsiyet ayrımına gidilmemekte, böylece erkeklerin de eşlerinin vatandaşlığını kazanmasına olanak tanımaktadır¹⁷³.

¹⁷⁰ Örneğin Etiyopya Vatandaşlık Yasası yabancı ile evliliğin kadının Etiyopya vatandaşlığını kaybedeceğini düzenlemektedir. Ancak kadının bu şekilde vatandaşlığını kaybetmesi kocanın vatandaşlığını kazanması koşuluna bağlanmıştır; aksi halde kadın Etiyopya vatandaşlığını muhafaza edecektir (Etiyopya Vatandaşlık Yasası m. 4). 1930 tarihli Etiyopya Vatandaşlık Yasası'nın (Ethiopian Nationality Law, 1930) İngilizce metni için bkz. <https://www.refworld.org/docid/3ae6b52ac.html>. Erişim 27 Eylül 2023.

¹⁷¹ Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 129; Tanrıbilir, “Evlenme”, 3020. Bununla birlikte evlilikle vatandaşlık kazanılması hususunda halen kadın ve erkek arasında çeşitli bakımlardan ayırım yapan düzenlemeler bulunmaktadır. Örneğin, İrlanda Vatandaşlık Yasası, eşinin vatandaşlığını kazansa bile evliliğin kadın veya erkek herhangi bir İrlanda vatandaşının İrlanda vatandaşlığının kaybı sonucunu doğurmayacağını düzenlemektedir (İrlanda Vatandaşlık Yasası m. 23). Bununla birlikte Yasa, bir yabancıyla evlenen kadının, belirli şartların gerçekleşmesi halinde, eşinin vatandaşlığını kazanıyorsa İrlanda vatandaşlığından seçme yoluyla ayrılabilmesini öngörmektedir (İrlanda Vatandaşlık Yasası m. 23). Böyle bir seçenek erkekler için tanınmış değildir. Yasa ayrıca telsik yoluyla vatandaşlığı kazanan İrlanda vatandaşı erkeklerle evlenen kadının İrlanda vatandaşlığını yetkili makam kararı ile kazanabileceğini öngörürken (İrlanda Vatandaşlık Yasası m. 16/d), İrlanda vatandaşı bir kadınla evlenen erkeğin İrlanda vatandaşlığını kazanmasını kadının telsik yolundan başka yollarla İrlanda vatandaşlığını kazanmış olması koşuluna bağlamaktadır (İrlanda Vatandaşlık Yasası m. 16/e).

¹⁷² Tanrıbilir, “Evlilik”, 3024.

¹⁷³ Vahit Doğan, “Vatandaşlık Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Tasarısı Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 3/2 (1999), 3.

Günümüz Türk hukukunda ise evliliğin vatandaşlığın kazanılması üzerinde sadece kolaylaştırıcı etkisi kabul edilmiştir¹⁷⁴. TVK uyarınca bir Türk vatandaşı ile evlenme kişiye doğrudan Türk vatandaşlığını kazandırmamaktadır. Ancak bir Türk vatandaşı ile en az üç yıldan beri evli olan ve evliliği devam eden yabancılar Türk vatandaşlığını kazanmak üzere başvuruda bulunabilecektir (TVK m.16/1). Başvuru sahiplerinde ayrıca, aile birliği içinde yaşama, evlilik birliği ile bağdaşmayacak bir faaliyette bulunmama ve millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmama koşulları aranacaktır (TVK m.16/1).

TVK, evlilik yoluyla vatandaşlığın kazanılması için başvuran kişinin vatandaşlık durumu ile ilgilenmemektedir. Bir başka deyişle başvuran kişinin bir başka devletin vatandaşlığını taşıması ya da vatansız olması Türk vatandaşlığının kazanılması bakımından bir etki yaratmamaktadır. Bu nedenle söz konusu hükmün, vatansız kişilere vatandaşlık kazandırma yönünde doğrudan bir etkisi yoktur¹⁷⁵. *Aybay-Özbek*'e göre düzenlemenin vatansızlara vatandaşlık kazanma yönündeki bir hüküm barındırmaması büyük bir eksiklik¹⁷⁶. Bununla birlikte evlenme yoluyla Türk vatandaşlığını kazanılması, genel yolla vatandaşlığa alınmaya kıyasla daha avantajlı koşullar içerdiğinden, bu yolla vatandaşlık kazanımının vatansız kişiler bakımından daha elverişli bir yol olduğunu da söylemek mümkündür.

Türk Vatandaşlık Hukuku'nun evlilik yoluyla vatandaşlık kazanılmasına ilişkin bu düzenlemesi CRS ve AVS hükümleri ile de uyumludur. CRS evlilik yoluyla vatandaşlığın kazanılması

¹⁷⁴ 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun (Eski TVK) orijinal halinde Türk vatandaşı ile evlenen yabancı kadının Türk vatandaşlığını kazanabileceği düzenlenmekteydi. Kanun'un "*bir Türkle evlenen yabancı kadın Türk vatandaşlığına geçmek istediğini bildirdiği (..) veya vatansız bulunduğu veyahut evlenmekle eski vatandaşlığını kaybettiği takdirde Türk vatandaşlığını kendiliğinden kazanır*" (Eski TVK m. 5/1) hükmü uyarınca bir başka devletin vatandaşı olan kadın Kanun'da gösterilen usuller kapsamında beyanda bulunarak Türk vatandaşlığını kazanabilmekte, vatansız veya evlilikle vatansız duruma düşecek kadın ise evlilikle birlikte Türk vatandaşlığını doğrudan kazanmaktaydı. Bu hüküm vatansızlığın önlenmesi bakımından güçlü bir önlem olmakla birlikte idarî makamların incelemesi ve onayı aranmaksızın vatandaşlık izafesine sebebiyet verdiği ve kadın ve erkek arası eşitlik ilkelerine aykırı olduğu gerekçeleriyle eleştirmekteydi: Bkz. Doğan, "Tasarı", 9; Bahadır B. Erdem, "4866 Sayılı Kanunla Türk Vatandaşlık Kanunu'nun 5. Maddesinde Yapılan Değişikliğe Göre Türk Vatandaşlığının Evlilik Yolu ile Kazanılması", *MHB* 23/1-2 (2003), 339-340. Nitekim ilgili hüküm 2003 yılında yapılan 4866 sayılı Kanunla yapılan bir değişiklik, yeniden düzenlenmişti. Bkz. Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (TVKDYİK), *Resmî Gazete* 25136 (12 Haziran 2003), Kanun No. 4866, md. 1. Yeni düzenlemeyle Türk vatandaşlığının evlilik yoluyla kazanılması en az 3 yıldır evli olma, fiilen birlikte yaşama ve evliliğin devamı şartlarına bağlanmıştır (Eski TVK m. 5/1): Bkz. Fügen Sargın, "Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda Değişiklik Yapan 2003 Tarihli ve 4866 Sayılı Kanun Kapsamında Bir Değerlendirme", *AÜHFĐ* 53/1 (2004), 27-40. Bununla birlikte yeni düzenleme ile getirilen "*Ancak bir Türk vatandaşı ile evlenen yabancı, evlenmekle eski vatandaşlığını kaybediyorsa Türk vatandaşlığını kendiliğinden kazanır*" hükmüyle vatansızlığın önlenmesi hedefi muhafaza edilmiş, hem kadın hem de erkek bakımından evlenmeyle ortaya çıkacak vatansızlık hallerinin önüne geçilmişti. Ancak burada dikkat çekici bir nokta vatandaşlığın bu yolla kazanılması için vatansızlığın evlilik nedeniyle ortaya çıkması şartının aranmasıydı; diğer nedenlerle ortaya çıkmış olan vatansızlık hallerinde kişinin evlilik yoluyla Türk vatandaşlığını doğrudan kazanması mümkün olmamaktaydı.

¹⁷⁵ Bu yaklaşım çağdaş vatandaşlık yasalarında da hâkim olan bir anlayışı yansıtmaktadır. Örneğin, Fransız vatandaşlığını düzenleyen Fransız Medeni Kanunu'na göre evliliğin vatandaşlık üzerinde bir etkisi yoktur (Fransız Medeni Kanunu m. 21/1). Fransız Medeni Kanunu uyarınca, bir Fransız vatandaşıyla evli olan yabancılar ve vatansızlar 2 senedir evli olma, bir arada yaşama ve Fransız dilinde yeterince bilgi sahibi olma gibi belirli koşulların gerçekleşmesi halinde beyanlarıyla Fransız vatandaşlığını kazanabileceklerdir (Fransız Medeni Kanunu m. 21/2). Kanun'da vatansızların da diğer yabancılar gibi evlilik yoluyla vatandaşlık kazanabileceği belirlenmiş, bu kişiler bakımından ayrıca kolaylaştırıcı bir hükme yer verilmemiştir.

¹⁷⁶ Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 142. Aynı yönde bkz. Ayhan Dolunay, "Vatandaşlık Hukuku Temel İlkelerinin Türk Hukuku ve Kıbrıs Türk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *TBB Dergisi* 122 (Ocak-Şubat 2016), 390.

hususunda bir hüküm barındırmamakta, sadece evlilik nedeniyle vatansızlığın ortaya çıkmasını önleyici bir düzenlemeye yer vermektedir. Bununla birlikte CRS'nin evlilik ve vatandaşlık ilişkisi konusundaki hükmünün kaleme alındığı dönem itibarıyla eşitlikçi bir yaklaşımı benimsediği söylenebilir. Nitekim CRS kapsamında, evlenmenin vatandaşlık üzerinde etkisi hususunda kadın-erkek ayrımına gidilmemiş, taraf devletlerden birisinin evlilik, evliliğin sona ermesi gibi kişisel halde ortaya çıkan değişiklikler nedeniyle vatandaşlığın kaybını öngörmesi halinde bu kaybın kişinin bir başka devlet vatandaşlığını kazanmasına bağlı olduğu kabul edilmiştir (CRS m. 5/1). TVK uyarınca evlenme hiçbir şekilde vatandaşlığın kaybı sonucunu doğurmadığından Türk Hukuku CRS kapsamındaki düzenlemeye kıyasla daha avantajlı niteliktedir.

AVS'nin evliliğin vatandaşlık üzerine etkisi konusundaki düzenlemeleri ise CRS'ye kıyasla daha kapsamlıdır. AVS kapsamında öncelikle, Sözleşmeye taraf olan devletin vatandaşı ile yabancı arasındaki evlenmenin, evliliğin sona ermesinin veya evlilik devam ederken eşlerden birisinin vatandaşlık değiştirmesinin diğer eşin vatandaşlığını kendiliğinden etkilemeyeceği düzenlenmiştir (AVS m. 4/d). Bu konuda vatansız kişilere ilişkin bir istisna öngörülmemiştir. Bu nedenle AVS'nin evlilikle vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin düzenlemesi vatansızlığın önlenmesi hedefi bakımından doğrudan etkili değildir. Bununla birlikte AVS taraf devletlere, kendi vatandaşları ile evli olan kişilere vatandaşlığın kazanılması konusunda kolaylık sağlama yükümlülüğü getirmektedir (AVS m. 6/4-a). Bu bakımdan evlilik, Türk Vatandaşlık Hukuku'nda da olduğu gibi, vatandaşlığın kazanılması konusunda kolaylaştırıcı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Evliliğin vatandaşlık üzerinde etkisi bağlamında akla gelebilecek bir başka soru, kişiye vatandaşlık kazandıran evliliğin sona ermesinin vatandaşlık üzerindeki etkisidir. Yukarıda da belirtildiği üzere çeşitli uluslararası sözleşmeler kapsamında evliliğin sona ermesinin vatandaşlık üzerinde etkisi olmayacağı düzenlenmektedir. Türk hukukundaki düzenleme de uluslararası hukukun bu düzenlemeleri ile uyumludur; TVK uyarınca kural olarak evlenmenin sona ermesi kişinin vatansızlığı üzerinde bir etki doğurmamaktadır. Hatta yabancı eşin başvuru yapmasından sonra Türk vatandaşı eşin ölmesi nedeniyle evliliğin sona ermesi halinde, artık başvuran kişi bakımından aile birliği içinde yaşama şartı da aranmayacaktır (TVK m. 16/2)¹⁷⁷. Ne var ki, TVK'nın evliliğin butlanı halini, evliliğin diğer sona erme sebeplerinden ayırdığı görülmektedir. Evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan yabancıların evlenmenin butlanına karar verilmesi halinde Türk vatandaşlığını muhafaza etmeleri bu kişilerin evlenmede iyiniyetli olma koşuluna bağlanmıştır (TVK m. 16/3)¹⁷⁸. Madde metninde yer alan “*yabancılar evlenmede iyi niyetli iseler*” ifadesiyle iyi niyetin varlığının sadece vatandaşlığı kazanan yabancı eş bakımından arandığı anlaşılmaktadır¹⁷⁹. Türk vatandaşı eşin evliliği iyi niyetle

¹⁷⁷ Benzer bir düzenleme için bkz. 1913 tarihli Alman Vatandaşlık Yasası (*German Nationality Act, 1913*) m. 9/2. Alman Vatandaşlık Yasası'nın İngilizce metni için bkz. <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stag/englisch_stag.html> Erişim 27 Eylül 2023.

¹⁷⁸ Merve Acun Mekengeç, “Evlenme Yoluyla Türk Vatandaşlığının Kazanılmasında İdarenin Takdir Yetkisi”, *Public and Private International Law Bulletin* 43/1 (Temmuz 2023), 264. Benzer bir düzenlemeye Fransız Medeni Kanunu kapsamında da yer verilmiştir. Buna göre bir evlilik hakkında Fransız mahkemesinin ya da yetkisi Fransa'da tanınan yabancı bir mahkemenin butlan kararı vermesi halinde, evlilikte iyi niyetli olan eş vatandaşlığını koruyacaktır (Fransız Medeni Kanunu m. 21/5)

¹⁷⁹ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 101.

yapmaması yabancı kişinin vatandaşlığı kaybetmesi için bir gerekçe olarak kabul edilmeyecektir.

TVK kapsamında iyi niyetliliğin nasıl tespit edileceğine veya iyi niyetin bulunmaması halinde kişinin vatandaşlık durumunun ne olacağına dair bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte Yönetmeliğin “Evliliğin İptalinde İyi Niyetin Korunması” başlıklı 31. maddesi konuya ilişkin bir düzenleme getirmektedir. Yönetmeliğin ilgili maddesi uyarınca evlenme yoluyla Türk vatandaşlığını kazanan kişi, evliliğinin butlanına karar verilmesi halinde Türk vatandaşlığını kaybedecektir. Ancak, evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan yabancı evlenmede iyiniyetli olduğu İçişleri Bakanlığının yaptığı incelemede tespit edilirse kişi, Türk vatandaşlığını muhafaza edecektir (TVK Yönetmelik m. 31/1)¹⁸⁰. Yönetmeliğin bu ifadesinin esas alınarak iyi niyetli olmadığı tespit edilen kişinin Türk vatandaşlığını kaybına karar verilmesi halinde, bir başka devlet vatandaşlığını taşımayan kişinin vatansız kalması söz konusu olacaktır.

Evliliğin butlan yoluyla sona ermesine ilişkin özel bir düzenlemeye ne CRS, ne de AVS kapsamında yer verilmiştir. CRS kapsamında evliliğin sona erme sebebine ilişkin bir ayrıma gidilmemiş, kişisel statünün değişme nedenleri ne olursa olsun bu değişikliğe bağlı olarak vatandaşlığın kaybı diğer bir devlet vatandaşlığının kazanılması koşuluna bağlanmıştır¹⁸¹ (CRS 5/1). Bu nedenle, TVK'nın evliliğin butlanına ilişkin düzenlemesinde vatansızlığı engelleyici bir hükme yer verilmemesi CRS ile uyumsuzluk arz etmektedir¹⁸².

AVS kapsamında ise da konunun 7. madde altında değerlendirilmesi gerekmektedir. AVS m. 7, vatandaşlığın *ex lege* ya da yetkili makam kararıyla kaybı nedenlerini belirlemiş ve bu yollardan herhangi biri nedeniyle vatandaşlığın kaybını kişinin vatansız kalmaması koşuluna bağlamıştır (AVS m. 7/3). Bununla birlikte AVS vatandaşlığın kaybının vatansız kalmamaya bağlanması koşuluna bir istisna da getirmektedir. Buna göre, başvuran kişi kendine yüklenebilecek herhangi bir olgu hakkında bilgi gizleme, yanlış bilgi verme veya hileli davranış yoluyla Taraf Devletin vatandaşlığını kazandıysa taraf devlet kişinin vatandaşlığı kaybına karar verebilecektir. Dolayısıyla kişinin kötü niyetli kabul edilebilecek davranışının bu kapsama dahil

¹⁸⁰ Nomer, *Vatandaşlık*, 103; Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 138; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 101. Konuya ilişkin bu tür bir hükmün Yönetmelik kapsamında düzenlenmiş olması doktrinde eleştirilmiştir. Erten'e göre Yönetmelikte, Kanunun ilgili maddesinin (TVK m. 16/3) vatandaşlığın muhafazası için “iyi niyet” şartını aramasına dayanarak iyi niyetin yokluğu halinde vatandaşlık kaybedilir sonucuna varılmaktadır. Ne var ki Anayasa'nın 66. Maddesi kapsamında benimsenen kanunilik ilkesi (AY m. 66/3) vatandaşlığın kanunun gösterdiği şartlarla kazanılacağını ve ancak kanunda belirtilen şartlarda kaybedileceğini belirlemektedir. Anayasa maddesinde kullanılan kanun ifadesi, dar ve şekli anlamda kanunu ifade etmekte olup, vatandaşlığın kaybı ve kazanılması nedenlerinin ve bu nedenlerin şartlarının kanunla belirtilmesi gerekmektedir. Kanun dışındaki daha alt düzenlemelerle, boşluk doldurma gerekçesiyle dahi, vatandaşlığın kaybına dair yeni bir neden ve kanunen belirlenmiş şartlara yeni bir şart eklenemez. Evliliğin butlanı nedeniyle vatandaşlığın kaybedileceği hususunun kanunen düzenlenmemiş olmasına rağmen Yönetmelikte böyle bir düzenlemeye yer verilmesi Anayasa m. 66 ile teminat altına alınmış kanunilik ilkesine aykırılık oluşturmaktadır. Şu halde, TVK m. 6/3 hükmünün vatandaşlığın irade dışı kaybını sağlayan değil, iyi niyetin korunmasını güvence altına alan bir hüküm olduğunu kabul etme yerinde olacaktır: Rifat Erten, “Evliliğin Butlanının Evlenme Nedeniyle Kazanılan Türk Vatandaşlığına Etkisi Hususunda Değerlendirmeler”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 5/19 (Ekim 2014), 267-268. Aynı yönde bkz. Güngör, *Vatandaşlık*, 123-124.

¹⁸¹ Özbek Hadimoğlu - Teksoy, “BM Sözleşmesi”, 232.

¹⁸² Özbek Hadimoğlu - Teksoy, “BM Sözleşmesi”, 232.

edilmesi halinde evliliğin butlanı yoluyla vatandaşlığın kaybı, AVS uyarınca vatandaşlığın kaybı hükümlerine ters düşmeyecektir.

4. Vatandaşlığın Evlat Edinilme Yoluyla Kazanılması

Evlat edinen ile evlat edinilen arasında sunî bir soy bağı kuran evlat edinme ilişkisi vatandaşlık üzerinde etki doğurabilen hukuki ilişkilere dendir. Zira, vatandaşlık yasalarının bir kısmı özellikle küçüklerin, evlat edinilme işlemine bağlı olarak evlat edinen kişinin vatandaşlığını kazanabileceğine dair düzenlemeler barındırmaktadır¹⁸³. Bu çerçevede evlat edinilen küçüğün ilgili yasadaki şartları karşılaması koşuluyla evlat edinen kişinin vatandaşlığını kazanması mümkün olmaktadır.

Ne var ki, evlat edinmenin vatandaşlığın kaybına neden olacak şekilde işlemesi de mümkündür¹⁸⁴. Evlat edinilen kişinin kendi vatandaşlığını kaybedeceğini öngören yasaların bu kaybı evlat edinen kişinin vatandaşlığının kazanılması koşuluna bağlamadığı durumlarda, vatansızlık durumunun ortaya çıkması olasıdır. Bununla birlikte vatandaşlık hukuklarının genel eğilimi evlat edinmenin çocuğun vatandaşlığın kaybı değil kazanması üzerinde rol oynaması yönündedir¹⁸⁵. Ayrıca evlat edinmenin vatandaşlığın kaybına yol açtığı hallerde bu kayıp, çoğunlukla çocuğun vatansız statüye düşmemesi koşuluna bağlanmaktadır. Bu nedenle evlat edinilmenin bir vatansızlık sebebi olarak ortaya çıkması giderek azalan bir ihtimaldir.

Nitekim, uluslararası sözleşmeler kapsamında da evlat edinme müessesinin vatansızlık statüsüne yol açmayacak şekilde düzenlenmesi kabul görmektedir. 1930 Lahey Sözleşmesi evlatlığın evlat edinme nedeniyle vatandaşlık kaybını, evlat edinenin vatandaşlığında bulunduğu devletin hukukunun evlatlığın vatandaşlık kazanabilmesine imkân tanınması şartına bağlanmaktadır (1930 Lahey Sözleşmesi m.17). CRS kapsamında da evlat edinme gibi kişisel hallerde değişiklik yaratan bir durum nedeni ile vatandaşlığı kaybı, kişinin vatansız kalmaması koşuluna bağlanmaktadır. (CRS m. 5/1). AVS, yabancı ana veya baba tarafından evlat edinilmeyi vatandaşlığının kaybı nedenleri arasında kabul etmiş, ancak bu kaybı yine çocuğun vatansız kalmaması koşuluna bağlamıştır. (AVS m. 7/1-g).

Türk hukukunda evlat edinme sadece vatandaşlığı kazandırıcı bir unsur olarak düzenlenmiştir¹⁸⁶. Bir Türk vatandaşının bir yabancı tarafından evlat edinilmesi kişinin Türk

¹⁸³ Örneğin İrlanda Vatandaşlık Yasası, çocuğun, bir İrlanda vatandaşı ya da her iki eşin de İrlanda vatandaşı olduğu evli bir çift tarafından evlat edinilmesi halinde, İrlanda vatandaşlığını kazanacağını öngörmektedir. (İrlanda Vatandaşlık Yasası m.11). Fransız Medeni Kanunu ise, evlat edinmenin vatandaşlık üzerindeki etkisi konusunda sınırlı evlat edinme ve tam evlat edinme bakımından bir ayrıma gitmekte ve sınırlı evlat edinmenin vatandaşlık üzerinde bir etkisi olmayacağını düzenlemektedir (Fransız Medeni Kanunu m. 21)

¹⁸⁴ Musa Aygül, “Evlât Edinme Yolu ile Vatandaşlığın Kaybedilmesi ve Kazanılması”, *TBB Dergisi* 99 (Mart-Nisan 2012), 50. Alman Vatandaşlık Yasası evlat edinmeyi Alman vatandaşlığının hem kazanılması (m. 6), hem de kaybı için bir sebep olarak görmektedir (m. 27). Yasanın 27. maddesi uyarınca, ergin olmayan Alman vatandaşları, bir yabancı tarafından evlat edinilmeleri ve evlat edinen kişinin vatandaşlığını kazanmaları halinde Alman vatandaşlığını kaybedeceklerdir. Bununla birlikte evlat edinilen kişinin Alman ebeveynle ilişkisi devam ederse (sınırlı evlat edinme) ya da olağan ikametgahı Almanya’da ise Alman vatandaşlığının kaybı gerçekleşmeyecektir.

¹⁸⁵ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 102.

¹⁸⁶ Nomer, *Vatandaşlık*, 108; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 102.

vatandaşlığını kaybetmesine neden olmamaktadır¹⁸⁷. Türk Vatandaşlık Hukuku'nda benimsenen bu yaklaşım, uluslararası hukukla ve vatansızlığın önlenmesi hedefi ile uyumludur.

Evlat edinmenin Türk vatandaşlığı üzerindeki etkisi TVK m. 17 kapsamında düzenlenmiştir. TVK m. 17/1 uyarınca:

“Bir Türk vatandaşı tarafından evlat edinilen ergin olmayan kişi, millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla, karar tarihinden itibaren Türk vatandaşlığını kazanabilir”.

Şu hâlde evlat edinme halinde vatandaşlığın kazanılması imkânı ergin olmayan kişiler ile sınırlıdır. Yasa kapsamında çocuğun erginlik halinin belirlenmesi konusunda özel bir düzenleme ne yabancı devlet vatandaşlığını taşıyan küçükler, ne de vatansız küçükler bakımından getirilmiştir¹⁸⁸. Bu durumda vatansız çocuğun erginlik durumunun belirlenmesinde MÖHUK'un genel hükümlerinden faydalanılacak, çocuğun erginlik durumu, yerleşim yeri, bulunmadığı hâllerde mutad meskeni, o da yok ise dava tarihinde bulunduğu ülke hukukunun uygulanması ile tespit edilecektir¹⁸⁹ (MÖHUK m. 4/a). Bu hukuklardan biri uyarınca belirlenen erginlik durumunun Türk hukukunda belirlenen erginlik durumu ile uyumlu olmaması, örneğin, 15 yaşında birinin ergin olarak kabul edilmesi mümkündür. TVK'nın ifadesi karşısında bu hukuklar uyarınca belirlenen erginlik yaşının Türk hukuku bakımından da geçerli olacağını kabul etmek gerekmektedir.

Bu yolla erginlik durumu tespit edilen çocuğun evlat edinme yoluyla Türk vatandaşlığını kazanması bakımından aranan tek koşul çocuğun millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamasıdır¹⁹⁰. Yetkili makam kararı ile vatandaşlığın kazanılması hallerinde de aranan bu genel koşulun gerçekleşmesi halinde, evlat edinilen kişinin evlat edinme işlemine bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanması olanaklıdır. Bununla birlikte bu şartların gerçekleşmiş olması, evlatlığa Türk vatandaşlığının kazanılması konusunda kesin bir hak bahsetmemekte, aynı zamanda yetkili makamın konuya ilişkin olumlu kararı da aranmaktadır¹⁹¹. Tüm bu koşulların gerçekleşmesi halinde evlat edinilen çocuk Türk

¹⁸⁷ Aygül, “Evlat Edinme”, 52. Bununla birlikte TVK m. 34/1-c kapsamında, evlat edinme yoluyla Türk vatandaşlığını kazananlara ergin olmalarından itibaren 3 yıl içinde seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılma imkânı tanınmıştır (TVK m. 34/1-c).

¹⁸⁸ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 105. Halbuki, TVK m. 11 kapsamında erginlik koşulunun belirlenmesinde vatansız kişiler bakımından özel bir düzenleme kabul edilmiş, bu kişilerin erginlik durumunun Türk hukukunun uygulanmasıyla belirleneceği düzenlenmiştir: Doğan vd., *Vatandaşlık*, 108.

¹⁸⁹ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 105; Aygül, “Evlat Edinme”, 69; Necla Öztürk – Güven Yazar, “Türk Vatandaşlığının Evlat Edinilme Yoluyla Kazanılması”, *ASEAD 7/1* (2020), 9.

¹⁹⁰ Nomer, *Vatandaşlık*, 108; Aygül, “Evlat Edinme”, 70; Dolunay, “Vatandaşlık Hukuku Temel İlkelerinin Türk Hukuku ve Kıbrıs Türk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 392. Doğan – Yılmaz – Ayhan İzmirli, Yasa'nın bu hükmünü eleştirmektedirler. Yazar'ın ifadesiyle, “ (...) küçük çocuğun millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından nasıl bir sakınca oluşturacağı ve bunun tespitinin nasıl yapılacağı merak konusudur”: Doğan vd., *Vatandaşlık*, 107.

¹⁹¹ Aygül, “Evlat Edinme”, 69. Doktrinde, TVK m. 17 hükmü kapsamında evlat edinmenin *ex lege* bir kazanım türü mü yoksa yetkili makam kararı ile kazanım türü mü olduğunun tartışmaya neden olabilecek nitelikte olduğu belirtilmiştir: Bilgin Tiryakioğlu, “Yeni Türk Vatandaşlığı Kanununun Eleştirel Analizi”, *Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler*, ed. Kay Hailbronner vd. (Ankara: TBB Yayınları, 2011), 44. Nitekim TVK m. 9 kapsamında vatandaşlığın sonradan kazanılması, yetkili makam kararı, evlat edinme ve seçme hakkı olarak üç kategori altında toplanmıştır. Bu hükümden hareketle *Tanrıbilir*, evlat edinmeyi yetkili makam kararından farklı bir kategori olarak kabul etmiştir: Tanrıbilir, “Vatandaşlığın Kazanılması”, 30-31. Bununla birlikte doktrinde bu tür kazanmanın da yetkili makam kararı ile kazanma türü olduğu kabul görmektedir: Doğan vd., *Vatandaşlık*, 58;

vatandaşlığını kazanacaktır. İlgili çocuğun evlat edinme anında vatansız olması halinde ise Türk vatandaşlığının izafesiyle çocuğun vatansızlık statüsü sona erecektir.

5901 sayılı TVK m. 17, vatansızlığın önlenmesi bakımından olumlu bir düzenlemedir. Bununla birlikte yine vatansızlığın önlenmesi bakımından değerlendirildiğinde, 5901 Sayılı TVK'nın, 403 sayılı mülga Türk Vatandaşlığı Kanunu'na kıyasla daha kısıtlı bir hüküm benimsediğini söylemek mümkündür. 403 sayılı Kanun'un Evlat Edinme başlıklı 3. maddesi öncelikle evlat edinmenin evlatlığın vatandaşlığına tesir etmeyeceğini düzenlemekteydi (Eski TVK m. 3/İlk cümle). Ancak maddenin devamında küçük olan evlatlığın vatansız olması veya anası babasının bulunmaması yahut nerede olduklarının bilinmemesi hallerinde bir Türk tarafından evlatlığa alınmakla Türk vatandaşı olacağını hüküm altına alınmaktaydı. Böylece vatansız statüde olan küçük, bir Türk vatandaşı tarafından evlat edinilmeyle Türk vatandaşlığını kazanmaktaydı¹⁹². Ayrıca 403 sayılı mülga TVK kapsamında vatansız çocukların Türk vatandaşlığını kazanması kendiliğinden gerçekleşmekte¹⁹³, 5901 sayılı TVK'daki düzenlemenin aksine, vatandaşlığın izafesi için yetkili makam kararına ihtiyaç duyulmamaktaydı. Bu anlamda 403 sayılı Kanun'un evlat edinmeye ilişkin hükmü, kendi kendine talepte bulunamayacak çocuğun vatandaşlık kazanması bakımından avantajlıydı¹⁹⁴.

5901 sayılı TVK, evlat edinilen çocuğun vatandaşlık durumu ile ilgilenmemekte, vatansız konumda bulunan çocuğun Türk vatandaşlığını kazanmasını bir başka devletin vatandaşlığını taşıyan küçüklerle aynı çerçevede değerlendirmektedir. Dolayısıyla, 5901 sayılı TVK'nın vatansız çocukların evlat edinilmesi bakımından benimsediği düzenleme 403 sayılı TVK'ya göre daha sınırlayıcı bir niteliktedir. Bununla birlikte vatandaşlık hukuklarının konuya ilişkin eğilimleri incelendiğinde Türk hukukunun evlat edinmenin vatandaşlık üzerindeki etkisi hususunda nispeten serbest bir yaklaşım benimsediği söylenebilir. TVK kapsamında evlat edinme ilişkisinin sınırlı ya da tam olarak kurulmuş olması üzerinde durulmamış¹⁹⁵, bu yolla Türk vatandaşlığının kazanılabilmesi için geçerli bir evlatlık ilişkisinin varlığı yeterli kabul edilmiştir. Halbuki çağdaş vatandaşlık yasalarının bir kısmı vatandaşlığın kazandırılması konusunda bu minvalde yapılan bir ayırım üzerinden hareket etmektedir. Örneğin, Fransız Medeni Kanunu evlat edinme ilişkisinin vatandaşlık üstünde etkisi bakımından sınırlı evlat edinme ve tam evlat edinme halleri arasında bir ayrıma gitmiştir. Buna göre, sınırlı evlat edinme hali evlat edinilen kişinin vatandaşlığını etkilenmemektedir¹⁹⁶ (Fransız Medeni Kanunu, m. 21). Alman Vatandaşlık Yasası da yurt dışında gerçekleştirilen evlat edilmeler bakımından çocuğun

Tiryakioğlu, “Türk Vatandaşlığı Kanunu”, 45; Aygül, “Evlat Edinme”, 68. Aygül'e göre TVK m. 17 metnindeki “kazanabilir” ifadesi de bu kazanma hususunda idareye takdir yetkisi verir niteliktedir: Aygül, “Evlat Edinme”, 69.

¹⁹² Aygül, “Evlat Edinme”, 64; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 105, dn. 129.

¹⁹³ Erten, “Tasarı”, 57.

¹⁹⁴ Erten, “Tasarı”, 58.

¹⁹⁵ Küçüklerin evlat edinilmesinde evlat edinme sistemleri etkileri bakımından tam evlat edinme ve sınırlı evlat edinme olarak iki başlık altında sınıflandırılmaktadır. Tam evlat edinme sisteminde evlat edinilen kişi evlat edinen kişiden doğmuş gibi kabul edilmekte ve ana babasına nesep bağıyla bağlı çocuklarla aynı statüye dahil olmaktadır. Bu sistemde evlat edinilen kişinin biyolojik ana babasıyla olan nesep bağı sona ermektedir. Sınırlı evlat edinme rejiminde ise, evlat edinilen kişi ile biyolojik ailesi arasındaki ilişkiler sınırlı olarak devam ederken, evlat edinen ve evlat edinilen kişi arasında da sınırlı bir hısımlık ilişkisi ortaya çıkmaktadır: Mahmut Kizir, “Türk Hukukunda Evlat Edinme”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 17/1 (Haziran 2009), 152-153.

¹⁹⁶ Bununla birlikte kişinin Fransa'da yerleşmiş olma koşulunu yerine getirmesiyle yetişkinlikten itibaren, bu yönde bir beyanıyla Fransız vatandaşlığını kazanması mümkündür (Fransız Medeni Kanunu m. 21/12).

Alman vatandaşlığını kazanmasını, ebeveynleriyle bağının kesilmesine ve söz konusu evlat edinme hükümlerinin Alman maddi hukukundaki evlat edinme hükümleriyle denk olmasına bağlamıştır (Alman Vatandaşlık Yasası m. 6)¹⁹⁷. Portekiz Vatandaşlık Yasası¹⁹⁸ da çocuğun evlat edinme yoluyla Portekiz vatandaşlığını kazanmasını evlat edinme işleminin tam evlat edinme olarak gerçekleşmesine bağlamaktadır (Portekiz Vatandaşlık Yasası m. 5).

Evlat edinilme ve evlat edinmenin vatandaşlık üzerinde etkisi çeşitli uluslararası sözleşmelere de konu olmuştur. Türk hukukunun evlat edinmeyle vatandaşlık kazanılması konusundaki yaklaşımı evlat edinmeye ilişkin uluslararası sözleşmeler de uyumludur. 1967 tarihli Çocukların Evlat Edinilmesi Hakkında Avrupa Sözleşmesi'nin 2008 yılında yenilenmiş haline göre (*European Convention on the Adoption of Children revised Convention-EEHAS*)¹⁹⁹, taraf devletler, vatandaşlarından birisi tarafından evlat edinilen çocuğun kendi vatandaşlığını kazanmasını kolaylaştıracaklardır (EEHAS m. 12/1). Ayrıca evlat edinmenin vatandaşlığın kaybı sonucunu doğurduğu hallerde bu kayıp çocuğun başka bir vatandaşlık taşıması veya kazanmasına bağlıdır (EEHAS m.12/2). Böylece Sözleşme bu hükmüyle evlat edinme halinde vatandaşlığın kaybı durumlarını çocuğun vatansız kalmaması koşuluna bağlayarak 1930 Lahey Sözleşmesi ve CRS ile aynı yaklaşımı benimsemiş olmaktadır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kapsamında ise evlat edinilen çocuğun vatandaşlık durumu doğrudan düzenlenmiş değildir. Bununla birlikte Sözleşmenin 21. maddesi kapsamında taraf devletlere, başka bir ülkede evlat edinilmesi düşünülen çocuğa, kendi ülkesinde mevcut evlat edinme durumuyla eşdeğer olan güvence ve ölçülerden yararlanmasını sağlama yükümlülüğü getirilmiştir. (ÇHDS 21/c). Bu hükümlerle, taraf devlette gerçekleştirilen evlat edinmenin evlatlığa evlat edinmenin vatandaşlığını kazandırması halinde, aynı sonucun ülke dışında gerçekleştirilen evlat edinmeler için de kabul edilmesi gerekliliği düzenlenmiş olmaktadır²⁰⁰.

Türkiye'nin de taraf olduğu 1993 tarihli Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi²⁰¹ (*1993 Hague Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption- 1993 Lahey Sözleşmesi*) uyarınca çocuk ile biyolojik ebeveyni arasında daha önce var olan hukukî bağları sona erdiren bir evlat edinmede, çocuk, kabul eden devlette ve evlat edinmenin tanındığı diğer taraf devletlerde, bu taraf devletlerin her birinde sahip olduğu evlat edinmeden doğan haklardan aynen yararlanacaktır (1993 Lahey Sözleşmesi m. 26/II). Böylece Sözleşme temelde Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile uyumlu bir yaklaşım benimsenmiş olmakla birlikte tam evlat edinme ve sınırlı evlat edinme arasında bir ayırım yapmış olmaktadır.

¹⁹⁷ Bkz. Stephan Lorenz, "Yetişkinlerin Uluslararası Evlat Edinilmesi ve Lex Loci Actus", çev. Ahmet Cemal Ruhi, *MHB* 22/2 (2002), 1179.

¹⁹⁸ 1981 tarihli Portekiz Vatandaşlık Yasası'nın (*Portuguese Nationality Act, 1981*) İngilizce metni için bkz. <https://ec.europa.eu/migrant-integration/sites/default/files/2010-02/doc1_12213_57693451.pdf> Erişim 27 Eylül 2023.

¹⁹⁹ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <<https://rm.coe.int/1680084823>> Erişim 27 Eylül 2023.

²⁰⁰ Aygül, "Evlat Edinme", 54.

²⁰¹ *Resmî Gazete* 25438 (19 Nisan 2004). Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2812020153745turkce_lah33.pdf> Erişim 27 Eylül 2023. Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=69>> Erişim 27 Eylül 2023.

Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi kapsamında, evlat edinme hali, vatandaşlığın kanunen kazanılmasını düzenleyen 6. madde kapsamında sayılan haller arasında bulunmamaktadır. Ancak Sözleşme'nin 6/4. maddesinde vatandaşlık izafesinde kolaylık gösterilecek kişiler arasında taraf devletlerin vatandaşları tarafından evlat edilen kişiler de sayılmıştır. Türk hukukunda da evlat edinilme ile vatandaşlığın kazanılması genel yolla vatandaşlığa alınmaya kıyasla daha kolay koşullara bağlanmıştır. Bu bakımdan Türk hukukunun ilgili düzenlemesi diğer uluslararası anlaşmaların yanı sıra AVS ile de uyum içindedir.

C. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile Vatandaşlık Bağının Kesilmesi

TVK kapsamında Türk vatandaşlığıyla ilişkinin kesilmesinin yetkili makam kararıyla ya da seçme hakkının kullanımı yoluyla (TVK m. 34-35) gerçekleştirilebileceği düzenlenmiştir (m. 23). Yetkili makam kararıyla kayıp, “çıkma” (TVK m. 25-28), “kaybettirme” (TVK m. 29-30) ve “vatandaşlığa alınmanın iptali” (TVK m. 31-33) olmak üzere üçe ayrılmıştır (m. 24). Türk vatandaşlığının seçme hakkı ile kaybı bu hakkı kullanacak kişinin vatansız kalması koşuluna bağlanmıştır (TVK m. 34/2). Bu nedenle bu başlık altında seçme hakkının kullanılması yoluyla kayıp haline değinilmeyecek, vatandaşlık bağını kesen “çıkma”, “kaybettirme” ve “vatandaşlığın iptali” yolları incelenecektir.

1. Vatandaşlıktan Çıkma

Vatandaşlık kavramının uzun tarihi içerisinde değişime uğrayan uygulamalardan birisi de kişinin yaşam süresi boyunca tâbiyetinin değişmeden kalmasıdır²⁰². “*Sürekli sadakat*” (*permanent allegiance*) olarak da anılan bu uygulamanın geçerli olduğu dönemlerde kişinin tâbiyetini terk etme ve bir başka tâbiyete geçme özgürlüğü bulunmamaktaydı²⁰³. Dünyanın gelişen koşullarıyla bağdaşmayan bu uygulamanın geçerliliğini yitirmesiyle tâbiyetin değiştirilebilir olduğu kabul edilmiş ve kişilere “*zorla vatandaşlık yükletilemeyeceği*” ilkesi benimsenmiştir²⁰⁴.

Vatandaşlığın kimseye zorla yükletilememesi kişinin iradesi bulunmaksızın ya da iradesi halefine bir devletin vatandaşlığına kabul edilemeyeceği anlamına gelmektedir²⁰⁵. Bu ilkenin iki yönünden bahsetmek mümkündür. Bunların ilki, bir kişiye kendi iradesi yani başvurusu veya beyanı bulunmaksızın herhangi bir devletin vatandaşlığının yükletilemeyeceğidir²⁰⁶. İlkenin diğer yönü ise kişinin bir devletle bağını muhafaza etmek istemediği hallerde, o devletle vatandaşlık ilişkisini sona erdirerek bir başka devletin vatandaşlığına geçebilmesi olanağını ifade etmektedir. Zaman içerisinde bu ilke geniş kabul görmüş ve vatandaşlık hukukunun temel ilkelerinden biri haline gelmiştir. Nitekim, İHEB'nin vatandaşlık hakkını düzenleyen 15.

²⁰² Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 163.

²⁰³ Maximilian Koessler, “‘Subject,’ ‘Citizen,’ ‘National,’ and ‘Permanent Allegiance’”, *The Yale Law Journal* 56/1 (Kasım 1946), 67.

²⁰⁴ Vatandaşlık hukukunun temel ilkelerinden biri olan bu ilke doktrinde farklı biçimlerde adlandırılmaktadır. Aybay - Özbek, bu ilkeyi ifade etmek üzere “vatandaşlığını seçme ve değiştirmede özgürlük” ifadesini kullanmaktadırlar: Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 56. Doğan – Yılmaz – Ayhan İzmirli ise, “kişi vatandaşlığını değiştirmede serbest olmalıdır” ifadesine başvurmuşlardır: Doğan vd., *Vatandaşlık*, 27.

²⁰⁵ Bu ilkenin geçerliliğinin sonradan kazanma hallerine ilişkin olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Zira doğum anında vatandaşlık izafesinin bu ilkenin dışında kaldığı genel kabul görmektedir: Nomer, *Vatandaşlık*, 9.

²⁰⁶ Nomer, *Vatandaşlık*, 9.

maddesinde de bu ilkeye yer verilmiş ve kişilerin keyfi olarak vatandaşlık ve vatandaşlığını değiştirme hakkından mahrum edilemeyeceğini düzenlemiştir (İHEB m. 15/2).

Vatandaşlık yasalarının büyük bir kısmı, vatandaşlığın zorla yükletilemeyeceği ilkesi gereğince, kişilerin kendi vatandaşlıklarından çıkmasına izin veren hükümlere yer vermektedir²⁰⁷. Bununla birlikte vatandaşlıktan çıkma hakkının kullanımı çoğunlukla belirli şartlara ve devletlerin bu yönde takdir yetkisinin bulunmasına bağlanmaktadır²⁰⁸. Vatandaşlıktan çıkma hakkının kullanımının devletin onayı koşuluna bağlanması uluslararası hukuka aykırı kabul edilmemektedir²⁰⁹. Zira *Nomer*'in de belirttiği üzere, vatandaşlığın devletle birey arasında sürekli bir ilişki oluşturduğu ve bu ilişkinin bir kere kurulduktan sonra artık sadece devlet tarafından sona erdirilebileceği uluslararası hukukta genel kabul görmektedir²¹⁰.

Çıkma hakkının kullanılması konusunda vatandaşlık yasalarında benimsenen koşullar farklılık göstermektedir. Bununla birlikte, hemen her devletin vatandaşlık yasasında bulunan koşul, vatandaşlıktan çıkacak kişinin bir başka devlet vatandaşlığını kazanmış olması ya da kazanacağına dair güçlü emarelerin bulunmasıdır²¹¹. “*Herkesin bir vatandaşlığı olmalıdır*” ilkesine hizmet eden bu koşul, çıkma hakkını kullanan kişinin vatansız statüsüne düşmesini önleme bakımından önem taşımaktadır.

Vatandaşlıktan çıkma müessesesi TVK kapsamında 25-28. maddeler altında düzenlenmiştir. Kanunun “Türk Vatandaşlığından Çıkma” başlığı altında düzenlenen 25. maddesi kişinin vatandaşlıktan çıkmasını

- a) Ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak,
- b) Yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olmak veya kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmak,
- c) Herhangi bir suç veya askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmamak,
- ç) Hakkında herhangi bir malî ve cezaî tahdit bulunmamak koşullarına bağlamıştır.

Bu şartları taşıyan kişi Türk vatandaşlığından çıkma talebinde bulunabilecektir. Bununla birlikte kişinin tüm koşulların taşınması halinde dahi vatandaşlıktan çıkma konusunda kesin bir

²⁰⁷ Uğur Tütüncübaşı, “Türk Vatandaşlığından Çıkma ve 6304 Sayılı Kanun Kapsamında Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (Yeni “Mavi Kart” Uygulaması)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13/2 (Aralık 2011) 158; Price, “The Right to Renounce Citizenship”, 1556. Bununla birlikte, kişinin vatandaşlıktan çıkma hakkını tanımayan devletler de bulunmaktadır. Bazı devletler ise, vatandaşlıktan çıkmayı yasaklamamakla birlikte vatandaşlıktan çıkmayı idarî usullerin kullanımıyla zorlaştırmakta veya çok ağır şartlara bağlamaktadırlar: Imke Harbers - Abbey Steele, “Permanent Membership: The Prohibition of Citizenship Renunciation”, *International Migration Review* 0/0 (Nisan 2023) Yazarların belirttiğine göre demokratik rejimler vatandaşlıktan çıkmaya izin verme konusunda daha olumlu bir yaklaşım benimserken, otokratik rejimler vatandaşlıktan çıkmayı idarî zorluklarla veya keyfi uygulamalarla engelleme yoluna gidebilmektedirler: Harbers - Steele, . Aynı yönde bkz. Price, “The Right to Renounce Citizenship”, 1556. Vatandaşlıktan ayrılmayı hukuken ya da fiilen yasaklayan devletlerin listesi için bkz. Harbers/Steele, “Permanent Membership: The Prohibition of Citizenship Renunciation”.

²⁰⁸ David Owen, “On the Right to Have Nationality Rights: Statelessness, Citizenship and Human Right”, *Netherlands International Law Review* 65 (Kasım 2018), 313; International Organization for Migration (IOM), *Glossary on Migration* (PDF: IOM, 2019), 181.

²⁰⁹ Nomer, *Vatandaşlık*, 9.

²¹⁰ Nomer, *Vatandaşlık*, 9.

²¹¹ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 126.

hakkı bulunmamakta, çıkmanın kabulü kişinin bu yöndeki talebin yetkili makamın kararıyla kabulüne bağlanmaktadır²¹². Nitekim bu müessese TVK kapsamında “Türk Vatandaşlığından Çıkma” başlığı altında düzenlenirken TVK Yönetmelik kapsamında “Türk Vatandaşlığından İzin Alarak Çıkma” başlığı altında düzenlenmiş (TVK Yönetmelik m. 42/-a). Yönetmeliğin ilgili maddesinin başlığındaki “İzin Alarak Çıkma” ifadesiyle bu hakkın kullanımı üzerinde yetkili makamın takdir yetkisi olduğu bir kez daha vurgulanmış olmaktadır²¹³.

TVK'nun vatandaşlıktan çıkmayı düzenleyen 25. maddenin (b) fıkrası, münhasıran vatansızlığın önlenmesi hedefine yöneliktir²¹⁴. İlgili hüküm uyarınca kişinin vatandaşlıktan çıkma talebinde bulunabilmesi, bir yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olmasına veya kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler göstermesine bağlıdır. Kanun, bu ifadeyle “*yabancı devlet vatandaşlığını kazanmış olmak*” ve “*yabancı devlet vatandaşlığını kazanacağına dair inandırıcı belirtiler bulunmak*” konusunda ikili bir ayrıma gitmiş ve bu iki duruma farklı sonuçlar bağlamıştır²¹⁵. Başvuruda bulunduğu sırada yabancı bir devlet vatandaşlığını zaten kazanmış olanlara, bu durumu belgelemeleri ve diğer koşulları da yerine getirmeleri halinde vatandaşlıktan çıkma belgesi verilir. (TVK m. 25/1, TVK Yönetmelik m. 45/1). Bu durumdaki kişi zaten bir devletin vatandaşı olduğundan, vatandaşlıktan ayrılma ile vatansız kalması riski bulunmamaktadır.

Buna karşın, henüz yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış bulunmayan kişinin bu vatandaşlığın kazanılacağına ilişkin inandırıcı deliller sunması kişiye, sadece “*çıkma izin belgesinin*” verilmesini sağlamaktadır²¹⁶ (TVK m. 26/1, TVK Yönetmelik m. 45/2). Çıkma izin belgesi kişinin Türk vatandaşlığını kaybetmesine neden olmaz²¹⁷, zira bu belgeyi alan kişinin bir başka devlet vatandaşlığını kazandığı henüz kesinleşmiş değildir. Bu durumda kişiye doğrudan çıkma belgesinin verilmesi kabul edilseydi, kişinin bir şekilde yabancı devlet vatandaşlığını kazanamaması halinde vatansızlık durumunun ortaya çıkmasına zemin hazırlanmış olurdu. Bu nedenle kişiye verilen çıkma izin belgesi, kişinin vatandaşlıktan çıkmasını sağlayan bir belge niteliğini taşımamaktadır²¹⁸.

TVK kişinin çıkma izni alabilmesi için aranan “*yabancı bir devletin vatandaşlığını kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler*”in neler olabileceğine ilişkin bir belirleme getirmemektedir. Bununla beraber TVK Yönetmelik m. 42/1-c uyarınca, henüz yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmamış olan kişinin kazanmak istediği devlet vatandaşlığına kabul edileceğine ilişkin teminat belgesinin getirilmesi halinde inandırıcı belirtinin bulunduğu kabul edilmektedir²¹⁹. İzin belgesi, kişiye iki yıllık süre içerisinde ilgili devletin vatandaşlığını

²¹² Nomer, *Vatandaşlık*, 134; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 124; Tütüncübaşı, “Mavi Kart”, 158.

²¹³ Bununla birlikte gerekli şartları taşıyan kişilere bildirimde bulunarak vatandaşlıktan ayrılma imkânı tanıyan yasalar da bulunmaktadır. Örneğin Fransız Medeni Kanunu uyarınca genel olarak yurt dışında ikamet eden kişi, gönüllü olarak yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanırsa, bu yönde isteğini açıkça beyan ederek Fransız vatandaşlığından ayrılacaktır (Fransız Medeni Kanunu m. 23).

²¹⁴ Nomer, *Vatandaşlık*, 135; Tütüncübaşı, “Mavi Kart”, 158. Aynı şart seçme hakkıyla kayıp halinde de aranmaktadır. Bkz. TVK m. 34/2.

²¹⁵ Tütüncübaşı, “Mavi Kart”, 161.

²¹⁶ Tütüncübaşı, “Mavi Kart”, 162.

²¹⁷ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 129.

²¹⁸ Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 130.

²¹⁹ Doğan - Yılmaz - Ayhan İzmirli, kişinin vatandaşlığına geçmek istediği ülkede uzun süredir oturuyor olması, o ülke vatandaşıyla evli olması, ilgili ülkede sınaî, ticarî veya meslekî faaliyetlerde bulunması hallerini inandırıcı

kazanması halinde çıkma belgesinin verilmesini sağlamaktadır (TVK Yönetmelik m. 46/1). Kişi iki yıl içerisinde yabancı devlet vatandaşlığını kazandığını belgelemezse çıkma izin belgesi geçersiz hale gelecek²²⁰ (TVK m. 26/2, TVK Yönetmelik m. 46/2) ve kişiye çıkma belgesi verilmeyecektir (TVK Yönetmelik m. 46/3). Böylece kişinin tüm inandırıcı belirtilere rağmen yabancı devletin vatandaşlığını kazanamaması halinde vatansız duruma düşmesi ihtimalinin önüne geçilmiş olmaktadır²²¹. Bu hükümle Kanun vatansızlığın önlenmesi ve kişinin vatandaşlığını değiştirmede serbest olması ilkelerini dengeleyici bir yaklaşım geliştirmiştir²²².

Türk hukukunun vatandaşlıktan çıkmaya ilişkin düzenlemesi, çağdaş vatandaşlık yasaları ve uluslararası sözleşmeler ile uyumlu bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Nitekim çağdaş vatandaşlık yasaları da vatandaşlıktan çıkmayı bir başka devlet vatandaşlığının kazanılması ya da kazanılacağına ilişkin güçlü deliller sunulması koşuluna bağlamaktadır²²³. CRS kapsamında da aynı yönde bir düzenleme kabul edilmiştir (CRS m. 7/1-2). CRS uyarınca taraf devletin hukukunun çıkmayı mümkün kıldığı hallerde vatandaşlıktan çıkma kişinin bir başka devletin vatandaşlığını taşımadığı ya da bir başka devlet vatandaşlığını kazanıyor olmadığı hallerde sonuç doğurmayacaktır (CRS m. 7/1-a). Yine, bir başka devletin vatandaşlığını kazanma çabasında olan kişi, o devletin vatandaşlığını kazanmadığı ya da o devletin vatandaşlık yasaları uyarınca o devlet vatandaşlığını kazanacağına temin edilmediği hallerde vatandaşlığını kaybetmeyecektir (CRS m. 7/2). Türk hukukunun çıkmaya ilişkin hükmü CRS'nin bu hükmüyle uyumludur²²⁴.

AVS kapsamında ise vatandaşlıktan çıkma Sözleşme'nin "Kişinin İnisiyatifiyle Vatandaşlığın Kaybı" (*Loss of Nationality at the Initiative of the Individual*) başlıklı 8. maddesi altında düzenlemektedir. AVS m. 8/1 uyarınca taraf devletler kişinin vatandaşlıktan çıkmasına, bu yüzden vatansız kalmaması kaydıyla izin vereceklerdir. Öte yandan Taraf Devletlere kendi iç

delillere örnek olarak saymışlardır. Yazarlar ayrıca, somut olayın özelliklerine göre kişinin o devlet vatandaşlığına kabulü için kolaylık sağlayacak bütün ilişkilerin emare olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmektedir: Doğan vd., *Vatandaşlık*, 127.

²²⁰ Nomer, *Vatandaşlık*, 137; Tütüncübaşı, "Mavi Kart", 162.

²²¹ Tütüncübaşı, "Mavi Kart", 166.

²²² Doğan vd., *Vatandaşlık*, 126.

²²³ Çağdaş vatandaşlık yasalarının çıkma hakkının kullanılması konusunda benimsediği düzenlemeler kendi aralarında farklılıklar göstermektedir. Yasaların bir kısmı, vatandaşlıktan çıkma hakkını sadece bir başka devlet vatandaşı olan kişilere tanımaktadır. Bu yasaların bir kısmı ayrıca vatandaşlıktan çıkmanın kişinin beyanına bağlı olarak gerçekleşeceğini de kabul etmektedir. Örneğin, Portekiz Vatandaşlık Yasası uyarınca bir başka devlet vatandaşlığını taşıyan kişi Portekizli olmak istemediğini beyan ederek vatandaşlığını kaybedecektir (Portekiz Vatandaşlık Yasası m. 8). Aynı yönde bkz. Fransız Medeni Kanunu m. 23. Buna karşın, Alman Vatandaşlık Yasası, Almanların vatandaşlıktan çıkmasını, kişinin bir başka devlet vatandaşlığına başvurmuş ve yabancı devletin yetkili mercinin kişinin vatandaşlığı kazanacağı konusunda güvence vermiş olması koşuluna bağlamaktadır (Alman Vatandaşlık Yasası m. 18). Bununla birlikte, çıkma belgesinin alınmasından itibaren bir sene içinde diğer vatandaşlık kazanılmazsa, çıkma işlemi geçersiz hale gelecektir (Alman Vatandaşlık Yasası m. 24). Makedonya Vatandaşlık Yasası ise vatandaşlıktan çıkmanın kişinin bir başka devletin vatandaşlığını taşıması ya da yabancı bir vatandaşlık kazanacağını ispat etmesi halinde yetkili makam kararı ile gerçekleşeceğini düzenlemektedir (Makedonya Vatandaşlık Yasası m. 17/6). 1992 tarihli Makedonya Vatandaşlık Yasası'nın (*Law on Citizenship of the Republic of Macedonia*, 1992) İngilizce metni için bkz. <<https://www.refworld.org/pdfid/3f54916b4.pdf>> Erişim 27 Eylül 2023. Yasa ayrıca, kişinin vatandaşlıktan çıkma kararının geçerlilik kazanmasından itibaren 1 yıl içinde yabancı devlet vatandaşlığını kazanamaması halinde, çıkma kararının geri alınacağını öngörmektedir (Makedonya Vatandaşlık Yasası m. 18/1). Böylece söz konusu yasaların tümünde, kişinin vatandaşlıktan çıkması vatansızlık halinin ortaya çıkmaması koşuluna bağlanmış olmaktadır.

²²⁴ Özbek Hadimoğlu - Teksoy, "BM Sözleşmesi", 230.

hukuklarında çıkmanın yalnızca yurtdışında mutaden ikamet eden vatandaşlara etki edebileceğini düzenleme imkânı tanınmıştır²²⁵ (AVS m. 8/2). Türk hukukunda AVS m. 8/2 kapsamında belirlenen nitelikte bir koşul bulunmamaktadır. Bu açıdan Türk hukukunun çıkma hakkının tanınması konusunda geniş bir düzenleme benimsediği söylenebilir. Bununla birlikte TVK kapsamında da AVS’de olduğu gibi, vatandaşlıktan çıkma kişinin vatansız kalmaması koşuluna bağlanmıştır. Şu hâlde çıkma yoluyla vatandaşlıktan ayrılma konusunda Türk hukuku, vatansızlığın engellenmesi bakımından uluslararası sözleşmelerle de uyumlu bir yaklaşım benimsemiş olmaktadır.

Vatandaşlıktan çıkma konusunda önem taşıyan bir başka husus çıkma işleminin eş ve çocuklar üzerindeki etkisidir. TVK’nın “Türk Vatandaşlığından Çıkmanın Geçerliliği ve Sonuçları” başlığını taşıyan 27. maddesi çıkmanın eşin ve çocukların vatandaşlık durumları üzerinde etkisini düzenlemektedir. Madde uyarınca çıkma izniyle vatandaşlığın kaybedilmesi, diğer eşin vatandaşlığı üzerinde etkili olmayacaktır²²⁶. Madde kapsamında eşin çıkma ile vatansız konuma düşmesi gibi bir koşul aranmamakta, eşin vatandaşlık durumu her halükârda vatandaşlıktan çıkan kişiden bağımsız kılınmaktadır. Bu husus, vatandaşlıkta bireyin iradesini ön plana alan çağdaş eğilimlerle de uyumludur.

Bununla birlikte Türk vatandaşlığından çıkmanın çocukların vatandaşlık durumu üstünde etki doğurması mümkündür. Vatandaşlıktan çıkan kişinin talepte bulunması ve diğer ebeveynin de muvafakat etmesi halinde çocukları da kendisiyle birlikte Türk vatandaşlığından çıkacaklardır (TVK m. 27/2). Ancak çocukların bu yolla vatandaşlıktan çıkmaları vatansız kalmamaları koşuluna bağlanmıştır (TVK m. 27/3). Bir başka deyişle diğer bir devlet vatandaşlığını kazanarak Türk vatandaşlığından ayrılan kimsenin çocukları ana/babasının kazandığı devlet vatandaşlığını kazanamıyor ya da hali hazırda bir başka devlet vatandaşlığını taşıyorlarsa, çocukların ana veya babayı takip ederek vatandaşlıktan çıkması mümkün olmayacaktır²²⁷. Bu husus vatansızlığın önlenmesi bakımından önemli bir araçtır.

2. Vatandaşlığın Kaybettirilmesi

Devletlerin vatandaşlık konularındaki yetkileri vatandaşlık bağının kurulmasını olduğu gibi vatandaşlık bağının kesilmesi hususunu da kapsamaktadır. Bu çerçevede devletlerin temel menfaatlerine aykırı davranışlarda bulunan kişilerin vatandaşlıklarını kaybettirebilecekleri uluslararası hukuk tarafından da kabul görmektedir²²⁸. Sıklıkla devlete karşı sadakat yükümlüğüyle bağdaşmayan hallerle özdeşleştirilen bu davranışların varlığında devletler rızası hilafına da olsa kişiyi vatandaşlıktan yoksun bırakabilmektedirler. Bununla birlikte insan hakları mülhazalarında yaşanan gelişmelere paralel olarak bu kaybettirmenin keyfi nitelik taşıması ve belirli yasal koşullara bağlanması gerekliliği uluslararası hukuk nezdinde benimsenen bir ilke haline gelmiştir. Nitekim İHEB m. 15 kapsamında kimsenin vatandaşlıktan

²²⁵ Bu yönde bir düzenleme Fransız Medeni Kanunu’nda mevcuttur. Fransız Medeni Kanunu uyarınca yabancı vatandaşlığı kendi iradesiyle kazanan ve genellikle yurt dışında yaşayan kişiler beyanlarıyla vatandaşlıktan çıkabileceklerdir (Fransız Medeni Kanunu m. 23).

²²⁶ Nomer, *Vatandaşlık*, 138; Tütüncübaşı, “Mavi Kart”, 168.

²²⁷ Tütüncübaşı, “Mavi Kart”, 169.

²²⁸ Arzu Alibaba, “Türk Vatandaşlığının İrade Dışı Kaybı ve İnsan Hakları”, *Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Meseleler Sempozyumu*. ed. Vahit Doğan vd. (Ankara: Savaş Yayınevi, 2019), 52; Jules Lepoutre, “When Losing Citizenship Is Fine. Denationalisation and Permanent Expatriation”, *Cadmus* (Erişim 26 Eylül 2023), 3.

keyfi olarak mahrum edilemeyeceğini düzenlemiştir (İHEB m. 15/2). Bunun yanı sıra II. Dünya Savaşı sonrası dönemden itibaren artan bir eğilim, vatandaşlığın kaybettirilmesinin kişinin vatansız kalmaması koşuluna bağlanması yönündedir²²⁹.

Türk hukukunda kaybettirme müessesesi, TVK m. 29 ve 30 altında düzenlenmiştir. TVK m. 29, hakkında kaybettirme kararı verilebilecek kişileri 3 bent halinde saymıştır. Buna göre:

- a. Yabancı bir devletin Türkiye'nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunanlar (TVK m. 29/1-a),
- b. Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Cumhurbaşkanının izni olmadan kendi istekleriyle çalışmaya devam edenler (TVK m. 29/1-b),
- c. İzin almaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapanlar (TVK m. 29/1-c) hakkında kaybettirme kararı verilebilecektir²³⁰.

Bununla birlikte ilgili kişinin bu şartları taşıyor olması vatandaşlığın doğrudan kaybettirilmesi sonucunu doğurmamaktadır. Kişinin vatandaşlığının kaybettirilmesi aynı zamanda Cumhurbaşkanı'nın bu hususta sahip olduğu takdir yetkisini olumlu yönde kullanmasına bağlıdır²³¹. Kişi anılan şartları taşıyor olsa dahi Cumhurbaşkanı'nın kaybettirme kararı almaması mümkündür²³².

TVK kaybettirme yoluyla Türk vatandaşlığıyla bağı kesilecek kişilerin vatandaşlık durumu ile ilgilenmemektedir. Bir başka deyişle TVK uyarınca vatandaşlığı kaybettirilen kişinin vatansız kalması mümkündür²³³. Bu kapsamda TVK, vatandaşlığı kaybettirilen kişi bakımından vatansızlığın önlenmesi ilkesinden ayrılmaktadır. Bununla birlikte TVK m. 30 kapsamında kaybettirme kararlarının şahsi olduğu, eş ve çocukların vatandaşlığına tesir etmeyeceği açıkça düzenlenmiş bulunmaktadır.

Vatandaşlıktan mahrum etme (*deprivation*) CRS'de 8. Madde kapsamında düzenlenmiştir. Madde uyarınca taraf devletler kişiyi vatansız kalacak şekilde vatandaşlıktan mahrum edemeyeceklerdir (CRS m. 8/1). Böylece taraf devletlere, vatandaşlığın kaybettirilmesi gibi irade dışı kayıp halleri bakımından da vatansızlığın önlenmesi ilkesini gözetme yükümlülüğü getirilmiş olmaktadır. Türk hukukunda kaybettirme yolunun işletilmesi kişinin vatansız kalmaması koşuluna bağlanmadığından, Sözleşmenin bu hükmüyle Türk hukuku arasında uyumsuzluk bulunmaktadır. Bununla birlikte Sözleşme kapsamında da vatandaşlığı kaybettirilen kişinin vatansız kalmaması yolundaki ana kurala istisnalar getirilmiştir. Bu istisnalar Sözleşme m. 8/2 kapsamında belirlenmiştir. Buna göre, taraf devletin vatandaşlığını sonradan (telsik yolu ile) kazanmış kişi taraf devletçe belirlenen ve 7 seneden az olmayan bir süre boyunca yurt dışında kalır ve ilgili devlete vatandaşlığını muhafaza etmek istediğini bildirmezse o devletin vatandaşlığından mahrum edilebilecektir²³⁴ (CRS m. 8/2, m. 7/4). Ayrıca

²²⁹ Lepoutre, "When Losing Citizenship Is Fine. Denationalisation and Permanent Expatriation", 3.

²³⁰ Nomer, *Vatandaşlık*, 139-143; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 155-159.

²³¹ Bkz. Nomer, *Vatandaşlık*, 143; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 159.

²³² Bkz. Nomer, *Vatandaşlık*, 143; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 159.

²³³ Özbek Hadimoğlu - Teksoy, "BM Sözleşmesi", 230.

²³⁴ Benzer bir hükme 403 sayılı TVK m. 25 kapsamında yer verilmekteydi. Madde uyarınca yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığını kazanmış olup, kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisi ve

Taraf devlet yurt dışında doğan vatandaşının vatandaşlığını muhafaza etmesini, kişinin ergin olmasından sonraki bir yıllık sürenin bitiminde kendi ülkesinde ikamet etmesi veya ilgili mercilere kaydolması koşuluna bağlayabilecektir (CRS m. 8/2, m. 7/4). Sözleşme her iki durumda da vatansızlığı vatandaşlıktan mahrum bırakılma konusunda bir engel olarak görmemiştir. Bu nedenle belirtilen haller bakımından Sözleşmenin vatansızlığın önlenmesi hedefini gözetmediği söylenebilir. TVK kapsamında ise anılan haller vatandaşlığın kaybettirilme nedeni olarak kabul edilmiş değildir. Dolayısıyla TVK'nın vatandaşlığın kaybettirilmesi nedenleri konusunda Sözleşmeye kıyasla daha sınırlı bir yaklaşım benimsediğini söylemek mümkündür.

CRS, bu hükümlere ilaveten m. 8/3 kapsamında da devletlere, vatandaşlık bağının kesilmesinde vatansızlığı önleme ilkesinin gözetilmesi yükümlülüğüne istisna getirme imkânı tanımıştır. Madde uyarınca aşağıdaki şartların varlığı halinde taraf devletler Sözleşmenin imzası veya onayı sırasında çekince koyarak bir kişinin vatandaşlıktan çıkarılma hakkının saklı tutabilecektir (CRS m. 8/3). Buna göre:

(a) Kişi Sözleşmeci Devlete sadakat yükümlülüğünü bozacak biçimde (CRS m. 8/3-a)

(i) Sözleşmeci Devletin açıkça belirtilen bir yasağına karşı gelerek bir diğer Devlete hizmet vermiş veya hizmet vermeye devam ediyorsa; veya bir başka devletten hizmet karşılığı parasal çıkar sağlamış ya da sağlamaya devam ediyorsa, ya da

(ii) Devletin yaşamsal önemdeki çıkarlarına ciddi olarak zarar verici bir biçimde hareket ediyorsa;

(b) Kişi başka bir Devlete karşı bir bağlılık yemini etmişse, ya da resmi bir beyanda bulunmuşsa, ya da Sözleşmeci Devlete bağlılığını yadsıdığı kanıtlarla saptanırsa,

Sözleşmeci devlet kişinin vatandaşlıkla bağının kesilmesine karar verebilecektir.

Sözleşme böylece taraf devletlere, kişinin vatansız kalmasına yol açacak olsa bile, anılan halleri vatandaşlıkla ilişik kesme sebepleri olarak düzenleyebilme olanağı tanımış olmaktadır²³⁵. CRS m. 8/3-a (i) hükmü TVK m. 29/1(a)'da, (b)'de ve (c)'de düzenlenen koşullarla özdeşlik göstermektedir²³⁶. Bu nedenle Türkiye'nin Sözleşmeye taraf olması halinde CRS m. 8/3-a (i) hükmüne yönelik çekince koyması düşünülebilir²³⁷. Çekince konulabileceği düzenlenen diğer sebepler ise TVK kapsamında öngörülmüş değildir. Bu haller bakımından TVK'nın vatandaşlığın kaybettirilmesine ilişkin hükümlerinin bireyin lehinde hükümler olduğunu söylemek mümkündür.

Son olarak Sözleşmenin m.8/4 hükmüyle Taraf devletlere, m. 8/3 kapsamında düzenlenen vatandaşlıktan mahrum bırakma hallerine karşı, ilgiliye mahkeme ya da başka bir bağımsız organ önünde âdil dinlenme hakkı (*fair hearing*) hakkını hukuken tanıma yükümlülüğü getirilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası idarî makamların her türlü eylem ve

bağlılığını kesmediğine delalet edecek resmî temas ve işlemlerde bulunmayanlar hakkında kaybettirme kararı verilebilmekteydi (Eski TVK m. 25/f). Bu kaybettirme sebebine 5901 sayılı TVK kapsamında yer verilmemiştir.

²³⁵ Özbek Hadimoğlu - Teksoy, “BM Sözleşmesi”, 236; Alibaba, “İnsan Hakkı” 47.

²³⁶ Güngör, “BM Sözleşmesi”, 498.

²³⁷ Özbek Hadimoğlu - Teksoy, “BM Sözleşmesi”, 236.

işlemlerine karşı yargı yolunun açık olacağını düzenlemektedir (Anayasa m.125/1). Bu nedenle Türk hukuku Sözleşme'nin m.8/4 maddesiyle uyum içerisindedir²³⁸.

Vatandaşlıktan mahrum bırakma halleri AVS'de m. 7 kapsamında düzenlenmiş bulunmaktadır. Taraf devletler kişinin vatandaşlıktan mahrum bırakılmasına dair Sözleşmede düzenlenen bu nedenlerden farklı bir nedene iç hukuklarında yer veremeyeceklerdir²³⁹ (AVS m. 7/1). Sözleşme kapsamında kaybettirilme hükümleri olarak değerlendirilebilecek²⁴⁰ vatandaşlıktan mahrum bırakma sebepleri şunlardır:

- Bir başka devlet vatandaşlığının gönüllü olarak kazanmak (AVS m. 7/1-a),
- Yabancı bir askeri gücün hizmetinde gönüllü olarak hizmette bulunmak (AVS m. 7/1-c),
- Taraf devletlerin hayati menfaatlerine ciddi şekilde zarar verecek davranışlarda bulunmak (AVS m. 7/1-d),
- Mutad olarak yurt dışında sakin olan vatandaş ile milli devlet arasında gerçek bir bağın bulunmaması (AVS m. 7/1-e),
- Çocuğun Taraf devlet hukukuna uygun olarak doğum yoluyla *ex lege* vatandaşlık kazanmasına yol açmış koşulların artık mevcut olmaması (AVS m. 7/1-f).

Sözleşmece belirlenen bu kayıp nedenleri arasında “yabancı bir askeri gücün hizmetinde gönüllü olarak hizmette bulunma” (AVS m. 7/1-c) hükmü TVK m. 20/1-c de düzenlenen kayıp nedeni ile özdeşlik arz etmektedir²⁴¹. Diğer kayıp nedenlerine TVK kapsamında yer verilmiş değildir. Dolayısıyla TVK'nın vatandaşlığın kaybettirilmesine dair hükmünün AVS'ye kıyasla bireyi daha çok gözettiği söylenebilir. Bununla birlikte AVS, bu nedenlerden birine dayanarak vatandaşlık bağının kesilmesini, kişinin vatansız kalmaması koşuluna bağlamaktadır. Böylelikle AVS kaybettirme halleri bakımından da vatansızlığın önlenmesi ilkesini gözetmiş olmaktadır. Bu noktada TVK, AVS ile uyum göstermemektedir.

3. Vatandaşlığın İptali (Vatandaşlığa Alınma Kararının İptali)

İptal müessesesi, vatandaşlığa alınma kararının kanunda gösterilen belirli nedenlere dayanılarak bu kararı veren makam tarafından geri alınmasıdır²⁴². Sadece vatandaşlığı yetkili makam kararı ile sonradan kazanmış kişiler bakımından uygulanabilir²⁴³ bir müessese olan vatandaşlığa alınma kararının iptali, TVK'nın 31 ve 33. Maddeleri arasında düzenlenmektedir.

TVK m. 31 uyarınca “*Türk vatandaşlığını kazanma kararı; ilgilinin yalan beyanı veya vatandaşlığı kazanmaya esas teşkil eden önemli hususları gizlemesi sonucunda vuku bulmuş ise kararı veren makam tarafından iptal edilir.*”. Bu durumda TVK kapsamında vatandaşlığın

²³⁸ Güngör, “BM Sözleşmesi”, 502.

²³⁹ Güngör, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, 240.

²⁴⁰ AVS kapsamında vatandaşlıktan mahrum bırakma nedenleri 7 fıkra altında düzenlenmektedir. Ancak örneğin, evlat edinme veya iptal kararı gibi yollarla vatandaşlıktan mahrum bırakma halleri ilgili başlıklar altında incelendiğinden bu başlık altında sadece kaybettirme nedenleri olarak değerlendirilebilecek hükümler değerlendirilecektir.

²⁴¹ Necla Öztürk, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı'nın Vatandaşlığın İrade Dışı Kaybı Yollarına Yaklaşımı”, *TBB Dergisi* 73 (Kasım-Aralık 2007), 115.

²⁴² Nomer, *Vatandaşlık*, 145.

²⁴³ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 141; Öztürk, “Tasarı”, 119.

iptali bakımından, “yalan bilgi verme” veya “vatandaşlığı kazanmaya teşkil eden önemli hususların gizlenmesi” olarak iki neden belirlenmiş olmaktadır²⁴⁴. Bu nedenlerin varlığının saptanması halinde yetkili makam kişinin vatandaşlığa alınma kararının iptali yönünde karar vermek zorundadır; bu hususta yetkili makama takdir hakkı tanınmamıştır²⁴⁵. Hakkında iptal kararı verilen kişi, iptal karar tarihinden itibaren Türkiye Cumhuriyeti bakımından yabancı statüsüne dahil olur²⁴⁶. Kanun, iptal kararı ile yabancı duruma düşecek kişinin bir başka devletin vatandaşlığını taşıyıp taşımadığı ile ilgilenmemektedir. Şu hâlde bir başka devlet vatandaşlığını taşımayan kişi vatandaşlığa alınma kararının iptali ile vatansız statüsüne dahil olacaktır. Kanun, vatandaşlığın yalan bilgi verme ve önemli hususları gizleme vasıtasıyla kazanıldığı haller bakımından, vatansızlığı, Türk vatandaşlığı ile ilişkin kesilmesi bakımından bir engel olarak görmemiştir²⁴⁷.

TVK uyarınca vatandaşlığın iptali kararı “kişiye bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan” eş²⁴⁸ ve çocuklar hakkında da uygulanacaktır (TVK m. 32). “Kişiye bağlı olarak Türk vatandaşlığını vatandaşlık kazanma” ifadesinden ne anlaşılması gerektiği, doktrinde inceleme konusu yapılmıştır. Zira TVK m. 20/2’nin “yetkili makam kararı ile vatandaşlığının kazanılması eşin vatandaşlığına tesir etmez” hükmü karşısında iptal kararının eşin vatandaşlık durumu üzerindeki etkisi tereddüde yol açabilecek niteliktedir²⁴⁹. Doğan – Yılmaz – Ayhan İzmirli, ilgili kişiye bağlı olarak vatandaşlık kazanılması ifadesinin, ilgili kişi ile birlikte ve onun Türk vatandaşlığını kazanmasını sağlayan işlemle Türk vatandaşlığını kazanmış kişiler bakımından geçerli olduğunu belirtmişlerdir²⁵⁰. Güngör ise vatandaşlığı iptal edilen kişiye bağlı olmaksızın vatandaşlık kazanmış olan eş veya çocukların iptal kararından etkilenmeyeceğini ifade etmiştir²⁵¹. Bizim de paylaştığımız bu görüşler doğrultusunda vatandaşlığa alınma kararı iptal edilen kişinin eşinin ona bağlı olarak vatandaşlığını kaybetmesi, ancak eşin Türk vatandaşlığını kişiye bağlı olarak kazanmış olması halinde mümkündür²⁵².

Türk Vatandaşlık Hukuku kural olarak yetkili makam kararıyla kazanmanın eşin vatandaşlığını etkilemeyeceğini kabul etmektedir. Bununla birlikte TVK’nın Türk vatandaşlığının istisnaî olarak kazanılmasını düzenleyen 12. maddesi kapsamında bu kurala bir istisna getirilmiştir²⁵³. TVK m. 12/1 (b) hükmü uyarınca Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 31 inci

²⁴⁴ Bununla birlikte Aybay - Özbek’e göre, “yalan beyan” ve “gizleme” durumları arasında bir fark bulunmaktadır. Kişinin vatandaşlığa alınma başvurusunda verdiği bilgiler konusunda yalan beyanda bulunması kesin ve salt bir iptal nedenidir. Buna karşın bazı hususların gizlenmiş olmasının iptal nedeni sayılması için gizlenen hususların önemli ve vatandaşlığın kazanılması konusunda belirleyici olması gerekmektedir: Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 210.

²⁴⁵ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 147; Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 210; Öztürk, “Tasarı”, 220; Hümeysra Zeynep Nalçacıoğlu Erden, “Türk Vatandaşlığına Alınma Kararının İptalinde Süre”, *MHB* 36/1 (Kasım 2016), 8.

²⁴⁶ Nomer, *Vatandaşlık*, 150; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 147.

²⁴⁷ Işıl Egemen Demir, “İdare Hukuku İlkeleri Çerçevesinde Türk Vatandaşlığına Alınma Kararının İptali ve Geri Alınması Kavramları”, *TBB Dergisi* 139 (2018), 149.

²⁴⁸ Nomer’e göre, “Yetkili makam kararı ile vatandaşlığın kazanılması hiçbir ihtimalde eşin vatandaşlığına etkili olmadığı için (m. 20 II) maddedeki eş kelimesi anlamsız kalmaktadır”: Nomer, *Vatandaşlık*, s. 150 dn. 130.

²⁴⁹ Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 214.

²⁵⁰ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 151. Aynı yönde bkz. Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 214. Aybay - Özbek, ayrıca, Türk vatandaşlığının evlenme yoluyla kazanılması halinde vatandaşlığın belirli bir kişiye bağlı olarak değil, belirli bir işleme (evlenme işlemi) bağlı olarak kazanıldığını ifade etmektedirler: Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 214..

²⁵¹ Güngör, *Vatandaşlık*, s. 176. Aynı yönde bkz. Doğan vd., *Vatandaşlık*, 151.

²⁵² Doğan vd., *Vatandaşlık*, 151.

²⁵³ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 115.

maddesinin birinci fıkrasının (j) bendi uyarınca ikamet izni alanlar ile Turkuaz Kart sahibi yabancıların eşlerinin bu kişilere bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanmaları mümkündür²⁵⁴. Bu durumda TVK m. 12/1(b) hükmü kapsamında Türk vatandaşlığını kazanan kişinin vatandaşlığının iptali durumunda, Türk vatandaşlığını kendisine bağlı olarak kazanan eşin de vatandaşlığı iptal edilecektir²⁵⁵. Vatandaşlık kararının bu doğrultuda iptal edilmesi halinde başka bir devlet vatandaşlığı taşımayan eşin vatansız duruma düşmesi söz konusu olacaktır. TVK m. 12/1(b) kapsamı dışında kalan yetkili makam kararı ile vatandaşlık kazanma hallerinde ise ilgilinin vatandaşlığa alınması kararının iptali, eşinin vatandaşlığının bu karar kapsamında iptali sonucunu doğurmayacağından²⁵⁶ eşin Türk vatandaşlığı ile bağının kesilmesiyle vatansız kalması bir sorun olarak gündeme gelmeyecektir²⁵⁷.

TVK m. 32/1 uyarınca, Türk vatandaşlığını ana veya babalarına bağlı olarak kazanan çocuklar da [(TVK m. 20/2, TVK m. 12/1(b))] iptal kararından etkilenerek Türk vatandaşlığını kaybedeceklerdir²⁵⁸. TVK m. 32/1 çocuğun iptal kararından sonraki vatandaşlık durumu ile ilgilenmemekte, çocuğun vatansız duruma düşebilecek olmasını Türk vatandaşlığı ile bağının kesilmesi bakımından bir engel olarak görmemektedir. Bu açıdan TVK m. 32/1 hükmü vatansızlığa sebebiyet verebilecek mahiyettedir.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere vatandaşlığın genel ilkeleri devletler için rehber olarak belirlenmiş ilkeler olup bağlayıcı nitelikleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla devletlerin uluslararası anlaşmalar vasıtasıyla bir taahhütte bulunmadıkları sürece bu ilkelerden sapmaları mümkündür. Vatandaşlığa alınma kararının iptali söz konusu olduğunda Türk hukukunun vatansızlığın önlenmesi ilkesinden ayrılmış olduğunu söylemek mümkündür²⁵⁹. Bununla

²⁵⁴ TVK m. 12/1(b) hükmünün eleştirisi için bkz. Şit Köşgeroğlu, "Türk Vatandaşlığının İstisnai Yoldan Kazanılması", 193.

²⁵⁵ Doğan vd. 151. Bununla birlikte evli olan kişilerin m. 12/1(b) hükümleri uyarınca birbirlerine bağlı olmaksızın vatandaşlık kazanmaları halinde eşlerden biri hakkında verilen iptal kararı diğerinin vatandaşlık durumunu etkilemeyecektir. Nitekim Danıştay 2022 tarihli bir kararında, davacı eşlerin 12/1(b) uyarınca vatandaşlık başvurularının ayrı ayrı yapıldığını ve Türk vatandaşlığına alınacaklar listesine ayrı ayrı dâhil edildiklerini ifade etmiştir. Karar kapsamında, davacıardan X'in vatandaşlığı eşine bağlı olarak kazanmadığı belirtilmiş ve iptal koşullarının gerçekleşip gerçekleşmediğini eşler bakımından ayrı ayrı değerlendirilmiştir: Bkz. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu (Danıştay İDDK), K. 2022/438 (14 Şubat 2022)

²⁵⁶ Doğan vd., *Vatandaşlık*, 151. Aynı yönde bkz. Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 214. Ayrıca bkz. Nomer, *Vatandaşlık*, 148.

²⁵⁷ Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 214; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 153.

²⁵⁸ Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 214; Nomer, *Vatandaşlık*, 150; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 151; Öztürk, "Tasarı", 223. Buna karşılık, vatandaşlığı iptal edilen kişinin, vatandaşlığa alınma kararından sonra doğan çocukları doğumlarından itibaren Türk vatandaşı olmaları nedeniyle, bu çocukların vatandaşlıkları ana veya babaları hakkında alınan iptal kararından etkilenmeyecektir: Aybay - Özbek, *Vatandaşlık*, 214; Nomer, *Vatandaşlık*, 150; Doğan vd., *Vatandaşlık*, 152. Bkz. TVK Yönetmelik m. 58/2.

²⁵⁹ *Egemen Demir Kanun'un bu uygulamasını yerinde bulduğunu şu şekilde ifade etmektedir: "Türk vatandaşlığını elde etmekle önceki vatandaşlığından çıkmış olan kişi vatansız kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Bu durumda vatandaşlık hukukunun temel ilkelerinden ve amaçlarından olan herkesin bir vatandaşlığının olması ilkesi ve vatansızlığın önlenmesi amacı terk edilmiş mi olacaktır? Kanaatimizce kişinin, hukuka aykırı fiillerinin sonucuna katlanması gerekir. Vatandaşlık hukukunun klasik ilkelerinden bir tanesi de herkesin vatandaşlığının olması; kimsenin vatansız kalmamasıdır. Ancak bu ilke, kişinin hukuka aykırı fiilinin koruyucu kalkını olarak yorumlanmamalıdır."*: Egemen Demir, "İdare Hukuku İlkeleri Çerçevesinde Türk Vatandaşlığına Alınma Kararının İptali ve Geri Alınması Kavramları", 152. Nitekim Doğan – Yılmaz – Ayhan İzmirli de, vatandaşlığa alınma kararının iptali müessesesinin bir anlamda kişinin iradesinin sonucu olduğunu, zira kişinin vatandaşlığa alınırken kanuna

birlikte diğer devletlerin yasalarında da Türk hukukunun bu düzenlemesine benzer düzenlemelerin benimsendiği görülmektedir. Alman Vatandaşlık Yasası 35. maddesi altında Alman vatandaşlığının sahtecilikle, tehditle, rüşvetle veya yanlış veya eksik bilgi verilmesi nedeniyle kazanılması halinde geri alınabileceğini²⁶⁰ düzenlemektedir (Alman Vatandaşlık Yasası 35/1). Yasa ayrıca kişinin vatansız duruma düşmesinin bu geri almayı etkilemeyeceğini öngörmektedir (Alman Vatandaşlık Yasası 35/2). Buna karşın Yasanın karardan etkilenen diğer kişilere ilişkin 35/5. maddesi Türk hukukundan farklılık arz etmektedir. Yasa uyarınca geri alma kararından etkilenen üçüncü kişilerin varlığı halinde bu kişilerin geri alma kararından etkilenip etkilenmeyeceği konusunda idarenin takdir yetkisi bulunmaktadır. Üçüncü kişilere ilişkin karara varılırken idarece kişisel inceleme yapılacak, üçüncü kişinin vatandaşlık kazanmayı sağlayan kararın alınmasında idareyi yanıltmaktaki etkisi kişinin meşru çıkarlarıyla dengeli biçimde değerlendirilecektir. Kararın alınmasında çocuğun yüksek yararı ilkesi özellikle gözetilecektir.

İsviçre Vatandaşlık Yasası da vatandaşlığa alınma başvurusu sırasında yanlış bilgi veren veya önemli bilgileri gizleyen ve bu yolla vatandaşlık kazanan kişinin vatandaşlığının iptal edilebileceğini öngörmektedir (İsviçre Vatandaşlık Yasası m. 36/1). İsviçre Vatandaşlık Yasası kapsamında iptal kararının alınmasının takdirî olduğu anlaşılmaktadır. Yasa kural olarak vatandaşlığa alınmanın iptalinin vatansızlık statüsü yaratıp yaratmayacağıyla ilgilenmemektedir. Bununla birlikte bu konuya ilişkin bir istisna çocuklar bakımından getirilmiştir. Kişiye vatandaşlık kazandıran karara bağlı olarak İsviçre vatandaşlığını kazanan çocukların iptal kararıyla birlikte vatandaşlıklarını kaybetmeleri çocukların vatansız kalmaması koşuluna bağlanmaktadır (İsviçre Vatandaşlık Yasası m. 36/4/b). TVK kapsamında da benzer bir hükmün benimsenmesi çocuk vatansızlığının ortaya çıkmasını önlemek bakımından düşünülebilecek bir çözümdür.

CRS, kapsamında kişinin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesine dair benimsenen temel kural kişinin bu bağın kesilmesiyle vatansız duruma düşmeyecek olmasıdır²⁶¹ (CRS m. 8/1). Ancak CRS m. 8/2 kapsamında bu kuralın istisnaları düzenlenmektedir. Bu istisnalardan biri kişinin vatandaşlığını yalan beyan ve hile ile elde ettiği durumlar olarak belirlenmektedir (CRS m. 8/2-b)²⁶². Yani, CRS m. 8/2-b kapsamında devletlere vatansızlığın önlenmesi ilkesini gözetmeksizin kişiyle vatandaşlık bağına kesmeleri imkânı tanınmıştır. Bununla birlikte Sözleşme kapsamında benimsenen bu istisna hükmü sadece vatandaşlığı iptal edilen kişiler için geçerlidir. Taraf devletin hukukunun vatandaşlığını kaybeden kişiye bağlı olarak eş ve çocuklarının da vatandaşlıklarını kaybetmesini öngörmesi halinde bu kayıp, söz konusu kişilerin bir başka vatandaşlıklarının olması ya da bir başka vatandaşlığı kazanıyor olmaları koşuluna bağlanmıştır (CRS m.6). Böylece, ilgili hakkında gözetilmeyen vatansızlığın önlenmesi ilkesi ilgilinin eşi ve

karşı hile yaptığını ve kanuna karşı hilenin kanun tarafından korunmayacağını ifade etmektedir: Doğan vd., *Vatandaşlık*, 141.

²⁶⁰ Maddede yer alan “geri alma” ifadesi, tek taraflı bir idarî işlemle kişinin rızası hilafına vatandaşlığının kaybını işaret etmektedir: Egemen Demir, “İdare Hukuku İlkeleri Çerçevesinde Türk Vatandaşlığına Alınma Kararının İptali ve Geri Alınması Kavramları”, 153, dn. 55.

²⁶¹ Özbek Hadimoğlu - Teksoy, “BM Sözleşmesi”, 232.

²⁶² Özbek Hadimoğlu - Teksoy, “BM Sözleşmesi”, 234.

çocukları hakkında gözetilmiş olmaktadır. Sözleşmenin ilgilinin çocukları bakımından aradığı vatansız kalmama koşulu TVK m. 32/2 hükmünden farklılık arz etmektedir.

Vatandaşlığın iptaline ilişkin bir düzenlemeye AVS kapsamında da yer verilmiştir. Sözleşme'nin "Vatandaşlığın *ex lege* veya Taraf Devletin İnisiyatifi ile Kaybı" (*Loss of Nationality ex lege or at the Initiative of a State Party*) Başlıklı 7. maddesinde düzenlenen vatandaşlığın kaybına neden olabilecek hususlar arasında, taraf devlet vatandaşlığının başvurana atfedilebilecek hileli davranış, yanlış bilgilendirme veya ilgili herhangi bir vakanın saklanması sonucu verilmiş olması hali de sayılmıştır (AVS m. 7/1-b). Bu koşulların gerçekleşmesi halinde kişinin vatandaşlığını devletin tek taraflı kararıyla kaybetmesi mümkündür. Aslında CRS gibi AVS de vatandaşlığın kaybı hallerini, kişinin vatansız kalmaması koşuluna bağlamıştır. Nitekim AVS m. 7/3 uyarınca ilgilinin 7. Maddenin 1. ve 2 fıkrasında belirtilen nedenlerle vatandaşlığının kaybı kişinin vatansız kalmaması koşuluna bağlanmaktadır. Bununla birlikte maddenin devamında ilgiliye atfedilebilecek hileli davranış, yanlış bilgilendirme veya ilgili herhangi bir vakanın saklanması ile vatandaşlığın kazanılması halleri bu koşulun dışında bırakılmıştır. Şu hâlde, genel olarak iptal nedenleri diyebileceğimiz bu hallerde kişi vatansız kalacak olsa bile taraf devlet kişinin vatandaşlığının kaybına karar verebilecektir²⁶³. Sözleşme kapsamında kişiye bağlı olarak vatandaşlığı kazanan eş ve çocuklara ilişkin bir düzenleme de getirilmiş değildir. Böylece Sözleşme bu hususun düzenlenmesini ev sahibi devletlere bırakmış olmaktadır. Bu bakımdan AVS'nin iptal müessesesi bakımından, vatansızlığın önlenmesi hedefinden ayrıldığını söylemek mümkündür. Türk Hukukunun konuya ilişkin hükümleri de bu minvalde AVS ile uyum göstermektedir.

SONUÇ

Vatandaşlık hukukunun genel kabul gören ilkelerinden olan vatansızlığın önlenmesi, Türk Vatandaşlığı Kanunu kapsamında da gözetilmektedir. TVK altında vatansızlığın önlenmesine ilişkin ilk hüküm, vatandaşlığın doğumla kazanılması hali bakımından getirilmiştir. TVK'da soy bağı yoluyla vatandaşlığın kazanılmasında çocuğun yurt içinde veya yurt dışında ya da evlilik birliği içinde veya dışında doğmuş olması yönünde bir ayırım gözetilmemiş, çocuğun anne veya babasından birisinin Türk vatandaşı olması vatandaşlığın izafesi için yeterli kabul edilmiştir (TVK m. 7). TVK'nın doğum yeri yoluyla vatandaşlık kazanılmasına ilişkin hükmü ise vatansızlığın önlenmesi amacını taşıyan en somut hükümlerden birisidir. Türkiye'de doğan ve vatansız olan çocukların Türk vatandaşlığını kazanacakları hiçbir istisnaya yer vermeden kabul edilmiştir (TVK m. 8/1). TVK ayrıca Türkiye'de bulunmuş çocukların aksi ispat edilmedikçe Türkiye'de doğmuş olacaklarını kabul etmektedir (TVK m. 8/2). Ancak ilgili hüküm kapsamında çocuğun Türkiye'de doğduğunun aksinin ispatının herhangi bir süreye tabi tutulmaması hukuki güvenlik prensibine aykırılığa ve vatansızlığa sebebiyet verebilecek nitelikte olması gerekçeleriyle eleştirilmektedir. TVK'nın doğumla vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin hükümleri, CRS ve AVS ile uyumludur. Hatta soy bağı yoluyla vatandaşlığın kazanılması hakkındaki TVK hükmünün, çocuğa vatandaşlık izafesini Türk

²⁶³ Egemen Demir, "İdare Hukuku İlkeleri Çerçevesinde Türk Vatandaşlığına Alınma Kararının İptali ve Geri Alınması Kavramları", 149.

ana/babadan doğum dışında bir koşula bağlamıyor olması, vatansızlığın önlenmesi ilkesinin en geniş haliyle benimsendiği anlamına gelmektedir.

TVK vatandaşlığın sonradan kazanıldığı haller bakımından vatansızlığı, vatandaşlığın kazanılmasını kolaylaştırıcı bir hal olarak düzenlenmemektedir. Bununla birlikte, TVK'nın vatandaşlığın sonradan kazanılmasına ilişkin hükümleri, özellikle vatandaşlığın kazanılmasında süre koşulu bakımından, diğer bazı vatandaşlık yasalarına kıyasla avantajlı koşullar içermektedir. Bu nedenle, TVK'nın vatandaşlığın sonradan kazanılmasına ilişkin hükümlerinin vatansızlığın önlenmesi hedefi bakımından da faydalı oldukları söylenebilir. Yine de vatandaşlığın sonradan kazanılması bakımından vatansız kişilere yönelik kolaylaştırıcı bazı düzenlemelerin getirilmesi, Türk Vatandaşlık Hukuku'nun CRS ve AVS'yle uyumu bakımından düşünülebilecek bir konudur. Bu bağlamda Türkiye'de doğmadıkları halde Türkiye'de büyüyen vatansız kişilere kolaylaştırılmış koşullar altında vatandaşlık izafesinin değerlendirilmesi uygun olacaktır.

TVK'nın vatandaşlığın yetkili makam yoluyla kaybı düzenlemeleri kapsamında vatansızlığın önlenmesi hedefi sadece Türk vatandaşlığından çıkma ile ayrılma yolu bakımından benimsenmiştir. TVK vatandaşlıktan çıkmayı, yabancı bir devlet vatandaşlığına sahip olma şartına bağlamış, böylece Türk vatandaşlığından çıkmanın vatansızlığa yol açan bir hal olmasının önüne geçilmiştir. Türkiye'nin bu yaklaşımı CRS ve AVS ile de uyumludur.

Vatandaşlığın yetkili makam yoluyla kaybına ilişkin diğer TVK hükümlerinde ise vatansızlığın önlenmesi bir hedef olarak benimsenmiş değildir. Türk vatandaşlığı ile ilişkin kaybettirme yoluyla sona erdirilmesinde kişinin vatansız kalmaması koşulu aranmamaktadır (TVK m. 20). TVK'nın vatandaşlığın kaybettirilmesine ilişkin bu düzenlemesi, CRS ve AVS altında benimsenen yaklaşımdan ayrılmaktadır. Zira CRS ve AVS kişi hakkında kaybettirme kararı verilmesini kişinin vatansız duruma düşmemesi koşuluna bağlamaktadırlar. Türkiye her iki Sözleşmeye de taraf değildir; ancak bu Sözleşmelere taraf olunması halinde, Türk vatandaşlığının kaybına ilişkin düzenlemesinin ilgilinin vatansız kalmaması koşuluna bağlanacak şekilde değiştirilmesi gerekecektir.

TVK, vatandaşlığın iptali halinde de kişinin vatansız duruma düşmemesi koşulunu aramamaktadır (TVK m. 31/1). Buna karşın TVK'nın vatandaşlığın iptaline ilişkin hükmü CRS ve AVS ile uyumludur. Zira CRS ve AVS Taraf Devletlere, ilgilinin vatansız duruma düşeceği hallerde dahi iptal kararı alma imkânı tanımaktadırlar. Bununla birlikte CRS, iptal kararının kişiye bağlı olarak vatandaşlık kazanan kişilere etki etmeyeceğini düzenlemektedir. Bu yönüyle TVK'nın iptal hükmü CRS'nin düzenlemesine aykırı düşmektedir. Zira TVK m. 32/1 iptal kararının, ilgili kişiye bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan kişilere de etki etmesini öngörmektedir. TVK vatandaşlığın iptali kararını alma konusunda yetkili mercilere takdir hakkı tanımamaktadır. Bununla birlikte kanaatimizce vatandaşlığın iptali kararı neticesinde çocukların vatansız duruma düşüp düşmedikleri dikkate alınması gerekli bir husustur. Bu bağlamda TVK'ya iptal kararının alınmasında çocuğun yüksek menfaatinin gözetilmesine ilişkin bir hükmün eklenmesi, çocuk vatansızlığının önüne geçilmesi bakımından faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Acun Mekengeç, Merve. “Evlenme Yoluyla Türk Vatandaşlığının Kazanılmasında İdarenin Takdir Yetkisi”. *Public and Private International Law Bulletin* 43/1 (Temmuz 2023), 233-283. <https://doi.org/10.26650/ppil.2023.43.1099977>

Alibaba, Arzu. “Türk Vatandaşlığının İrade Dışı Kaybı ve İnsan Hakları”. *Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Meseleler Sempozyumu*. ed. Vahit Doğan vd. 39-59. Ankara: Savaş Yayınevi, 2019.

Altuğ, Yılmaz. “Vatansızlar Hakkında İki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 29/1-2 (1963), 201-217.

Aybay, Rona. *Kadının Uyraklığı Üzerinde Evlenmenin Etkisi*. Ankara: AÜSBF Yayınları 1980.

Aybay, Rona - Özbek Nimet. *Vatandaşlık Hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 4. Baskı, 2015.

Aygül, Musa. “Evlât Edinme Yolu ile Vatandaşlığın Kaybedilmesi ve Kazanılması”. *TBB Dergisi* 99 (Mart-Nisan 2012), 45-80.

Baran Çelik, Neşe. *Milletlerarası Özel Hukukta Soybağının Kurulması*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.

Batchelor Carol A. “Statelessness and the Problem of Resolving Nationality Status”. *International Journal of Refugee Law* 10/1-2 (1998), 156-183.

Berki, Osman Fazıl. “Vatansızlık”. *AÜHFD* 5/1 (1948), 167-192.

Berki, Osman Fazıl. “Türk Hukukunda Evlenmenin Tâbiyete Tesiri”. *Prof. Dr. H. C. Oğuzoğlu'na Armağan*. 86-61. Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Yayınevi, 1972.

Beninger, Christina - Manjoo, Rashida. “The Impact of Gender Discrimination on Statelessness: Causes, Consequences and Legal Responses”. *African Human Mobility Review* 8/3 (Eylül-Aralık 2022), 17-40.

COE, Council of Europe. *Explanatory Report to the European Convention on Nationality*. Strazburg: COE, 1997. <https://rm.coe.int/16800ccde7>.

Danıştay İDDK, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu. K. 2022/438 (14 Şubat 2022) <https://karararama.danistay.gov.tr>

Demirkıran, D. Sümeyra vd. “Yaş Tespitinde Kullanılan Yöntemler”. *Dicle Tıp Dergisi* 41/1 (Mart 2014), 238-243. <https://doi.org/10.5798/diclemedj.0921.2014.01.0410>

Doğan, Vahit. “Aile Hukukundan Kaynaklanan Vatandaşlık Hukuku Sorunları”. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/1 (Ocak 2011), 241-263.

Doğan, Vahit vd. *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Ankara: Rehber Kitabevi, 19. Basım, 2023.

Doğan, Vahit. “Vatandaşlık Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Tasarısı Çerçevesinde Bir Değerlendirme”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 3/2 (1999), 0-0.

Dolunay, Ayhan. “Vatandaşlık Hukuku Temel İlkelerinin Türk Hukuku ve Kıbrıs Türk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”. *TBB Dergisi* 122 (Ocak-Şubat 2016), 369-416.

Ecemiş, Sercan. “Türk Vatandaşlığının Doğum Yeri (Ius Soli) Esasıyla Kazanılması”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25/1 (Mayıs 2023), 229-266. <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1276283>

ECOSOC, United Nations Economic and Social Council. *Expert Group on Refugee, Internally Displaced Persons and Statelessness Statistics*. New York: ECOSOC, 2022. https://unstats.un.org/UNSDWebsite/statcom/session_54/documents/2023-22-EGRISSE-E.pdf.

Egemen Demir, Işıl. “İdare Hukuku İlkeleri Çerçevesinde Türk Vatandaşlığına Alınma Kararının İptali ve Geri Alınması Kavramları”. *TBB Dergisi* 139 (Kasım-Aralık 2018), 129-164.

Erdem, Bahadır B. “4866 Sayılı Kanunla Türk Vatandaşlık Kanunu'nun 5. Maddesinde Yapılan Değişikliğe Göre Türk Vatandaşlığının Evlilik Yolu ile Kazanılması”. *MHB* 23/1-2 (2003), 339-362.

Erdem, Bahadır B. *Türk Vatandaşlık Hukuku*. İstanbul: Beta, 7. Bası, 2019.

Erten, Rifat. “Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması Yollarında Aranılan Ortak Şart: Millî Güvenlik Bakımından Engel Teşkil Edecek Bir Hâli Bulunmamak”. *Public and Private International Law Bulletin* 40/2 (Aralık 2020), 1351–1371.

Erten, Rifat. “Evliliğin Butlanının Evlenme Nedeniyle Kazanılan Türk Vatandaşlığına Etkisi Hususunda Değerlendirmeler”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 5/19 (Ekim 2014), 243-278.

Erten, Rifat. “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı'nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirmeler”. *Ankara Barosu Dergisi* 66/4 (Aralık 2008), 36-41.

Göğer, Erdoğan. *Türk Tabiiyet Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 4. Bası, 1979.

Guerry, Linda - Rundell Ethan. “Married Women’s Nationality in the International Context (1918-1935)”. *Clio. Women, Gender, History* 43 (2016), 73-94.

Güner, Cemil. “Yetkili Makam Kararıyla Genel Yoldan Türk Vatandaşlığının Kazanılmasında Öğrenci Olmanın Etkisi”. *YBHD* 2 (Temmuz 2016), 291-332.

Güngör, Gülin. “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”. *MHB* 17/1-2 (1997-1998), 229-250.

Güngör, Gülin. “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Bazı Hükümlerinin 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Üzerindeki Etkisi”. *AÜHFD* 63/3 (2014), 479-507.

Güngör, Gülin. *Tabiiyet Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 8. Bası, 2020.

Harbers, Imke - Steele, Abbey. “Permanent Membership: The Prohibition of Citizenship Renunciation”. *International Migration Review* (Nisan 2023). <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/01979183231165508>

Heater, Derek. *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*. çev. Meral Delikara Üst. İstanbul: İmge Kitabevi 2007.

- IOM, International Organization for Migration. *Glossary on Migration*. PDF: IOM, 2019. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf
- ISI, Institute on Statelessness and Inclusion. *The World's Stateless*. PDF: Wolf Legal Publishers, 2014. <https://files.institutesi.org/worldsstateless.pdf>
- Kaneko-Iwase, Mai. *Nationality of 'Foundlings': Are Your Parents Really 'Unknown'? Assessment of 'Foundlinghood' Under International Law to Avoid Statelessness*. Maastricht: Maastricht University, Doktora Tezi, 2020. <https://doi.org/10.26481/dis.20200110mi>
- Kizir, Mahmut. "Türk Hukukunda Evlat Edinme". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 17/1 (Haziran 2009), 151-184.
- Koessler, Maximilian. "'Subject,' 'Citizen,' 'National,' and 'Permanent Allegiance'". *The Yale Law Journal* 56/1 (Kasım 1946), 58-76.
- Lepoutre, Jules. "When Losing Citizenship Is Fine. Denationalisation and Permanent Expatriation". *Cadmus*. Erişim 26 Eylül 2023. <https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/66370/postprintLepoutre.pdf?sequence=2>.
- Lorenz, Stephan. "Yetişkinlerin Uluslararası Evlat Edinilmesi ve Lex Loci Actus". çev. Ahmet Cemal Ruhi. *MHB* 22/2 (2002), 1173-1186.
- Nalçacıoğlu Erden, Hümeysra Zeynep. "Türk Vatandaşlığına Alınma Kararının İptalinde Süre". *MHB* 36/1 (Kasım 2016), 1-32.
- Nomer, Ergin. *Türk Vatandaşlık Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 26. Bası, 2019.
- Owen, David. "On the Right to Have Nationality Rights: Statelessness, Citizenship and Human Right". *Netherlands International Law Review* 65 (Kasım 2018), 299-317. <https://doi.org/10.1007/s40802-018-0116-7>
- Özbek Hadimoğlu, Nimet - Teksoy, Barış. "Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi (1961) Karşısında Türk Vatandaşlığı Kanunu". *TBB Dergisi* 107 (Temmuz-Ağustos 2013), 221-244.
- Öztürk, Necla. "Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı'nın Vatandaşlığın İrade Dışı Kaybı Yollarına Yaklaşımı". *TBB Dergisi* 73 (Kasım-Aralık 2007), 95-131.
- Öztürk, Necla - Yarar, Güven. "Türk Vatandaşlığının Evlat Edinilme Yoluyla Kazanılması". *ASEAD*, 7/1 (Şubat 2020), 18-26.
- Öztürk, Neva Övünç. "1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Sona Ermesine Yönelik Ölçütlerin İncelenmesi ve Türk Hukuku Üzerindeki Yansımalarının Değerlendirilmesi". *AÜHFD* 65/2 (Haziran 2016), 393-448. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001816
- Price, Savannah. "The Right to Renounce Citizenship". *Fordham International Law Journal* 42/5 (Mayıs 2019), 1547-1582.
- Sargin, Fügen. "Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda Değişiklik Yapan 2003 Tarihli ve 4866 Sayılı Kanun Kapsamında Bir Değerlendirme". *AÜHFD* 53/1 (Şubat 2004), 27-63. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000492

Shyam, Radhe. “UN Convention on the Nationality of Married Women”. *International Journal of Multidisciplinary Research and Development* 2/3 (2015), 719-720.

Şit Köşgeroğlu, Banu. “İstisnai Yoldan Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin Genel Esaslar ve Son Değişiklikler Çerçevesinde Türk Vatandaşlığının İstisnai Yoldan Kazanılması”. *Hacettepe HFD* 7/1 (Haziran 2017), 169–198.

Şit, Banu. “Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış”. *TBB Dergisi* 76 (Temmuz-Ağustos 2008), 64-82.

Tanrıbilir, Feriha Bilge. “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku”. *MHB* 22/2 (2002), 791-818.

Tanrıbilir, Feriha Bilge. “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin Hükümleri”. *TBB Dergisi* 75 (Mart-Nisan 2008), 27-62.

Tanrıbilir, Feriha Bilge. “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı İçin Bazı Öneriler”. *TBB Dergisi* 81 (Mart-Nisan 2009), 1-38.

Tanrıbilir, Feriha Bilge. “Evllenme ve Vatandaşlık”. *ÇÜHFD* 5/1 (Nisan 2020), 3019-3049.

Teksoy, Barış. “Türk Vatandaşlığının Kazanılmasındaki Güncel Eğilim ve Anayasal Kurallar Işığında Saklı Nüfusa İlişkin Düzenlemeler”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 76/2 (Haziran 2021), 437-473. <https://doi.org/10.33630/ausbf.874916>

Thanawala, Sarah. *Preventing statelessness among children born out of wedlock*. Tilburg: Tilburg University, Yüksek Lisans Tezi, 2021. <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=154743>

Tiryakioğlu, Bilgin. “Yeni Türk Vatandaşlığı Kanununun Eleştirel Analizi”. *Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler*. ed. Kay Hailbronner vd. 24-66. Ankara: TBB Yayınları, 2011.

Tütüncübaşı, Uğur. “Türk Vatandaşlığından Çıkma ve 6304 Sayılı Kanun Kapsamında Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (Yeni “Mavi Kart” Uygulaması)”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13/2 (Aralık 2011), 153-194.

Uluocak, Nihal. *Türk Vatandaşlık Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1986.

UNHCR, United Nations High Commissioner for Refugees. *Extracts of International Documents Encouraging States to Accede to the 1954 Convention Relating to the Status of Stateless Persons and the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness*. Cenevre: UNHCR, 2013. <https://www.refworld.org/docid/4c21c6822.html>.

UNHCR, United Nations High Commissioner for Refugees. *Handbook on Protection of Stateless Persons*. PDF: UNHCR, 2014.

UNHCR, United Nations High Commissioner for Refugees. “Statelessness around the world”. Erişim 27 Eylül 2023. <https://www.unhcr.org/ibelong/statelessness-around-the-world/>

UNHCR, United Nations High Commissioner for Refugees. “Global Appeal 2023”. Erişim 27 Eylül 2023.

<https://reporting.unhcr.org/globalappeal#:~:text=2023%20Global%20planning%20figures&text=117.2%20million%20people%20will%20be,2023%2C%20according%20to%20UNHCR's%20estimations.>

UNHCR, United Nations High Commissioner for Refugees. “Time for all nationality laws to uphold women and men's equality, says UN and civil society leaders”. 27 Eylül 2023.

<https://www.unhcr.org/news/news-releases/time-all-nationality-laws-uphold-women-and-mens-equality-says-un-and-civil.>

Ünsal Hande. “History of Dual Nationality in Turkish Law: Changing Understanding and Rules”. *The Borders of Integration*. ed. Bianca Maria Pirani. 250-266. Cambridge Scholars Publishing, 2018.

Ünsal, Hande. “Çocuk Vatansızlığı”. *BÜHFD* 3/5 (2022), 69-126.

Waas, Laura van. *Nationality Matters: Statelessness Under International Law*. Tilburg: Tilburg University, Doktora Tezi, 2008.

https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/1058584/proefschrift_laurawaas_281108_2j_emb.pdf

Weis, Paul. “The United Nations Convention on the Reduction of Statelessness, 1961”. *The International and Comparative Law Quarterly* 11/4 (Ekim 1962), 1073-1096.

Zimmermann Andreas. “Introductory Note by Andreas Zimmermann”. *International Legal Materials* 37/1 (Ocak 1998), 44-55.